

YAPI / TASARIM BULUŞMALARI

Editörler

Ürün BİÇER & Serkan Yaşar ERDİNÇ

LIVRE DE LYON

2023

Mimarlık Bilimleri

YAPI / TASARIM BULUŞMALARI

Editörler

Ürün BİÇER & Serkan Yaşar ERDİNÇ

LIVRE DE LYON

Lyon 2023

YAPI / TASARIM BULUŞMALARI

Editörler

Ürün BİÇER & Serkan Yaşar ERDİNÇ

LIVRE DE LYON

Lyon 2023

Yapı / Tasarım Buluşmaları

Editors • Dr. Öğr. Üyesi Ürün BİÇER • Orcid: 0000-0002-2436-9844
Dr. Öğr. Üyesi Serkan Yaşar ERDİNÇ • Orcid: 0000-0002-0970-3453

Cover Design • Motion Graphics

Book Layout • Motion Graphics

First Published • June 2023, Lyon

ISBN: 978-2-38236-560-1

copyright © 2023 by Livre de Lyon

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior written permission from the Publisher.

Publisher • Livre de Lyon

Address • 37 rue marietton, 69009, Lyon France

website • <http://www.livredelyon.com>

e-mail • livredelyon@gmail.com

ÖNSÖZ

Uluslararası Livre de Lyon Yayınevi bünyesinde editörlüğünü yürütmüş olduğumuz “*YAPI / TASARIM BULUŞMALARI*” başlıklı bu kitapta, mimarlık disiplininin farklı alanlarında gerçekleştirilmiş olan güncel çalışmaları sunmayı amaçlamaktayız. On bölümden oluşan ve tasarım, yapı teknolojileri, kent araştırmaları ve stüdyo deneyimleri gibi içerikler çerçevesinde, çağdaş yaklaşım, yöntem ve mimari yapılara temas eden çalışmamızı okuyucularımızın beğenisine sunmaktayız.

Kitapta yer alan çalışmaları, emek ve katkılarının yanında, hazırlık ve yayın sürecindeki sabır ve destekleri için değerli yazarlarımıza sonsuz teşekkürlerimizi sunarız. Ayrıca, zamanlarını ayırıp bölümlere hakemlik yaparak çalışmamıza katkı sunan hocalarımıza ve kitabımızın yayın sürecindeki destekleri için Livre de Lyon Yayınevi'nin değerli çalışanlarına çok teşekkür ederiz.

Dr. Öğr. Üyesi Ürün BİÇER & Dr. Öğr. Üyesi Serkan Yaşar ERDİNÇ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	1
BÖLÜM I. MİMARLIKTA ERK İFADESİ, İZMİR ENTERNASYONAL FUARI VE PARİS TARIM, ENDÜSTRİ, GÜZEL SANATLAR ÜRÜNLERİNİN EVRENSEL SERGİSİ	1
<i>Aslı Pınar BİKET</i>	
BÖLÜM II. ENFORMASYON ÇAĞINDA KÜLTÜR MEKÂNLARI	19
<i>Begüm BAYRAKTAROĞLU & Feride Pınar ARABACIOĞLU</i>	
BÖLÜM III. AKILLI ŞEHİR UYGULAMALARINDA STANDARDİZASYON ÇALIŞMALARI	37
<i>Burak KABA & Gökhan GELİŞEN</i>	
BÖLÜM IV. RESTORAN İÇ MEKAN TASARIMLARINDA GÜNCEL EĞİLİMLER: ÖDÜLLÜ PROJELER ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME	47
<i>Dilek YASAR</i>	
BÖLÜM V. YÜKSEK YAPILARDA KAMUSAL ALAN KULLANIMI ÜZERİNE BİR İNCELEME	59
<i>Hakkı Can ÖZKAN & Özlem ÖZDENER ÖZKAN</i>	
BÖLÜM VI. URBAN IDENTITY: UNESCO PROCESS IN MARDIN	75
<i>Hakkı Can ÖZKAN & Özlem ÖZDENER ÖZKAN</i>	
BÖLÜM VII. DESIGNING TOGETHER, BUILDING TOGETHER: THE FUNCTION OF WORKSHOPS IN SHAPING ALTERNATIVE DESIGN METHODS	91
<i>Maciej JANOWSKI & Agnieszka JANOWSKA</i>	
BÖLÜM VIII. VEFA'DA KALANLARA TUTUNMAK: BİR MİMARİ STÜDYO DENEYİMİ	111
<i>Saadet KÖK AYAZ</i>	
BÖLÜM IX. YENİDEN İŞLEVLENDİRME: KONUTA DÖNÜŞTÜRÜLEN LOFT YAPILARI	129
<i>Selin KIR & Damla ATİK</i>	
BÖLÜM X. KENTLE KIYININ BULUŞMASI: ORDU İLİ ALTINORDU SAHİLİ POTANSİYELLERİ	151
<i>Tuğba KARADENİZ & Pınar ÖKTEM ERKARTAL</i>	

BÖLÜM I

MİMARLIKTA ERK İFADESİ, İZMİR ENTERNASYONAL FUARI VE PARİS TARIM, ENDÜSTRİ, GÜZEL SANATLAR ÜRÜNLERİNİN EVRENSEL SERGİSİ

*Expression of Power in Architecture, İzmir International Fair
and Universal Exhibition of Agricultural, Industrial, Fine Arts
Products in Paris*

Aslı Pınar BİKET

*(Dr. Öğr. Üyesi), İstanbul Beykent Üniversitesi, Mühendislik-Mimarlık
Fakültesi, Mimarlık (EN) Bölümü, İstanbul/Türkiye,
pinarbiket@beykent.edu.tr
ORCID: 0000-0003-2775-6783*

ÖZET

İnsanlık tarihi kadar eskiye dayanan erk kavramı yaşamın her alanında karşımıza çıkmaktadır. Toplumların gelişmesi ile birlikte zaman içinde farklı biçim ve niteliklere bürünmüştür. Bu bağlamda mimarlık alanında da her zaman farklı şekillerde fiziken kendini gösterme çabası içinde olmuştur. Dünyada ekonomik ve kültürel gelişimin tanıtımında önemli bir rol oynayan uluslararası fuarlar, ülkelerin politik yaklaşımlarının, ideolojilerinin ve rejimlerinin mimariye yansıtıldığı etkin platformlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bağlamda yaklaşık üç çeyrek asır önce kurulan ve ülkenin o dönem içinde bulunduğu politik ve siyasi durumu göz önünde bulundurulduğunda çok büyük bir önem taşıyan İzmir Enternasyonal Fuarı, erk kavramının mimarlık disiplini aracılığı vücut bulduğu önemli alanlardan biri olarak çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın amacı; ülkelerin en eski uluslararası fuarlardan biri olan İzmir Enternasyonal Fuarı'ndaki mimari temsillerini inceleyerek, dönemin politikası içinde erk kavramının mimaride nasıl şekillendiğini ortaya koymaktır.

Bu amaç doğrultusunda 1935-1939 yılları arasında İzmir Enternasyonal Fuarı'nda kurulmuş olan farklı ülke pavilyonları incelenmiş, mimari söylemleri dönemin siyasal etkileri ile birlikte değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Erk, İzmir Enternasyonal Fuarı, Paris Sergisi, Fuar

GİRİŞ

Erk, diğer bir deyişle güç olgusu, toplumların gelişmesine bağlı olarak zaman içinde farklı biçim ve niteliklerde karşımıza çıkmaktadır. Erk kavramının tüm tarih boyunca siyaset ve yönetim ile birlikte anılması, belirleyici bir unsur olarak tanımlanması, genelde sosyal bilimlerde başta olmak üzere birçok alanda inceleme konusu olmuştur. Her ne kadar siyasi gücü tanımlayan bir kavram olsa da her zaman mimaride fiziken kendini gösterme çabası içinde olmuştur.

Bu çalışmada erk kavramının ülkeler politikası bağlamında mimariye nasıl yansıdığı dönemin önemli politik yansımalarını taşıyan uluslararası fuarlar özelinde incelenecektir. Ülkelerin, geniş kitlelere hızlı erişim imkânı sağlayan uluslararası fuarlarda ülke pavilyonu mimarisi aracılığı ile küresel boyutta kendilerini gösterme çabaları önemli birer erk temsili olarak karşımıza çıkmaktadır. 19. yüzyılda yaşanan endüstri ve teknoloji alanlarındaki gelişmeler ile birlikte küresel anlamda dikkat çekme ve “ideolojik mesaj” verme alanı olarak uluslararası fuarlar önem kazanmaktadır. Söz konusu uluslararası fuarların, organize edilme kararlarından, organize edilme biçimlerine ve mekanlarına kadar her aşamasında erk kavramının mimari yansımalarını görmek mümkündür.

Ancak ilk bakışta siyaset bilimlerine ait bir olgu gibi gözükse de erk kavramını Mimarlık perspektifinden ele almadan önce, bu disiplinin doğuşunu ve yapısını kısaca incelemek yerinde olacaktır.

ERK NEDİR?

Türk Dil Kurumu tanımına göre; bir işi yapabilme gücü, kudret, iktidar ve toplum bilim tanımına göre de; bir bireyin, bir toplumun, başka birey, küme veya toplumları egemenliği, baskısı ve denetimi altına alma, hürriyetlerine karışma ve onları belli biçimlerde davranmaya zorlama yetkisi veya yeteneği olarak tanımlanan erk kavramı esasında sınırlarının belirsizliği ve içeriğinde bulunan değişkenler sebebiyle disiplinler bazında tanımlanması zor bir kavramdır. İnsanlık tarihi kadar eski bir kavram olan erk, döneme göre algılanışı ve uygulanışı bakımından farklılık göstermesi, kavramsal tanımı değişken ve göreceli kılmaktadır. Aynı zamanda somut göstergeleri olan bir paradigma olarak tanımlanan erk kavramı, ilişkilere bağlı soyut içeriği sebebiyle bazı

alanlarda somutlaşma ihtiyacı duymaktadır. Söz konusu kavramın mimarlıkta vücut bulmuş haline bakıldığında da saraylar, heykeller, köprüler, gökdelenler ve benzeri güç sembelleri dönemseller olarak karşımıza çıkmaktadır. Kullanılan güç ve iktidar, her dönemde iradesini yansıtacak mekan yaratma eğilimindedir. Gerek din, gerekse yönetim gücünü göstermek için bir prestij temsili olarak ayrıcalıklı, ezici mimari yapıları kullanmaktadırlar. Tarih boyunca, dönemin şartlarına göre mimarlıkta bilinçli ya da bilinçsiz ideoloji ekseninde ürünler karşımıza çıkmaktadır. Sadece o güne değil, geleceğe de gücünü göstermek isteyen devletlerin anıtsal yapılarla geleceğe güçlü mesajlar iletmeyi hedefledikleri geçmişten beri dikkat çekmektedir.

Toplumda bir bireyin ya da grubun (maddi, manevi, kalıtsal vb. sebeplerle) yönetsel olarak ön plana çıkmaya başlamasıyla mimarlık da artık mutlak işlevsel ihtiyacı karşılamaya yönelik bina yapma eylemi değil aynı zamanda düşüncenin bir biçimde ifadesi ve sembolü olma şekline dönüşmüştür. Toplumda iktidar sahibinin ve egemen ideolojinin mekanlarına önem verilmiş; genellikle büyük yapımla uğraşları ve kaynaklar sıradan bireyin evi için değil; bir saray, mabet veya mezar yapımı için kullanılmıştır. Propaganda niteliğindeki bu kendini ifade ediş biçimi, mimarın gerek kentteki duruşu gerekse mekansal kullanımı ile iktidar ve ideolojisinin varlığını, önemini, ciddiyetini ve gücünü anlatmakta, temsili niteliğinin yanı sıra insanları psikolojik bakımdan da etkilemektedir (Çekmiş, 2009, p.28).

ULUSLARARASI FUARLAR

Küresel bir iletişim aracı olan uluslararası fuarlar, kültürel, coğrafi, özellikleri, teknolojik ve bilimsel gelişmeleri ile bir ülkenin uluslararası bir ortamda tanıtılması amacıyla kurulan büyük sergililerdir. İlk biçimleriyle fuarlar, ana amacı ticaret olan yerel pazar ve takas mekanları iken zaman içerisinde ticaretin yanı sıra farklı amaçlarla da kurulan sergilere dönüşmüştür. 19. yüzyıla gelindiğinde endüstri ve teknolojinin ilerlemesiyle birlikte ülkeler arası fuarlar önem taşımaya başlamış, küresel anlamda dikkati çeken ve “ideolojik mesaj” verme niteliği taşıyan etkinlikler Dünya Fuarları ilk ismiyle Evrensel Sergiler olmuştur (Madran,2000). Söz konusu fuarlar, katılımcı ülkelere kendilerini gösterdikleri ve kıyasladıkları birer ortam sunarken, ev sahibi ülkeye de vitrin olmaktadır.

Tarihsel süreci incelediğimizde, bugünkü anlamıyla ilk uluslararası fuarın 1851 yılında İngiltere’de düzenlendiği görülmektedir. Bu fuar, Londra’da, malzeme kullanımı ve büyüklük bakımından dönemin önemli yapılarından biri olan Kristal Saray olarak adlandırılan mekanda tüm ülkeleri bir araya

toplamak amacıyla kurulmuştur. İlerleyen yıllarda farklı ülkelerde de görülmeye başlayan bu uluslararası fuarlar, katılımcı ülkelerin artan ilgisi sonucunda tek bir yapı içinde sergilenemez olmuştur. Bunun sonucu olarak her ülkenin kendi kültürünü, ideolojisini, siyasi gücünü gösterecek mimari özelliklere sahip bireysel yapılar tasarlanmaya başlanmıştır. Dönemin fuarı için kurulup, fuar bitiminde kaldırılan ve Pavyon adı verilen bu yapılar, birçok ülkede mimari yarışmalar sonucunda ortaya çıkmış ve bazıları fuar sonrasında kaldırılmayıp günümüze kadar varlığını sürdürmüş önemli mimari eserler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Londra'da tüm ülkeleri tek çatı altında toplayan uluslararası ilk fuarın ardından ülke pavyonları ile geniş bir alanda kurulan ilk ve önemli fuar Paris'te kurulmuştur.

Ülkemizde ise, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren birçok devlete gücünü mimarlık aracılığı ile gösterme imkânı sunan, dönemin yansıtıkları ve katılan devletlerin ideolojilerini ortaya koyan ilk uluslararası fuar İzmir Enternasyonal Fuarıdır.

Paris Tarım, Endüstri, Güzel Sanatlar Ürünlerinin Evrensel Sergisi dünyada bireysel ülke pavyonlarının ilk görüldüğü en önemli fuarlardan biri olması sebebiyle, İzmir Enternasyonal Fuarı da aynı anlamda ülkemizde düzenlenen ilk uluslararası fuar olma sebebiyle bu çalışmanın konusu olarak seçilmişlerdir.

Kuruldukları dönemde, ülkeler arası iletişimdeki kısıtlı imkânlar sebebiyle, farklı toplum ve kültürlerin bir araya gelebilmesini sağlayan bu fuarlar, ülkelerin kendilerini göstermeleri için çok önemli fırsatlar sunmuşlardır. Bu sebeple, ele alınacak bu iki örnekteki gibi hem dünya tarihine hem de ülkelerin tarihlerine dair çok önemli izler bırakan uluslararası fuarlar, farklı kültürlerdeki sosyal ve ekonomik yaşamın sergilenbildiği, sanat, mimarlık ve teknolojinin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan ve erkin gösterildiği çok önemli mecralar olmuşlardır.

PARİS TARIM, ENDÜSTRİ, GÜZEL SANATLAR ÜRÜNLERİNİN EVRENSEL SERGİSİ

İngiltere'de 1851 yılında düzenlenen ilk uluslararası fuarın başarısını gören dönemin Fransız kralı III. Napolyon, imparatorluk rejiminin gücünü göstermek, sanayi ve tarımda Fransa'nın diğer ülkelerle rekabete girebilecek durumda olduğunu ispat etmek amacıyla, Paris'in Marigny Meydanı'nda evrensel bir tarım ve sanayi ürünleri sergisi açılmasına karar vermiştir. Bu kararı takiben, ülkenin, endüstrinin yanı sıra sanata verdiği önemi de göstermek amacıyla, başka bir yapının içinde ancak planlanan ilk sergi ile ilişkili bir

uluslararası güzel sanatlar sergisi açılması gündeme gelmiştir. İlk uluslararası fuar için Londra'da inşa edilen Kristal Saray'ın mimari görkemi ve ünü ile yarışabilmek amacıyla Paris'in Champs-Elysées bölgesinde bir Endüstri Sarayı inşa edilmesi planlanmıştır. Ancak söz konusu yapı, dönemin muhafazakâr kent yetkilileri arasında tartışmalara sebep olmuş, ilk planlandığından farklı bir proje ile inşa edilmiştir. Burada da olduğu gibi, uluslararası fuarların, organize edilme kararlarından, organize edilme biçimlerine ve mekanlarına kadar her aşamasında erk kavramının mimari yansımalarını görmek mümkündür. 1855 Paris Evrensel Sergisi, Londra sergisinin aksine, tek bir yapıda değil, Seine Nehri kıyısında birkaç yapı ve Champs-Elysées alanı kentsel düzenlemesi içinde gerçekleştirilmiştir. Literatürde, İngiltere ile Fransa arasındaki endüstri alanındaki güç rekabetinin ortaya konduğu önemli bir mecra olarak tanımlanan bu fuarda, ilk kez tematik sergilemeler görülmüştür.

1855'teki ilk serginin ardından yaklaşık 6 yıl aralıklarla 1900'lü yıllara kadar Paris Tarım, Endüstri, Güzel Sanatlar Ürünlerinin Evrensel Sergisi birçok ülkenin katılımı ile kurulmaya devam etmiştir. Günümüzde Paris'in simgesi haline gelmiş olan Eiffel Kulesi de, 1889 yılında kurulan Paris Sergisi'ndeki eserlerden biridir. Sergi bitiminde kaldırılması beklenen ve kurulduğu dönem birçok tartışmaya konu olan kule, hem sanat hem de endüstri ürünlerinin birlikte sergilenmesini amaçlayan Paris Evrensel Fuarı'nda karşımıza çıkan, erk gösterimin en somut örneklerinden biridir.

Bu çalışmada erk kavramı, 1937 yılında kurulmuş olan Paris Tarım, Endüstri, Güzel Sanatlar Ürünlerinin Evrensel Sergisi Ülke pavilyonları üzerinden irdelenecektir.

Resim 1. Paris Tarım, Endüstri, Güzel Sanatlar Ürünlerinin Evrensel Sergisi 1900

İZMİR ENTERNASYONAL FUARI

Erken Cumhuriyet dönemi modernleşme ideallerini temsil edecek bir kentsel mekân olarak tasarlanan İzmir Enternasyonal Fuarı ve Kültürpark, sosyo-ekonomik, kültürel, ideolojik, mekânsal vb. parametreler açısından İzmir kentinin yaşantısında önemli bir rol üstlenmiş ve üç çeyrek yüzyılı aşan varlığıyla korunması gereken bir modern miras, bir kültürel peyzaj, bir hafıza mekânı olarak günümüze ulaşmıştır (Kayın, 2016).

Cumhuriyet'in ilanından yaklaşık 8 ay önce Atatürk önderliğinde düzenlenen Birinci Türkiye İktisat Kongresi, fuarın kuruluş sürecinin başlangıcı olarak tanımlanmaktadır. Kongreyi takiben 1927 ve 1928 yıllarında İzmir'de düzenlenen sergiler ve 1935 yılında kurulan İzmir Panayırı, ulusal ve uluslararası katılımcılar ile gördüğü ilgi üzerine uluslararası bir fuar kurulması fikrini gündeme getirmiştir. Dönemin Belediye Başkanı Dr. Behçet Uz tarafından benimsenen bu fikir Belediye Meclisince de olumlu karşılanarak alınan bir kararla Kurtuluş Savaşı'nın sonunda Yunanlıların İzmir'den kaçışları esnasında şehri yakmaları üzerine enkaz halinde bulunan yangın yerinde Kültürpark kurulması çalışmalarına başlanmıştır (Polat, 2008). 1936 yılında, dünya ülkeleriyle ekonomik, sosyal, kültürel ve diplomatik anlamda ilişki kurulması düşüncesiyle, 421 bin metrekarelik alanda Türkiye'nin en büyük uluslararası fuarı kurulmuştur. Fuarın kuruluşu bile, Kurtuluş Savaşı'ndan yeni çıkmış ve düşman tarafından yıkılıp yakılarak harabeye dönen bir kentin görece kısa sayılabilecek bir sürede bu kadar büyük bir fuar alanı inşa etmesi ile erkin mimarlık aracılığı ile ifade edilmesidir.

Resim 2. İzmir Enternasyonal Fuarı Giriş Kapısı 1936

Fuar alanının beş giriş kapısının her birinin, Kurtuluş Savaşı'nı pekiştiren tarihsel olayların isimleri ile anılması da önemli bir erk göstergesidir. Bu kapılar; Lozan Meydanı'na açılan Lozan Kapısı, Montrö Meydanı'na açılan Montrö Kapısı, Basmane Meydanı'na açılan 9 Eylül Kapısı, Kahramanlar mevkiine açılan Cumhuriyet Kapısı ve Alsancak'ta bulunan 26 Ağustos Kapısıdır.

İzmir Enternasyonal Fuarı, savaştan yeni çıkmış bir ülkenin dışa karşı kendini ispat etme, yaralarını sardığını gösterme biçimi olarak ortaya çıkmış olsa da zamanla birçok devletin ya da şirketin güç gösterme aracı haline geldiği gözlemlenmektedir.

1936 yılında açılan fuara ilk yıl, Mısır, Yunanistan ve Sovyetler Birliği'nden 48 yabancı kuruluş, 32 vilayet pavyonu ve 45 yerli kuruluş katılmıştır (Aksoy & Yurdkoru Özgünel, 2001). İlerleyen yıllarda defalarca kurulan fuara katılan devlet ve kuruluşlar artarak devam etmiştir.

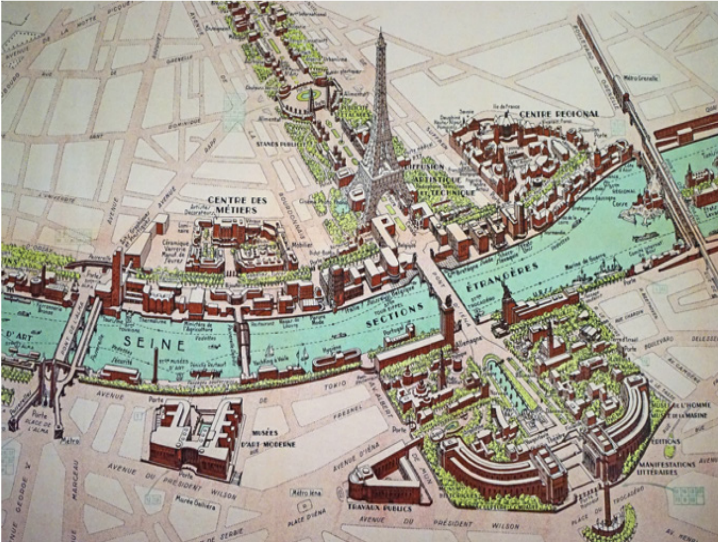
ERK KAVRAMININ ULUSLARARASI FUARLAR ÜZERİNDEN OKUNMASI

Sergiler en büyük propaganda araçlarıdır. İtalya'da Bari'de, Roma'da ve diğer şehirlerde kurulan sergiler, Paris sergisi, merkezi Avrupa şehirlerinde kurulan sergiler, hatta Amerika sergisi iktisadi sebeplerle kurulmuş olmakla beraber, turist çekmek, milletleri birbirine tanıtmak, sosyal ve siyasi propagandalara araç olmak gibi birçok amaca sahiptirler (Polat, 2008). Devletler, uluslararası ilişkileri güçlendirmek, ticari açılımlar yapabilmek ve kendilerini tanıtarak güçlerini sergileyebilmek için fuarları araç olarak kullanmışlardır. Katılımcı ülkelerin, fuarların düzenlendiği ev sahibi ülkeler ile olan siyasi ilişkisi, ülke pavyonlarındaki erk temsilinin mimari üsluba etkisini anlamamızda önemli bir rol oynamaktadır. Bu sebeple bu çalışma kapsamında döneminin önemli uluslararası fuarları olan ve farklı kültürel yapılarıdaki ülkelerin ev sahipliği yaptığı İzmir Enternasyonal Fuarı ve Paris Tarım, Endüstri, Güzel Sanatlar Ürünlerinin Evrensel Sergisi kıyaslamalı olarak irdelenecektir. Doğru bir karşılaştırma yapabilmek için fuarların benzer dönemlerdeki organizasyonlarının incelenmesi önemlidir. Bu sebeple tüm dünyayı etkileyen en önemli dönemlerden biri olan iki savaş (1.Dünya Savaşı ve 2.Dünya Savaşı) arası dönemde kurulan ülke pavyonları çalışmanın konusu olarak seçilmiştir.

Farklı coğrafyalarda kurulan bu fuarlarda ülke pavyonlarında erkin gösterim farkını ortaya koyabilmek için dönemin siyasal etkilerine de kısaca değinilecektir.

Çalışmanın konusu olan iki savaş arasındaki dönemde, 1937 yılında Paris'in Champs de Mars bölgesinde kurulan fuar, 105 hektarlık alanda 44

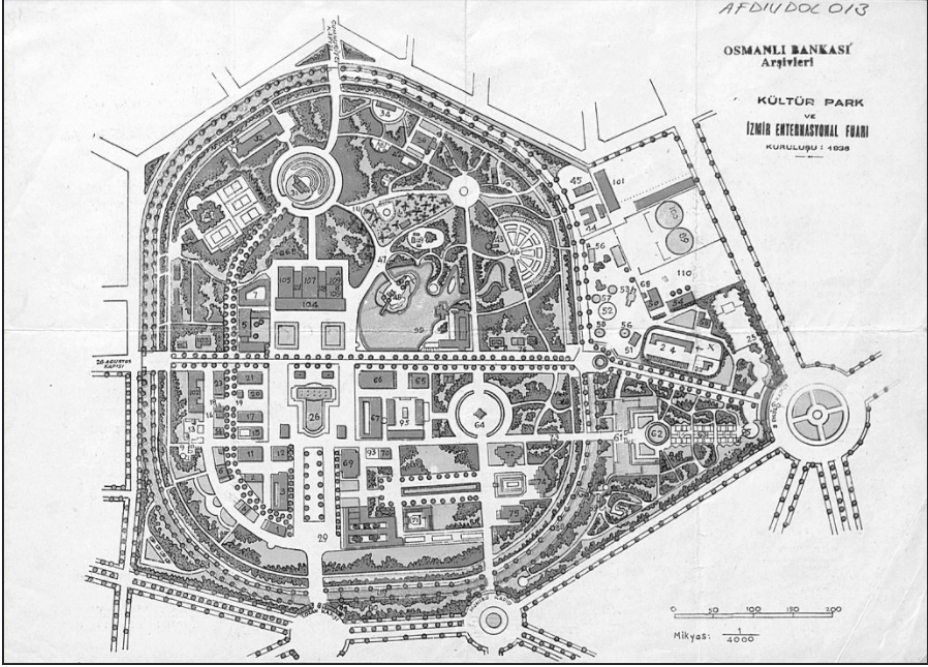
ülkeye ev sahipliği yapmıştır. 31 milyonun üstünde ziyaretçinin gezdiği bu fuarda ana tema Modern Hayatta Sanat ve Teknik olarak belirlenmiştir. Sergi genel olarak bazı klasik-modern yapılar dışında yalın ve geometrik hatlı, taş-tıgla ya da brüt beton malzemelerle kaplanan, şeffaflıklarla dengelenen yalın cephelere sahip yapılarıyla modernizm etkileri taşımaktadır (Akyol Altun, 2003, s.67). Paris'te açılan bu altıncı Evrensel Sergi ulusal ve uluslararası politikanın çalkantılı olduğu günlere rastlamasıyla, küresel iletişim aracı niteliğindeki sergilerin politik söylemlere tanıklık etmesine neden olmuştur (Madran, 2000). Söz konusu çalkantılı dönem, birkaç yıl sonra dünyayı kasıp kavuracak olan fırtınanın başlangıcı olarak nitelendirilmektedir. Komünist, faşist ve cumhuriyetçi anlayışların birbirleriyle iktidar savaşı içinde oldukları bu dönemde, evrensel sergiler, ülkelerin ideolojilerini tüm dünyaya sergilemeleri için iyi birer fırsat olarak değerlendirilmiştir. 1937 Paris Tarım, Endüstri, Güzel Sanatlar Ürünlerinin Evrensel Sergisi, hem siyasal hareketlilik hem endüstriyel gelişimler, hem de yeni sanatsal akımların etkin biçimde yaşandığı önemli bir döneme denk geldiği için, incelemeye değer birçok ülke pavyonu ve yapı yer almaktadır. Ancak bu çalışmada, farklı coğrafyalarda kurulan fuarlardaki ülke pavyonlarının karşılaştırılması söz konusu olduğundan İzmir Enternasyonal Fuarı'nda kurulan pavyonlar ile mimarlıkta erk temsiline örnek oluşturabilecek pavyonlar incelenmek üzere seçilmiştir.

Resim 3. Paris Tarım, Endüstri, Güzel Sanatlar Ürünlerinin Evrensel Sergisi 1937

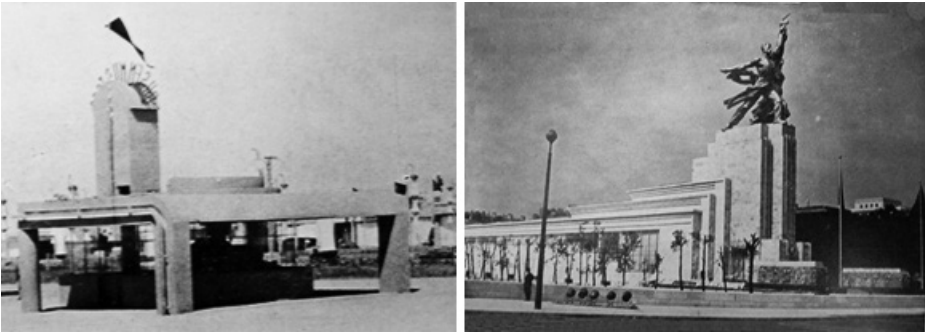
Yukarıdaki görselde, 1937 yılında kurulan Paris Tarım, Endüstri, Güzel Sanatlar Ürünlerinin Evrensel Sergisi'nin yerleşim planı görülmektedir. 1889 yılından beri birçok tartışmaya konu olmuş ve günümüzde Paris kentinin simgesi olan Eiffel Kulesi'nin, fuar alanının yerleşim planında önemli bir noktada olduğu dikkat çekmektedir. Kule'nin uzantısında yer alan ve Seine Nehri'nin iki tarafını birbirine bağlayan Pont d'Iéna'nın iki tarafında adeta giriş kapısı niteliğinde yer alan Sovyet ve Alman ülke pavyonları, ülkelerin ideolojilerini yansıtan masif ve anıtsal mimarileriyle kendilerinden en çok söz ettiren pavyonlar olmuşlardır. Bir tarafta imparatorluk simgesi kartal, diğer tarafta sosyalizmin simgesi orak ve çekiç, ülkelerin politik dışavurumları olarak önemli birer erk temsilidir.

Çalışmanın kapsamında İzmir Enternasyonal Fuarı'nın 1935-1939 yılları arasındaki ülke pavyonları ele alınacaktır. Söz konusu yıllarda İzmir Enternasyonal Fuarı, kente uluslararası bir vitrin olma imkânı sunmanın yanı sıra kente çok büyük bir yeşil alan kazandıracak olan Kültür Park'ın planlanmasına vesile olmuştur. Paris Tarım, Endüstri, Güzel Sanatlar Ürünlerinin Evrensel Sergisi'nin düzenlendiği açık alanın yaklaşık iki katı büyüklüğünde (360.000m²) bir alanda çevre düzenlemesi, ağaçlandırma ve park tasarlanmış ve fuar bu parkın içinde kurulmuştur. Aşağıda yerleşim planı görseli yer alan 1936 yılı fuarına 48 yabancı kuruluş, 32 vilayet pavyonu ve 45 yerli kuruluş katılmıştır (Aksoy, Yurdkoru Özgünel, 2001). Tarihi kaynaklarda, fuarın yaklaşık 36 bin kişi tarafından ziyaret edildiği belirtilmektedir. Savaş sonrası yangın yeri olarak kalan alanın bu kadar büyük bir yeşil alana, parka dönüştürülmüş olması ve fuar işlevi ile birleşmesi, ülkenin küresel boyutta güç gösterme araçlarından biri olan mimarlığı nasıl kullandığının kanıtıdır. Ayrıca İzmir'in önemli bulvarlarından olan Kordon'un da Vasıf Çınar Bulvarı ile fuarın Lozan Kapısı'na bağlanması yine bu dönemde gerçekleştirilmiştir. Ancak her şeye rağmen, dönemin yazılı kaynaklarında fuar ve Kültür Park tasarımı hakkında özellikle yerleşim düzeni ve pavyon tasarımları üzerine çeşitli eleştiriler yer almıştır.

Resim 4. İzmir Enternasyonal Fuarı Yerleşim Planı 1937

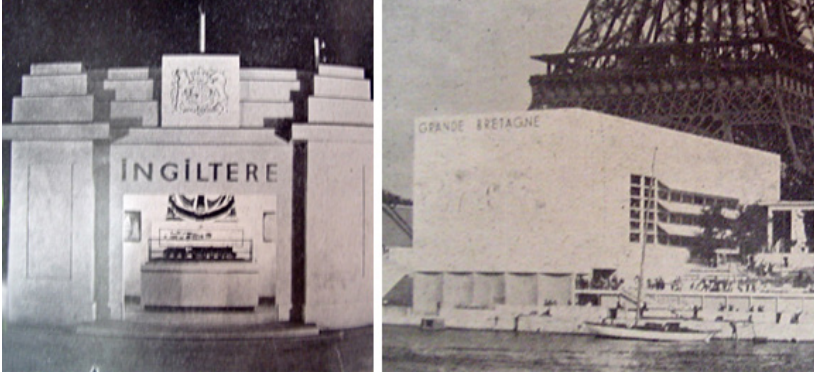
Aşağıda İzmir Enternasyonal Fuarı ve Paris Tarım, Endüstri, Güzel Sanatlar Ürünlerinin Evrensel Sergisi'ndeki Sovyet Rusya, İngiltere, İtalya, Yugoslavya, Yunanistan ve Romanya'ya ait ülke pavyonlarının görselleri ve dönemsel olaylar ışığında söz konusu fuarlardaki erk temsilleri ele alınacaktır.

Resim 5. Sovyet Rusya Pavyonu 1936 İzmir Fuarı (solda) ve 1937 Paris Fuarı (sağda)

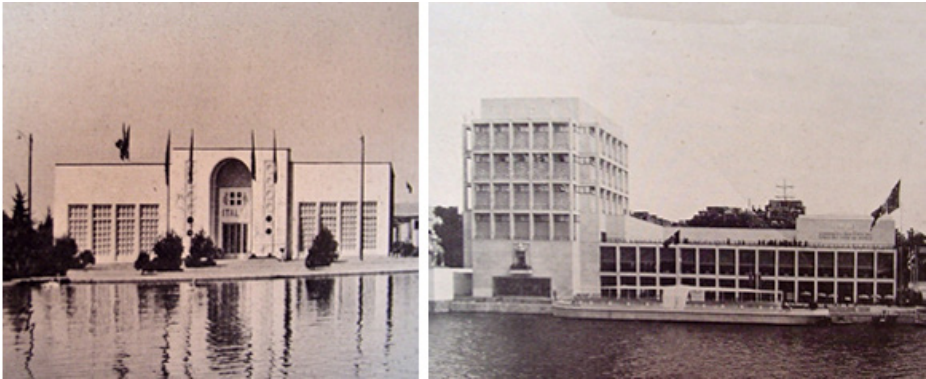
Yukarıdaki görsellerde, 1936 yılında İzmir Fuarı'nda ve 1937 yılında Paris Fuarı'nda Sovyet Rusya tarafından kurulan tanıtım pavyonları görülmektedir. Yapıların mimari açıdan değerlendirilebilmeleri için söz konusu ülkenin o dönemki siyasal politikalarına da kısaca göz atmak gerekmektedir. Her alanda birlik ön gören ulus kavramı tanımlamasına bağlı olarak Sovyetler Birliği'nde vatanseverlik kavramının 1934 yılından itibaren yükselmeye başladığı görülmektedir. Bu dönemde Sovyet Halkları dünyanın en şanslı halkı olduklarını ima eden milliyetçi ve vatansever hisler ile kuşatılmaya çalışılmıştır. 1937 yılında Rus Çarlığı ve Napolyon Fransa'sı arasında gerçekleşen Borodino Savaşı'nın 125. yıl kutlamaları adeta bir inanç sembolüne dönüştürülmüştür. Sovyet Adamı, Sovyet halkı gibi saygın tanımlamalar uluslararası sınıf eksenin Sovyet büyük-gücünün sembolleşmesini ve bu halkların büyük kahramanlar haline gelmelerini sağlayan bir araç olmuştur. Çarlık Rusya'sının popüler ideolojisi olan Panslavizm geri plana itilirken Sovyet Milliyetçiliği öne çıkarılmaya çalışılmıştır (Özel, 2014).

Sovyetler Birliği, sosyalizmin bilim ve sanatta ulaştığı ileri noktayı, kapitalist dünyaya göstermek, Sovyet ülkesinin başarı ve kazanımlarını ortaya koymak için fuarları önemli bir alan olarak değerlendirmekteydi. Sovyet Rusya'nın İzmir Fuarı için tasarladığı pavyonda tapınak mimarisine gönderme yapan, aynı zamanda yapının taşıyıcı sistem tasarımı ile ayaklarını yere güçlü basan sağlam bir duruş ifadesi dikkat çekmektedir. Yarı açık bir mekan oluşturan örtü sistemi, sade ancak güçlü bir etki yaratmaktadır. Döşemenin üstünden yükselen yapı ise, pavyonun sade tasarımı yanında gücü simgelemektedir. Sadece bir yıl sonra, 1937 Paris Fuarı'ndaki pavyona bakıldığında ise, mimarının yanı sıra heykele dolayısıyla da sanata verdikleri önemi vurgulamak istedikleri dikkat çekmektedir. Ülkenin yeni politikasını, genç ve dinamik tutumunu, milliyetçiliğini, alçaktan yükseğe doğru giden bir yapı ve en üst kotunda konumlanan Sovyet Devrimi'nin 20.yılıni simgeleyen Çiftçiler ve İşçiler temalı dev bir heykel yer almaktadır. 1932'de Sovyetler Sarayı için açılan uluslararası mimari proje yarışmasını kazanan mimar Boris Lofan, yapıda kullandığı paslanmaz çelik taşıyıcı karkas ve heykel ile gelişen Sovyet endüstrisini yansıtmak istemiştir. Aynı ülkenin sadece bir yıl ara ile farklı ülkelerde farklı üsluptaki pavyonlarla kendini ifade etmesi, dönemin politik ilişkilerini yansıtmaktadır.

Resim 6. İngiltere Pavyonu 1939 İzmir Fuarı (solda) ve 1937 Paris Fuarı (sağda)

Yukarıda 2 yıl ara ile İngiltere tanıtımı için 1937 yılında Paris'te ve 1939 yılında İzmir'de kurulmuş olan pavyonları görülmektedir. 1937 Paris Fuarı'na İngiltere, diğer ülkelerle birlikte böylesine büyük bir rekabet içine girmesi gerektiğini tahmin etmediği için düşük bir bütçe ile katılmayı planlamıştı. Pavyonun mimarı Oliver Hill, tasarımında dönemin egemen akımı olan modernizm yerine geleneksel el sanatlarına odaklanmayı planlamıştı ancak ortaya çıkan büyük beyaz kütle, diğer ülkelerin ulusal güç projeksiyonlarıyla yarışamadığı gerekçesiyle çok fazla eleştiri almıştır. İlk bakışta hangi ülkeyi temsil ettiği anlaşılabilen sade ancak iri kütle, İngiltere'nin Fransa'da yaratmak istediği güç simgesini göstermektedir. Bu fuardan iki yıl önce düzenlenen İzmir Fuarı'nda ise, İngiltere, Paris'tekin aksine daha küçük ancak simetrik ve resmi bir yapı ile ülkesini tanıtmayı tercih etmiştir.

Resim 7. İtalya Pavyonu 1939 İzmir Fuarı (solda) ve 1937 Paris Fuarı (sağda)

1937 Paris Uluslararası Fuarı'ndaki İtalyan Pavyonu, mimari ve sanat arasındaki benzersiz bir sinerjiden doğan bir mekansal deneyim aracılığıyla modernizmin uluslararası dillerini geleneksel yaklaşımlar ve tekniklerle başarılı bir şekilde birleştirerek uluslararası bir izleyici kitlesine Milliyetçiliğin benzersiz bir markasını sunmuştur. Birliği ve sinerjiyi teşvik eden bu pavyon, 1930'ların sonlarında Nazi Almanya'sının yeniden silahlandığı, Faşist İtalya'nın Etiyopya'yı işgal ettiği ve Franco'nun (Almanya ve İtalya'nın desteğiyle) yerini almak için çok çalıştığı Avrupa'nın sosyo-politik bağlamında özellikle ilgi çekicidir (Devos, Ortenberg & Paperny, 2017). Oysaki 1939 yılında İzmir Fuarı için tasarlanan yapı daha çok doğu mimarisini çağrıştırmaktadır. O yıllarda birçok fuara katılan ve oldukça deneyimli olan İtalya'nın, bu gücünü gösterecek bir yapı yerine simetrik bir tapınak mimarisini yansıtan bir tasarım ile fuara katılması dikkat çekmektedir.

Resim 8. Yugoslavya Pavyonu 1935 İzmir Fuarı (solda) ve 1937 Paris Fuarı (sağda)

1929 yılında tüm dünyada yaşanan ekonomik buhranın etkisi, birçok ülkede olduğu gibi Yugoslavya Krallığı'nda da işsizlik ve yaşam şartlarının kötüleşmesi olarak kendini göstermiştir. Bu durumu fırsat bilen faşist partiler ve örgütler 1930'lu yıllarda iktidarı ele geçirmiştir. Ekonomik krizden etkilenen Yugoslavya'ya, savaş endüstrisine hammadde temin etmek için Almanya sermaye aktarınca ülkede Hitler ve Nazi hayranlığı artmış özellikle 1935-1938 yılları arasında Yugoslavya'da Alman etkileri görülmeye başlanmıştır (Özçelik, 2018). Bu dönemde 1935 yılında İzmir Fuarı, 1937 yılında da Paris Fuarı'na katılan Yugoslavya'nın ülke pavyonunda renk ve sadeliği ile resmi ifadenin korunduğu bir mimari üslup sergilenmektedir. Özellikle İzmir Fuarı'ndaki

yapıda askeri üslup dikkat çekmektedir. Paris Fuarı pavyonuna ait yukarıdaki görselde, yapının cephesine eklenen ve taşıyıcı görevi olmayan dört kolon, yapının sadeliğine güç imgesi eklemiştir. Yine aynı yapının cephesindeki geleneksel motiflerle oluşturulmuş görsel, bu fuarda Yugoslavya'nın sanat alanında da kendini tanıtmayı amaçladığını göstermektedir.

Resim 9. Yunanistan Pavyonu 1937 İzmir Fuarı (solda) ve 1937 Paris Fuarı (sağda)

Yukarıdaki görsellerde yer alan Yunanistan ülke pavyonları, Yunanistan'ın iç politikasında Cumhuriyetçiler ile Kral destekçilerinin iktidar mücadelesi verdiği karışık bir dönemin sonunda kral desteğiyle bir generalin başa geçmesi ve dikta yönetiminin ilk yıllarında tasarlanmıştır. Pavyonlarda bu yönetim anlayışının izlerini aramak yerinde olur. 1930'lu yıllar Türkiye-Yunanistan ilişkisine bakıldığında, literatürde iki devletin ilişkilerinde altın çağ yaşadıkları, hem ikili olarak hem de Balkan bölgesinde savunma maksatlı ittifak oluşturdukları dikkat çekmektedir. 1937 İzmir Fuarı'nda da bu ilişkinin izlerinin görüldüğünü söylemek doğru olabilir. Sade ve kuleli bir yapı ile Yunanistan, Türkiye'de mütevazı bir tutum sergilemiştir. Oysaki aynı yıl Paris'te katıldığı fuarda, milli karakterini, geleneksel sanat anlayışını ortaya koyan, iç bükey cephesi, rölyef ve heykeli ile gösterişli bir pavyon tasarlamayı tercih etmiştir. Aynı yıl içinde, Yunanistan'ın iki ülkede birbirinden bu kadar farklı tasarımlarla kendini tanıtmaya tercihi, ülkeler arası politik ilişkilerin mimariye yansımaları olarak ortaya çıkmaktadır.

Resim 10. Romanya Pavyonu 1937 İzmir Fuarı (solda) ve 1937 Paris Fuarı (sağda)

1937 İzmir Fuarı'nda Romanya'nın ülke tanıtımı için tasarladığı yapı, taşıyıcı sisteminin cephede oluşturduğu tekrarlanan düşey etki ile dikkat çekmektedir. Gücünü mimari ritim ile vurgulamaya çalışan pavyon tasarımında sadelik ön plandadır. Aynı yıl Paris Fuarı'na da görülen Romanya pavyonunda yine düşey etki dikkat çekerken, bu sefer yapının yüksekliği ve giriş cephesinde kullanılan yarım daire bitişli yüksek açıklıklar dini yapılara gönderme yapmaktadır. Pavyonda aynı zamanda Roma ve Bizans ekspresyonunun izlerini görmek mümkündür.

SONUÇ

Uluslararası fuarlar, dünyada ekonomik ve kültürel gelişimin tanıtımında etkili olan en büyük organizasyonlardan biridir ve ülkelerin politik yaklaşımlarını, ideolojilerini ve rejimlerin mimariye yansımalarını küresel boyutta önemli bir platforma taşırlar. Farklı toplumları ve farklı kültürleri dönemin etkilerine göre bir araya getiren uluslararası fuarlar, sadece ürünlerin değil fikirlerin, teknolojinin, kültürün, ideolojinin ve kimliğin sergilenerek gücün / erkin gösterildiği önemli mecralardır. Genel olarak bakıldığında, ülke pavyonları düzenledikleri dönemin siyasi, sosyo-ekonomik ve kültürel yaklaşımlarıyla ilişki kurarak mimarinin dönemsel eğilimleriyle birleşerek kimliklerini sergilerler. Yaklaşık 200 yıllık bir tarihi olan uluslararası fuarlarda erk kavramının mimari tasarım aracılığı ile gösterimini incelemek amacıyla dünya tarihinde önemli dönem noktalarından sayılan iki savaş (I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşı) arasındaki süreç mercek altına alınmıştır. Söz konusu dönemde Avrupa'da kurulan en önemli uluslararası

fuarlardan biri olan Paris Tarım, Endüstri, Güzel Sanatlar Ürünlerinin Evrensel Sergisi ve yine aynı dönemde ülkemizde kurulan İzmir Enternasyonal Fuarı, çalışmanın kavramsal çerçevesini oluşturan erkin mimarlıkta temsili bakış açısıyla incelenmiştir.

Sonuç olarak, 1935 – 1950 yılları arasında, Paris Tarım, Endüstri, Güzel Sanatlar Ürünlerinin Evrensel Sergisi ve İzmir Enternasyonal Fuarı'nda kurulan ülke pavyonları arasından seçilen Sovyet Rusya, İngiltere, İtalya, Yugoslavya, Yunanistan ve Romanya'ya ait pavyonlar dönemin siyasi, ekonomik ve kültürel gelişmeleri ile birlikte incelenmiştir.

Sovyet Rusya; İzmir'de sade ama güçlü bir mimari üslup ile kendini gösterirken, Paris'te dev bir heykel ile Sovyet Devrimi ile gücünü göstermiştir.

İngiltere; İzmir'de boyut olarak küçük, simetrik ve resmi bir tasarım benimserken, Paris'te iri ve sade bir kütleyi tercih etmiştir.

İtalya; İzmir'de tapınak mimarisini yansıtan bir tasarım sunarken, Paris'te birliği ve sinerjiyi teşvik eden modern bir üslup ile ülkesini temsil etmiştir.

Yugoslavya; İzmir'de ve Paris'te benzer bir mimari üslup ile resmi bir ifade benimsemiştir.

Yunanistan; İzmir ve Paris'te pavyon tasarımında birbirinden çok farklı mimari üsluplar tercih etmiştir. İzmir'de mütevazı bir yapı sergilerken, Paris'te milli karakterini ve geleneksel sanat anlayışını ortaya koyan gösterişli bir yapı tercih etmiştir.

Romanya ise; İzmir'de Roma ve Bizans ekspresyonunun izlerini taşıırken, Paris'te düşey ve ritmik etkili sade bir mimari üslup dikkat çekmektedir.

Yapılan değerlendirmeler sonucunda, ülkelerin pavyon tasarımlarında, fuarın organize edildiği ülke ile olan siyasi ilişkisinin ya da ev sahibi ülkenin stratejik öneminin ülkeye özgü mekansal ve yapısal kurguya yansıdığı dikkat çekmektedir. Bunun en önemli sebebi, ülkelerin her ülkede erki farklı bir mimari temsil ile göstermek istemeleridir.

KAYNAKLAR

Kitap

• Luckhurst, K.W., (1951). The Story of Exhibitions, The Studio Publications, Londra.

• Yılmaz, A., Kılınç, K., Pasin, B., (2015). İzmir Kültürpark'ın Anımsa(ma) dıkları Temsiiler, Mekanlar, Aktörler, İletişim Yayınları.

Makale

- Anonim, (1936). İzmir Fuarı Hakkında Görüşler, Arkitekt, Sayı 1936-10-11(70-71), sayfa:289-290, Mimarlar Odası Arkitekt Arşivi.
 - Anonim, (1943). 1943 İzmir Fuarı, Arkitekt, Sayı 1943-11-12(143-144), sayfa:241-245, Mimarlar Odası Arkitekt Arşivi.
 - Aşan, R., Hotan, H. (1949). İzmir Fuarında Çekoslovak Pavyonu, Arkitekt, Sayı 1949-07-10(201-202-203-204), sayfa:2147-149, Mimarlar Odası Arkitekt Arşivi.
 - Foucault, M. (1987). Mekân, Bilgi ve Erk, Söyleşi: Raul Rabinov, Çev. Mehmet Adam, Mimarlık, 84/7-8, s.12-16.
 - Berber, A. (2016). İşletmecilik Tarihi Bağlamında İlk Dünya Fuarı (Londra, 1851), İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, cilt 45, Özel Sayı, s.174-181.
 - Madran, B. (2000). Bir Küresel İletişim Ortamı Olarak Dünya Fuarları, Domus M Dergisi, Sayı 6, s.68-73.
 - Madran, B. (2000) 20.yüzyılda Evrensel Sergiler, Yapı Dergisi 226, s.57-68.
 - Tansu, M. (1936). 1936 İzmir Enternasyonal Fuarı, Arkitekt, Sayı 1936-10-11(70-71), sayfa:283-284, Mimarlar Odası Arkitekt Arşivi.
 - Tansu, M. (1938). 1938 İzmir Enternasyonal Fuarı, Arkitekt, Sayı 1938-09(93), sayfa:243-252, Mimarlar Odası Arkitekt Arşivi.
 - Özçelik, M. (2018). Yugoslavya Krallığı'nın Yıkılmasında İç ve Dış Siyasetin Etkisi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt 4, Sayı 1 s.25-59.
 - Özel, M., S. (2014). Stalin Dönemi Rus Milliyetçiliği ve Politikaları, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt4, Sayı2 s.99-122.
 - Uzman, E.N. (1936). İnhisarlar Pavyonu, Arkitekt, Sayı 1936-10-11(70-71), sayfa:284-288, Mimarlar Odası Arkitekt Arşivi.
- Editörlü Kitap
- Aksoy, A., Yurdkoru Özgünel, N., (Ed.) (2001). 70 Yıllık Sevda İzmir Fuarı, İzmir Yayıncılık.
 - Devos, R., Ortenberg, A., Paperny, V. (Ed.). (2017). Architecture of Great Expositions 1937-1959: Messages of Peace, Images of War. Routledge.
 - Dana, A. (Ed.) (2017). Cultural identities and the aesthetics of Britishness, Manchester University Press.

Tez

• Akyol Altun, D. (2003) Dünya Fuarlarının / Expoların Mimari Değerlendirilmesi: Türk Pavyonları, YL Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

• Çekmiş, A. (2009). Siyasi Parti İdeolojilerinin Parti Genel Merkez Binalarına Yansıması, YL Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

• Polat, E. (2008). Uluslar Arası İzmir Fuarının Kuruluşu Ve İlk Sergiler, YL Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.

Web sitesi

• Ory, P. (2000), L'Exposition de Paris,

https://francearchives.fr/fr/pages_histoire/39384

• <http://www.expositions-universelles.fr/1855-exposition-universelle-paris.html>

• https://stringfixer.com/tr/Exposition_Internationale_des_Arts_et_Techniques_dans_la_Vie_Moderne

• <https://yapidergisi.com/dunya-fuarlarinda-ulke-pavyonlarinin-mekansal-ve-yapisal-irdelenmesi/>

• https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Vue_panoramique_de_l%27exposition_universelle_de_1900.jpg?uselang=fr

BÖLÜM II

ENFORMASYON ÇAĞINDA KÜLTÜR MEKÂNLARI

Cultural Spaces in Information Age

Begüm BAYRAKTAROĞLU¹ & Feride Pınar ARABACIOĞLU²

¹(Dr. Öğr. Üyesi), Yeditepe Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık (EN)
Bölümü, İstanbul/Türkiye, begum.bayraktaroglu@yeditepe.edu.tr

ORCID: 0000-0003-3733-4226

²(Doç. Dr.), Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü,
İstanbul/Türkiye, fpayan@yildiz.edu.tr

ORCID: 0000-0001-5197-1622

ÖZET

Tarihsel süreç içindeki gelişim eşiklerinin sonuncusu olan Enformasyon Devrimi ile başlayan ve devam etmekte olan Enformasyon Çağı yaşam biçimlerimizi ve yaşam alanlarımızı değiştirip dönüştürmektedir. Üretim ve tüketim şekillerinden ahlaki değerlere kadar her alanda büyük değişimlerin yaşandığı bu süreçte hem kavramların tanımları ve içerikleri hem de bunların uygulama alanındaki karşılıkları olarak fiziksel çevre geleneksel anlayıştan farklılaşan biçimlerle karşımıza çıkmaktadır. Her çağın toplumsal yapısına ve yaşayış şekillerine göre biçimlenen kültürel ürünler ve ifade biçimleri de yeni çağın değişen kültür tanımı ve içeriği doğrultusunda başkalaşmıştır. Bunun sonucunda ihtiyaç duyulan yeni kültür mekanlarının özellikleri mimarlık disiplini perspektifinden tüm bu değişimlerin somut bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışma değişen ihtiyaçlara göre biçimlenen yeni kültür mekanlarının özelliklerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bunun için öncelikle tarihsel süreçte değişen toplumsal yapılar ait oldukları çağın özellikleri doğrultusunda kültürel ve sanatsal ürün ve ifade biçimleri bağlamında incelenmiştir. Daha

sonra günümüz toplumlarının özellikle fiziksel mekan bağlamındaki değişimleri ortaya konmuş ve kültür mekanlarının özellikleri analiz edilmiştir. Enformasyon çağındaki kültür mekanlarına dair özellikler örneklerle desteklenerek ortaya konmuştur. Esneklik, kamusalılık, çeşitlilik, sürdürülebilirlik, etkileşimlilik ve teknik donanımlılık kültür mekanlarının özellikleri olarak saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Enformasyon çağı, kültür mekanları, yaratıcı endüstriler

GİRİŞ

İnsanoğlu tarih boyunca kaydettiği ilerlemelerle sürekli olarak yaşam biçimini, üretim modellerinden sanatsal ürünlerine, tüketim alışkanlıklarından siyasi yapısına kadar her alanda değiştirip dönüştürmüştür. Belirli eşiklerin aşıldığı ve köklü değişimlerin gerçekleştiği devrim süreçleri, nedeni olduğu her yeni çağın biçimlenişinde belirleyici olmuştur. Tarihsel süreçte yer alan bu gelişim eşiklerinin sonuncusu iletişim ve teknoloji devrimi olarak da adlandırılan enformasyon devrimidir. İnsanlık her yeni çağda olduğu gibi ortaya çıkan yeniliklerle ekonomik, siyasi ve sosyal yapısını enformasyon çağının şartlarına göre yeniden konumlandırmıştır.

Tarih boyunca yaşam biçimlerindeki değişimlerle yeniden şekillenen ve çeşitli disiplinlerin bakış açılarına göre birçok farklı şekilde tanımlanan kültür kavramının tanımı, içeriği ve konumu da enformasyon çağının gereklilikleri doğrultusunda yeniden belirlenmiştir. Bu durum kültürel etkinlik alanı olarak kültür mekanlarına dair biçimleniş ve kullanım açısından birtakım yeni gereksinimleri doğurmuştur. Geleneksel kültür mekanlarından farklı düzenlemeler ve kullanım olanakları sunan tasarım yaklaşımları ortaya çıkmış ve enformasyon çağındaki değişimlerin mimarlık alanındaki bir yansıması olarak yerini almıştır.

Çalışmada enformasyon çağının kültür mekanlarına ait özelliklerin belirlenerek bir kavramsal çerçeve ortaya konması amaçlanmaktadır. Bunun için öncelikle çağlar boyunca insanlığın geçirdiği evreler, kültürel ürün üretimi ve ifade biçimlerindeki etkenler bağlamında ortaya konmuştur. Daha sonra çalışmanın odağını oluşturan enformasyon çağı detaylı olarak incelenerek, yaşam biçimlerindeki dönüşümler ve bunların yarattığı kültürel değişim tartışılmıştır. Kültürel değişimle beraber şekillenen kültür mekanları kronolojik olarak incelenmiş ve günümüz kültür mekan özellikleri ortaya konmuştur. Çalışmada, kültürel değişimin ilk elden belirleyicisi olan toplumsal dönüşümler,

tarih ve sosyoloji kaynaklarından faydalanılarak literatür taraması yoluyla ortaya konmuştur. Toplumsal dönüşümün kültür ve sanat alanındaki yansımaları ise sanat tarihi alanında öne çıkan düşünürlerin çalışmaları yoluyla incelenmiştir. Enformasyon çağının toplumsal yapısı bu alanda eserler veren toplumbilimci ve kuramcılarının yanısıra UNESCO gibi evrensel kurum ve kuruluşların raporları aracılığıyla analiz edilmiştir. Günümüz kültür mekanı özellikleri ise bu teorik altyapının güncel örneklerle desteklenmesiyle elde edilmiştir.

ENFORMASYON ÇAĞI ÖNCESİ TOPLUMLAR VE KÜLTÜRLERİ

Tarih boyunca toplumların geçirdiği üç büyük dönem “tarım devrimi”, “endüstri devrimi” ve “enformasyon devrimi” ile gerçekleşmiştir. Köklü değişikliklerin olduğu bu devrim süreçleri bir sonraki çağın toplumsal yapısını etkilemiş ve dönüştürmüştür. Yirminci yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşen teknolojik devrim ile beraber yaşamsal ilişkiler değişmiş, ekonomik, sosyal ve özel yaşam arasındaki sınırlar bulanıklaşmıştır. Evrensel ortaklaşalıkların arttığı bu dönemde kültürel etkinlik alanında da farklı coğrafyalardaki ayırt edici toplumsal özelliklere rağmen topyekün bir dönüşümden söz etmek mümkündür.

Kültür kavramı, on altıncı yüzyıldan on dokuzuncu yüzyıla kadar, bireysel insan zihninin ve kişisel davranışların öğrenme yoluyla geliştirilmesi anlamında yaygın olarak kullanılmıştır. Kelime kökeni Latince’de tarım, ekmek ya da bakmak anlamına gelen “cultura” kelimesine dayanmaktadır ve tarım uygulamalarını iyileştirme fikrinin metaforik bir uzantısıdır. Aynı dönemde kavram, uygarlık kelimesine eş anlamlı olarak, toplumu bir bütün olarak iyileştirmek anlamında da kullanılmıştır ve teknolojik gelişmeleri, ahlak ve görgü kurallarını içermektedir. Endüstri çağına gelindiğinde milliyetçilik akımının etkisiyle gelenekler ve gündelik yaşam da kültür kapsamına dahil olmuştur. Arnold, Ruskin ve Leavis gibi bazı kuramcılar kültür terimini, insanları eğiten, canlandırır ve geliştiren yüksek sanat eserlerine atıfta bulunmak için kullanmışlarsa da, birçok antropolog tarafından bir gruba, bir döneme, bir topluma ya da genel olarak insanlığa özgü yaşam biçimini belirtmek için kullanılmıştır (Smith, 2005).

Williams’ın da kültürün daha yeni ve en yaygın kullanımı olduğunu belirttiği “entelektüel ve özellikle sanatsal etkinliklerin eserlerini ve uygulamalarını anlatmak için” ifadesi çalışmadaki kültür kavramının sınırlarını oluşturmaktadır. Bu doğrultuda kültür; müzik, edebiyat, resim, heykel, tiyatro ve film gibi sanatsal etkinlikleri ifade etmekte, kültürel mekan ise bu etkinliklerin yer aldığı alanlar olarak ele alınmaktadır (Williams, 1985).

Kültür mekanları bağlamında incelenecek enformasyon çağı öncesi toplumları başlıca üç ana başlıkta ele almak mümkündür. Bunlar avcı ve toplayıcı topluluklar, tarım toplumları ve endüstri toplumlarıdır.

Avcı ve Toplayıcı Topluluklar

Başlangıçtan bu yana insan toplulukları en uzun dönemini avcı ve toplayıcı olarak geçirmiştir. Avcı toplayıcı grupların ortaya çıkışı Giddens'e göre M.Ö. 50.000 yıllarına, McNeill'e göre ise M.Ö. 30.000 yıllarına dayanmaktadır (Giddens, 2009) (Mc Neil, 1999).

Başlıca eylemleri doğadan yiyecek toplamak ve avcılık olan bu topluluklarda ortaklaşa yaşam mevcuttur ve eşitsizliğe rastlanmaz. Tüm maddi servetin ortak sahibi olan bu sınıfsız toplumlar eylemleri için gerekli olan bazı basit el aletleri üretmişlerdir. Ana uğraşları dini törenler ve ayinlerdir. Bu törenlerde yaptıkları danslar, kullandıkları figür, mask ve heykeller ile mağara duvarlarına çizdikleri resimler ve yiyecek kapları üzerine işledikleri figürler, insanoğlunun kültürel ve sanatsal anlamdaki ilk ürünleri olarak kabul edilmektedir.

Bu ürünler, kültürün, “insanlığa özgü yaşam biçimlerini belirtmek için” tanımına uygun olmakla beraber, kültürün bu çalışma kapsamında kullanılan “sanatsal ürün ve ifade biçimi” tanımına girmemektedir, çünkü tüm bu nesnelere ve etkinliklere pratik nedenlere dayanmaktadır. Bu topluluklar doğada gördükleri hayvanların resimlerini mağara duvarlarına çizerek bu hayvanlardan korunacaklarına inanmaktadırlar. Aynı şekilde dansları da savaşçıları yüreklendirmek ya da hayvanlara karşı güç sağlamak için gerçekleştirirler. Törenlerde kullanılan figürler ve maskelerin de benzer büyüsel amaçları vardır (Giddens, 2009) (Tanilli, 1999) (Shiner, 2001) (Gombrich, 1997).

İnsanoğlunun, korunma içgüdüğü ya da bereket sağlama gibi pratik nedenlerle de olsa, kendini ifade etme biçimlerinin ilk örnekleri bu çağda ortaya çıkmıştır. Avcı ve toplayıcı gruplar yaşam alanlarında bulunan mağara duvarları ya da yaptıkları kap ve objeler gibi yüzeyleri bu ifade biçimlerinin mekanları olarak kullanmışlardır.

Şekil 1. Güney Fransa Chauvet mağarası, mağara resmi (Curtis, 2006)

Tarım Toplumlari

İnsanoğlu yaşam süresinin en uzun ikinci dönemini yerleşik düzene geçmesiyle oluşan tarım toplumu düzeninde geçirmiştir. Farklı sosyolog ve araştırmacılar tarım toplumlarının başlangıcı için M.Ö. 12.000’lerden M.Ö. 4000 yıllarına kadar değişebilen farklı tarihlere yer vermektedir. Bunun nedeni ise toplum yapısındaki değişimlerin farklı noktalarını başlangıç olarak kabul etmelerinden ileri gelmektedir. Giddens başlangıç olarak ilkel tarım toplumları ve kır toplumlarını kabul ederken, Tanilli insan topluluklarının üretime geçerek yerleşik düzeni benimsedikleri ve devletlerin ortaya çıkmaya başladığı dönemi ifade etmektedir (Giddens, 2009) (Tanilli, 1999) (Mc Neil, 1999).

Tarım toplumlarının başlangıcında basit aletler kullanılırken toprağı ekip biçme eylemlerinin gereksinimleri sonucu alet yapımında gelişmeler kaydedilmiştir. Ağaç ve kerpiç gibi doğal malzemeler kullanılmıştır. Dönemin dinsel inanışları totemizm ve manizmin etkisinde ve yine korunma amaçlı olarak yapılan resim ve heykeller mevcuttur. Bunlar Buzul Çağı’ndan farklı olarak insan figürleri içerir ve bir konu çerçevesinde çizilmektedir. Bu döneme ait toplumların ifade biçimi “primitif halk sanatları” ile kendini göstermektedir. Büyü ve dinlere bağımlı katı bir ifade biçimi vardır (Turani, 2010).

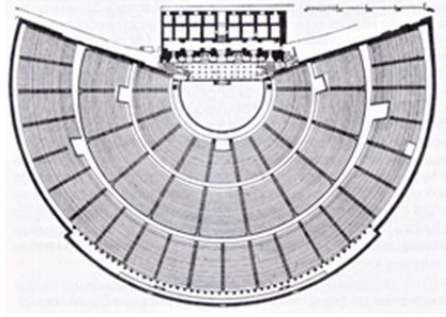
Günümüz toplumlarının kültürel temelini oluşturan ilk uygarlıklar döneminde ise birçok alandaki yeniliklere paralel olarak kültürel ürün ve ifade biçimlerinde köklü değişimler yaşanmıştır. Mezopotamya’da kurulan devletlerin başı çektiği bu ilk uygarlıklar döneminde tarım gelişmiş, tamamen yerleşik düzene geçilmiş, kentler inşa edilerek devletler kurulmuştur. Tarımdaki yeni tekniklerle beraber üretim ilerlemiş, insan emeğine duyulan ihtiyaç sonucu kölelik ortaya çıkmıştır. Üretimin gelişmesi iş bölümünü getirmiş, özel mülkiyet

ve sınıf ayrımı gibi olgular baş göstermiştir. Diğer taraftan zanaatların ve ticaretin önu açılmıştır. Yazının icadı, tuncun işlenmesi, ölçü birimlerinin kullanılması gibi yenilikler yine bu dönemin ürünüdür. Anıtsal yapıların inşa edildiği, teknik becerilerin arttığı bu dönemdeki kültürel ürünler de önceki zamanlardan farklılaşmıştır. Ölçü biriminin kullanımı ile heykel yapımında oranlar gerçeğe yaklaşmış, resimde yer çizgisi ile mekan kavramı ortaya çıkmış, yapılarda geometrik formlar kullanılmıştır. Teknik açıdan gelişen kültürel ürün ve ifade biçimlerinin ortaya konma nedenleri ise yine din ve büyü gibi etkenlerdir. Doğayla mücadele ve savaşlar bu korunma amaçlı geleneğin nedenleridir. Anıtsal yapılar tapınak ve mezarlardan oluşmakta, bu yapıların yüzeylerinde yer alan resim ve kabartmalar ile heykellerde ölümsüzlük ve öteki dünya amacı bulunmaktadır. Mısır'da inşa edilen piramitler, Hitit kabartmaları, Frig'lere ait kaya tapınaklarındaki heykeller bunlar için gösterilebilecek başlıca örneklerdir. Bu yapıların yüzeyleri dönemin kültürel ifade mekanlarıdır (Turani, 2010).

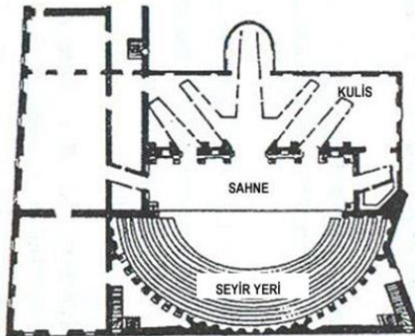
Şekil 2. Midas Yazılıkaya anıtı (YKY, 2007)

Yunan Uygarlığı döneminde erişilen teknik düzey ve edinilen bilgi birikiminin yanı sıra yumuşak iklim koşulları gibi coğrafi özellikler her türden ürün ve ifadenin farklı kaygılarla ortaya konmasını tetiklemiştir. Matematiksel oran, ölçü kullanımı gelişmiş, ideal ölçü ve form eserlerde ön plana çıkmıştır. Heykellerde hareket halindeki insan bedenine yer verilmiş, heykel mimaride kullanılmaya başlanmıştır. Dionysos için düzenlenen törenlerden tiyatro doğmuştur. Perspektifin bulunması, tanrıların sorgulanması gibi yenilikler bilim, felsefe ve sanatların temellerini oluşturmuştur. Kültürel eylemler için mekan üretimi antik tiyatrolar ile başlamıştır.

Şekil 3. Efes Antik tiyatrosu planı (Akurgal, 1995)

İnanç odaklı yapının belirleyici olmaya devam ettiği tek tanrılı dinler dönemi kültürel ürün üretimi açısından nispeten kısır bir dönem olmuştur. Bin yıldan fazla bir süre kadar daha inanç sistemleriyle şekillenen kültürel ürün ve ifadeler Rönesans ile birlikte köklü değişimler geçirmiştir. Akıl, inanç egemenliğinin yerini almış, kuşku ve eleştirel bakış yaygınlaştıkça bilim ve özgür düşünce gelişmiş, felsefe ve inanç ayrılmıştır. Hümanist akımın ortaya çıktığı ve bireyselliğin önem kazandığı dönemde basım tekniğinin gelişmesi ile düşüncelerin yayılması kolaylaşmıştır. Sanat eserlerinde insan kutsal olanın yerini almış, eserlerde sanatçı imzası görülmeye başlanmış, bilimsel perspektif ortaya çıkmıştır (Tanilli, 1998) (Turani, 2010). Rönesans döneminde sanat, zengin tüccar sınıfı ve aristokratların hâmilinde ve sponsorluğunda gerçekleşmiş ve şekillenmiştir. Mimaride Gotik dini yapıların yerine merkezi, ölçülü ve geometrik sivil mimari ağırlık kazanmaya başlamıştır. Akademiler kurulmuş ve sanatçı atölyeleri ile birlikte dönemin başlıca kültürel üretim mekânları haline gelmişlerdir. Ayrıca klasik tiyatro biçiminde kapalı tiyatro yapıları da bu dönemde inşa edilmeye başlanmıştır (Temel, 2016).

Şekil 4. İtalya Olimpico tiyatrosu planı (Temel, 2016)

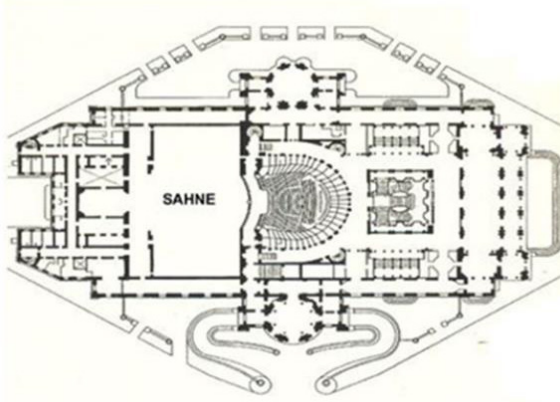
Rasyonel düşüncenin hakimiyeti ele almasına rağmen din kültürel eylemlerde etkisini tamamen kaybetmemiş, merkezi yönetim anlayışları farklılıkları sınırlandırmıştır. Bunun sonucu olarak kilise ve saraya kapanmış, tek boyutlu bir kültür sanat ortamı oluşmuştur.

Endüstri Toplumları

Yaklaşık ikiyüzyıl önce, özellikle tekstil alanındaki teknolojik yeniliklerle, batılı uygarlıklarda başlayan ve dünyaya yayılan Endüstri Devrimi toplumlari uzunca bir aradan sonra köklü bir şekilde değişime uğratmıştır. Buharlı makinaların kullanımı ile mekanik üretime geçilmesi dönemin en önemli teknolojik gelişmeleridir. Demiryollarının, buharlı gemilerin, otomobilin, uçağın, telefonun, radyonun ve televizyonun bulunuşu ile birlikte ulaşım ve iletişim alanında dünya çapında bir ağ oluşmuştur. Kitlese boyutlarda ticaret ve kültür etkileşiminin önünü açan yeniliklerle birlikte fiziksel çevre de büyük oranda değişime uğramıştır. Köylerde yaşayıp tarımla uğraşan kitlelerin yerini, kentlerde yaşayıp fabrikalarda çalışan endüstri toplumlari almıştır. Yeni düzenin ihtiyaçları doğrultusunda inşa edilen fabrika yapılarının yanı sıra konut ve sosyal yapılarla modern sanayi kentleri biçimlenmiştir. Tarım toplumlarında ortaya çıkan toptan ticaret ve imalathanelerle başlayan kapitalist üretim, endüstri toplumlarının üretim şeklidir. Mekanik üretimle birlikte zanaatlar önemini yitirmiştir. Geleneksel devletlerin yerini kesin sınırları ile ulus devletler almış, milliyetçilik dönemin egemen ideolojisi olmuştur. Özetle köle köylülerin yerini kentli işçiler, krallarla imparatorların yerini halk temsilcileri olan yöneticiler, aristokratların yerini burjuvazi, el ile ve sınırlı üretimin yerini makine ile seri üretim ve fabrikalar almıştır (Mc Neil, 1999) (Turani, 2010).

Tüm bu yeniliklerin kültürel alandaki en önemli karşılığı güzel sanatlar ile zanaatların birbirinden ayrılması ve modern sanatlar kavramının ortaya çıkmasıdır. Resim, heykel, mimarlık, müzik ve şiir modern güzel sanatlar sisteminin çekirdeğini oluşturmaktadır. Dans, tiyatro, opera ve edebiyat gibi etkinliklerin de zaman içinde sanatın alt dalları olarak konumlandığı ya da birbirinden ayrıştığı görülmektedir. Ancak güzel sanatlar olarak anılan beş ana dalın zanaatlar, bilim ve diğer insan faaliyetlerinden ortak özellikleri bağlamında ayrıldığı yönünde görüş birliği mevcuttur (Shiner, 2001) (Güney, 2011). Sanat alanında estetik, beğeni ve zevkler tartışılmaya başlanmıştır. Saraya kapanan sanatın yerini, kültürel kurumlar aracılığı ile halka açılmış ve kamuoyunun beğenisine sunulmuş eserler ve sanat anlayışı almıştır. Sanatçı özgürleşmiş, kültürel alanda kurumlar hızla yükselmiş; tiyatrolar, konser salonları, müzeler

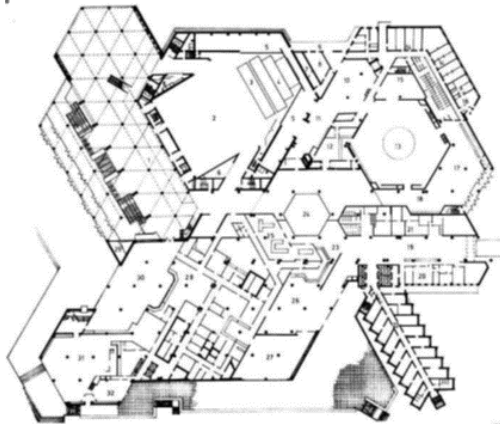
ve sergi salonları inşa edilmiştir. Kültür mekanlarının biçimlenişi değişmiş, saray içindeki salonların yerini tüm bölümleri içeren özelleşmiş yapılar almıştır (Özkan, 2012) (Temel, 2016).

şekil 5. Paris Opera binası (Temel, 2016)

Reklam sektörü ile grafik sanatlar ve fotoğrafın ortaya çıkışı da bu döneme denk gelmektedir. Ayrıca ulus devletlerin ideolojilerini yaymak amacıyla ve sosyal sorunlara karşı ortaya çıkan ülkemizdeki halkevleri ve batıdaki toplum merkezleri gibi yapılar aracılığıyla kültürel ifade mekanları çeşitlenmiştir.

Kültürün, herkesin dahil olduğu bir etkinlik alanı olmaya başlaması ile birlikte 1950'lerden itibaren çok işlevli kültür merkezi yapıları ortaya çıkmıştır. Farklı alanlardaki etkinlikleri barındıran bu yapılar esnek salonlar, toplantı alanları, kafe ve restoran, sergi mekanları gibi birimleri içerir (Cupers, 2015).

şekil 6. Stadthalle Chemnitz zemin kat planı (Cupers, 2015)

Çok işlevli kültür merkezleri 2000’li yılların başlarına kadar, ihtiyaçlar ve yerel bağlam doğrultusunda çeşitli etkinliklerin eklenip çıkarılmasıyla değişen biçimlenişleri ile, en önemli kültür mekanları olarak var olmuşlardır.

ENFORMASYON ÇAĞI VE KÜLTÜR MEKANLARI

Enformasyon Toplumlari

Castells’in, Enfosmasyon Devrimi’nin “düşünme, üretme, tüketme, ticaret yapma, yönetme, iletişim kurma, yaşama, ölme, savaşıma ve sevişme biçimimizi” değiştirdiğine dair ifadesi 1960’larda başlayan bu son dönüşümün boyutlarını ortaya koymaktadır. Şimdiye kadar insanlığın en kısa sürede yaşadığı en büyük değişimin önünü açan Enformasyon Devrimi’nin kökeni II. Dünya Savaşı sırasında askeri kullanımlar için geliştirilen bilgisayarlara dayanır (Castells, 2003).

Her geçen gün yeni isimlerle anılıp, yeni ifadelerle tanımlanan ve çeşitli disiplinlere göre farklı anlamlara bürünen “Enformasyon Toplumlari” kavramı, endüstriyel dünyanın mekanik teknolojilerinden iletişim ve bilgisayar teknolojisine geçen toplumların yeni dinamikler doğrultusunda evrilerek büründüğü yeni yapıyı ifade etmektedir. Mc Luhan’ın “küresel köy” olarak tanımladığı küresel internet ağının dünyasında mesafeler kısalmış, iletişimin sınırları ortadan kalkmış ve zaman-mekan algısı değişmiştir. Endüstri çağı makinelerinin yerini alan bilgisayar teknolojileri ile parçalanan uygarlıklar birleşmiş, ekonomi küreselleşmiş, mal ve ürün üretiminin yerini bilgi üretimi almıştır (Bell, 1999) (Kumar, 2005).

Drucker, “kapitalist ötesi toplum” olarak tanımladığı yeni toplumsal yapıda bilgi ekomomisinin işgücünün, mal üretimi ve dağıtımından çok bunların tasarlanması, geliştirilmesi, satış ve hizmeti gibi konularda çalışan bilgi işçileri ve hizmet işçileri olduğunu savunur. Yeni çalışma biçimlerinin özellikleri olarak grup üretimi ve takım çalışması, “çok nitelikli” bir işgücünü yaratır (Drucker, 1993).

Artan iletişim olanakları ile bilgi akışı ve karşılıklı etkileşim artmış, teknoloji ile beraber düşünce sistemleri de değişime uğramıştır. Komünizmin çöküşü, Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler gibi bölgesel ve uluslararası oluşumlar, küreselleşmenin gelişimine neden olan siyasi etkenler olmakla beraber aynı zamanda onun sonucudur. Küreselleşme ile birlikte ekonomide, siyasette, üretim şekillerinde meydana gelen köklü değişimlerin yanı sıra toplumlara ait yaşam biçimleri ve etik değerlerde de belirgin değişiklikler görülmektedir. Cinsiyetin toplumdaki rolü, aile, cinsellik, profesyonel ve kişisel ilişkiler gibi konulardaki süregelen anlayışlar sorgulanmaya ve yeniden tanımlanmaya başlamıştır (Giddens, 2009). Endüstri çağının saat zamanından

farklılaşan “zamansız zaman” yaratılmış, bireycilik ve çeşitliliğin yanı sıra ticarete hizmet sektörünün, siyasette katılımcı demokrasinin, toplumsal yapıda çok merkezliliğin, insani değerlerde amaçların başarılmasının öne çıktığı bir yapı oluşmuştur (Kumar, 2005).

Tüm bu değişimler, sosyal kültürel ve gündelik yaşamımızı da etkisi altına almış, küreselleşme sonucu tektipleşmeyi yaratan tüketim alışkanlıkları ile evrensel kültür oluşmuştur. Kendilerini yeni şartlara adapte edebilen toplumlar evrensel kültürün oluşumunun bir parçası haline gelerek, kültürel etkileşimden faydalanmayı başarmışlardır. Değişimi yakalayamamış toplumların özgün değerleri ise bu etkileşime katılmamış ve zamanla silinip gitmiştir. Buna karşın özellikle 2000’li yıllardan itibaren, küreselleşmenin olumsuz etkilerine karşı yerelleşme eğilimlerinin arttığı, kültürel çeşitliliğin yarattığı zenginliği öne çıkaran gelişmelerin olduğu gözlenmektedir.

Enformasyon çağının başlıca yeniliği internet, hem küreselleşme etkilerinin hem de ona karşı ortaya çıkan gelişmelerin oluşmasında ve yayılmasında en önemli paya sahiptir. Bireyleri zaman ve mekandan bağımsızlaştıran bu sanal ortam, günlük ekonomik, kültürel, eğitimsel ve diğer birçok faaliyetin gerçekleştiği alternatif bir mekân haline gelmiştir (Castells, 2003). Ayrıca iletişim teknolojilerinin sunduğu olanaklar fiziksel mekân kullanımı ve biçimlenişini değişime uğratmıştır. İnsanlar günün herhangi bir saatinde herhangi bir yerde çalışabilmekte, sanal ortamda oyun oynayabilmekte, gazete okuyabilmekte, sosyal medyada arkadaş edinebilmekte ya da bir sanal müzede dolaşabilmektedir. Fiziksel mekan bağlamında tüm bunlara olanak sağlayacak tasarımlar ve düzenlemeler ön plana çıkmaktadır. Dünya çapında bir kafe zinciri olan Starbucks ve benzerleri bunun ilk akla gelen örneklerindedir. Mekân tasarımında büyük çalışma masaları, koltuklar, küçük kahve masa ve sandalyeleri ile farklı kullanımlara yönelik çeşitlilik dikkat çekmektedir. Bu durum mekânı hem sadece belirli bir amaç için kullanma, hem de çalışma, sosyalleşme, eğlenme gibi farklı etkinlikleri aynı anda ve tek mekânda gerçekleştirme olanağı sunmaktadır.

Fiziksel mekânlar, çok özellikli kullanımlara ait olmadıkları sürece, artık kesin sınırlarla belirlenmiş olmaktan çok çeşitlilik sağlayan ve esnek bir şekilde düzenlenmektedir. Günümüzde sayıları hızla artan ortak çalışma alanları da bu özelliklere sahip fiziksel mekanlar için bir başka örnektir. Ortak çalışma, günlük, haftalık veya aylık olarak masaların kiralanabileceği, esnek bir mekânda, paylaşılan iş ortamlarında yan yana, birarada çalışma pratiğine işaret eder. Esnek olarak düzenlenmiş açık çalışma alanları, kullanıcı çeşitliliğinin de etkisiyle, çapraz etkileşim sayesinde yaratıcılığı ve yeniliği arttırmaktadır.

Yeni iletişim teknolojileriyle şekillenen enformasyon toplumlarında özellikle üretimin devreye girdiği fiziksel mekân kullanımında öne çıkan özellikler esneklik, ortak açık alanlar, çeşitlilik ve sosyal etkileşimdir. Bu uygulamaların sonuçları ise yaratıcılık ve yenilik olarak ortaya çıkmaktadır.

Kültür Mekanları

İnternet aracılığıyla her türlü içeriğin olduğu gibi kültürel ürün ve ifadelerin de sergileme ve paylaşım platformu haline gelen sanal ortam, bir mekan yaratmanın yanında yeni iletişim biçimlerini de doğurmuştur. Özellikle genç kullanıcıların yaratıcılıklarından doğan bu uygulamalar herkesin kültürel ve sanatsal üretime katıldığı bir ortamı da yaratmıştır. Gelişen iletişim biçimleri ile insanlar, internet günlüğü (blog), video günlüğü (vlog), internette hazırlanan yayınlar (podcast), siteler ve programlar (wiki) aracılığıyla, kendi iletişim sistemlerini oluşturmuşlardır. Youtube video paylaşım sitesi en güncel ve bilinen örneklerden biridir. Yaratıcılık ve yeniliğe dayalı üretimin fiziksel mekanda ya da sanal ortamda merkezde yer almasıyla “yaratıcı endüstriler” doğmuştur. Kökeni bireysel yaratıcılık, beceri ve yeteneğe dayanan, fikri mülkiyet üretimi ve kullanımı yoluyla zenginlik ve iş yaratma potansiyeline sahip olan endüstriler olarak tanımlanan yaratıcı endüstriler; sahne sanatları, müzik endüstrisi, yayıncılık, film, video ve fotoğraf endüstrisi, el sanatları endüstrisi, tasarım ve moda, mimarlık ve görsel sanatları kapsamaktadır. Tüm bu endüstriler kültürel ifadeyi ve yaratıcılığı maddi üretim, ticari mallar ve az ya da çok ölçüde pazar temelli tüketim ile birleştirmektedir (Montgomery, 2007). Maddi üretim ve dağıtımdan tasarım ve hizmete doğru şekil değiştiren ve yaratıcılığa gereksinim duyan yeni ekonomik model için sanat ve mirası kapsayan kültür önem kazanmıştır. UNCTAD yaratıcı endüstrileri çeşitli sınıflara ayrılan dört ana başlık altında toplamaktadır.

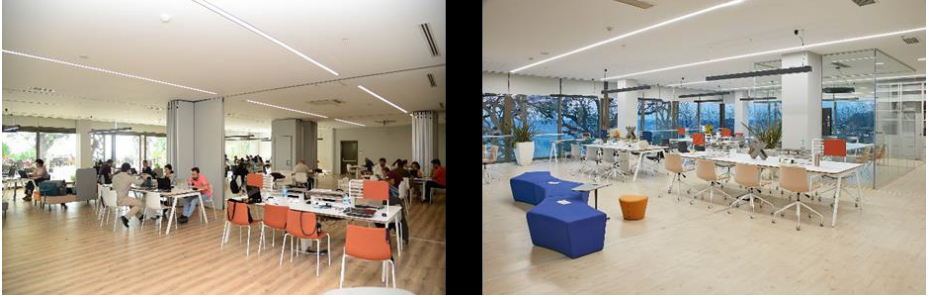
MİRAS	Kültürel alanlar Arkeolojik alanlar, müzeler, kütüphaneler, sergi alanları, vb.	Geleneksel kültürel ifadeler Zanaatlar, festivaller, ve kutlamalar	MEDYA	Basım ve basılı medya Kitaplar, baskılar ve diğer yayınlar	Görsel işitsel Film, televizyon, radyo ve diğer yayınlar	
	SANATLAR	Görsel sanatlar Resim, heykel, fotoğraf, ve antikalar		Performans sanatları Canlı müzik, tiyatro, dans, opera, sirk, kukla, vb.	İŞLEVSEL YARATIMLAR	Tasarım İç mekân, grafik, moda, takı, oyuncak

Şekil 7. UNCTAD yaratıcı endüstriler sınıflandırması (UNCTAD, 2010)

Günümüzde kültür merkezi, kültür mekânı diye adlandırılan birçok alanda, sanatsal anlamdaki kültürel etkinliklerin artık tek başına yer almadığı, aksine çoğu kez yaratıcı endüstrilerin kapsamına giren konuların etkinlik alanları olduğu görülmektedir. Bununla birlikte yaratıcı mekânlar (creative spaces), yaratıcı merkezler (creative hubs), üretim laboratuvarları (fabLab), ortak çalışma alanları (Coworking spaces) olarak ortaya çıkan yeni fiziksel mekânlarda da sanat ve miras kapsamına giren etkinliklerin ve üretimlerin yer aldığı görülmektedir.

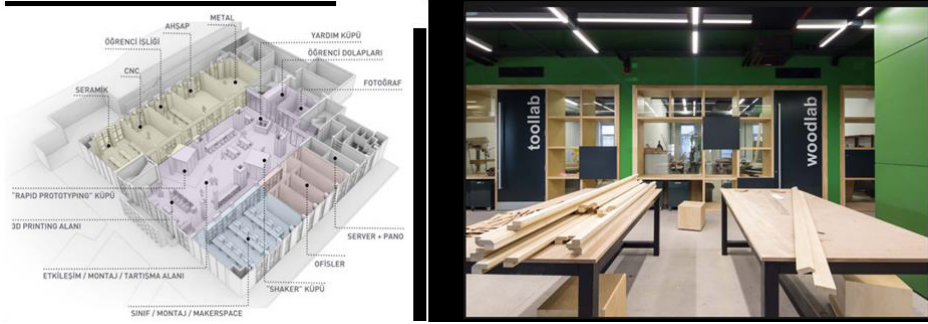
Yaratıcı endüstriler, bilişim, sanat ve spor gibi kültürle birebir ilişkili her türlü üretim ve performansın itici gücüyle kentleri ilgi çekici hale getirmenin yanında yaratıcı sınıf olarak adlandırılan yüksek eğitilmiş, yetenekli ve yenilikçi beyinlerin kente yerleşerek fiziksel çevreyi kalkındırmasını sağlamaktadır (Öktem & Biket, 2017).

İstanbul Kadıköy’de bulunan ortak çalışma alanı İdea ortak çalışma alanlarına bir örnek olarak gösterilebilir. “Yeni bir kamusal alan fikri” nden doğmuş, ücretsiz, erişilebilir, etkinlik sınırı olmayan bir çalışma alanıdır. Hareketli duvarlar sayesinde mekânın esnek kullanıma olanak tanıdığı İdea’da üyelik sistemi ile faydalanılan, farklı disiplinlerden kişilerin bir araya geldiği alanlar da bulunmaktadır.

Şekil 8. İdea’da ortak ve özel alanlar (Upinstitute, 2018)

Dünyanın her yerinde sayıları gün geçtikçe artan üretim laboratuvarlarından biri olan ODTÜ Mimarlık Fakültesi Archlabs, mevcut atölyelerin güncel ihtiyaçlar doğrultusunda yeniden tasarlanması ile elde edilmiştir. Hareketli sistemler sayesinde dönüştürülebilir esnek bir tasarıma sahip olan alan aynı zamanda kullanıcılar arası hiyerarşinin olmadığı birlikte çalışmaya yönelik çok amaçlı etkinlikler için kurgulanmıştır.

Şekil 9. ODTÜ archlabs (Arkiv, 2018)

Enformasyon çağında farklı boyut, biçim ve bağlamda karşımıza çıkabilen kültür mekanlarının ortak bir takım özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Bular; esneklik, teknik donanımlılık, çeşitlilik, etkileşimlilik, sürdürülebilirlik ve kamusal olarak altı başlık altında toplanabilir.

Esneklik, mekân tasarımı ve kullanımı açısından birkaç farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Temel olarak değiştirilebilir, sabit olmayan, farklı kullanımlara olanak tanıyan anlamına gelmektedir. Herhangi bir mekânın mevcut haliyle farklı etkinlikler için kullanılmasına işaret edebileceği gibi, hareketli sistemler ile mekânın farklı kullanımlara yönelik boyut ve biçim değiştirmesine olanak tanınması anlamına da gelebilmektedir. Teknik donanımlılık, enformasyon çağının gerektirdiği teknolojik altyapının sağlanması anlamına gelmektedir. Bu aynı zamanda esneklik ve çeşitliliği destekleyen bir unsurdur. Enformasyon ve bilişim teknolojileri ile bir mekânda birden çok farklı etkinlik ve kullanım şekli için gerekli altyapı sağlanabilmektedir. Çeşitlilik, mekânın farklı kültürel altyapıya sahip, farklı disiplinlerden gelen, farklı yaş gruplarına ait topluluklar tarafından kullanımına işaret etmektedir. Mekânın esneklik, teknik donanımlılık gibi özellikleriyle birebir ilişkilidir. Farklı etkinlikler için esnek olarak düzenlenmiş ve gerekli teknik donanıma sahip mekânlar kullanıcı ve dolayısıyla ziyaretçi çeşitliliğini arttırmaktadır. Bunun yanı sıra farklı alanlardaki üretimlerin ve etkinlik programlarının desteklendiği bir yönetim anlayışı mekânın çeşitlilik özelliğine katkı sunacaktır.

Etkileşimlilik, mekân kullanıcılarının ve ziyaretçilerinin hem birbirlerinden hem de gerçekleşen her türlü faaliyetten etkilenmelerine vurgu yapmaktadır. Mekânda aynı alanda üretim yapan iki farklı kullanıcının birbirinden etkilenmesi, aynı mekânda farklı alanlarda çalışan kişilerin birbirlerinden etkilenmesi, bir gösteriyi izlemeye gelen ziyaretçiyle göstericinin birbirinden

etkilenmesi, ziyaretçilerin birbirlerinden etkilenmesi gibi farklı ilişki ağlarını kapsamaktadır. Etkileşimlilik, bir ziyaretçinin izlediği bir gösterinin parçası olarak üretime katılması ya da örneğin bir ressam ile tasarımcının birbirlerinin çalışmalarını etkilemesi sonuçlarını doğurarak yaratıcılığın ve yeniliğin önünü açmaktadır. Çeşitlilik ve esnek ortak alan kullanımı etkileşimi arttıran en önemli unsurlardır. Ayrıca teknolojik olanaklar da katılımcılığın ve deneyimlemenin esas olduğu sergiler ya da gösteriler gibi yeni ve yaratıcı üretimlerle etkileşime katkı sunmaktadır.

Ekonomik, çevresel ve sosyal olmak üzere üç ana boyutu olan sürdürülebilirlik yeni kültür mekânlarında öncelikli olarak ekonomik boyutuyla karşımıza çıkmaktadır. Çünkü bir kültür mekânının varlığını sürdürebilmesi için ekonomik kaynak yaratma becerisine sahip olması, tamamen kâr amacı güden işlevlere sahip mekânlara göre daha önemlidir. Sosyal açıdan sürdürülebilir olmak ise değişime açık olmanın yanında kültürel mirasın korunması ve yerel bağlamın dikkate alınması ile ilişkilidir. Mekân kullanımındaki esneklik yaklaşımı değişimi, yaratıcı endüstriler ise kültürel mirasın korunmasını desteklemektedir. Kamusal, mekânın tamamen kamuya açık üretim/çalışma/buluşma alanları sunması, mekânın belirli bölümlerinin ya da tamamının belirli zaman aralıklarında kamu kullanımına açılması, kamuya yönelik etkinlikler düzenlenmesi, kamusal eğilimlerle mekân kullanımının belirlenmesi gibi farklı uygulamalar olarak değerlendirilmektedir.

<p>esneklik</p> <ul style="list-style-type: none"> • değiştirilebilir • sabit olmayan/hareketli • farklı kullanım imkânı sunan 	<p>teknik donanımlılık</p> <ul style="list-style-type: none"> • enformasyon ve bilişim teknolojileri • özelleşmiş teknolojik altyapı 	<p>çeşitlilik</p> <ul style="list-style-type: none"> • kültürel çeşitlilik • çok disiplinlilik • kapsayıcılık
<p>etkileşimlilik</p> <ul style="list-style-type: none"> • bireyler arası • disiplinler arası • etkinlik-birey arası 	<p>sürdürülebilirlik</p> <ul style="list-style-type: none"> • ekonomik kaynak yaratma • mirasın korunması • yerel bağlam • değişim 	<p>kamusal</p> <ul style="list-style-type: none"> • serbest kamusal alan • sınırlı kamusal alan • kamusal etkinlik • kararlarda kamuoyu etkisi

Şekil 10. Enformasyon çağında kültür mekânlarının özellikleri

SONUÇ

Kültürel ürün üretimi ve ifade biçimlerinin tarım devrimine kadar olan süreçte avlanma, korunma, bereket sağlama gibi pratik nedenlere dayandığı görülmektedir. Bu ifade biçimlerinin mekânları ise mağara duvarları gibi doğal çevre öğeleridir. Tarım toplumlarında ifade biçimleri yine doğa, inançlar ve toplumsal olaylarla şekillenmiştir. Ancak bu dönemde yerleşik düzene geçilmesi yapı üretimini beraberinde getirmiştir. Yeni ifade mekânları başlangıçta tapınaklar gibi anıtsal yapı yüzeyleri iken zaman içinde antik tiyatrolar gibi etkinlik mekânları ortaya çıkmıştır. Rönesans ile birlikte akıl ve bilimin, dinlerin ve inanç sistemlerinin yerini almaya başlaması kültürel ifade biçimlerinde de etkili olmuştur. Dönemin kültür mekânları sanatçı atölyeleri, akademiler ve saray içinde yer alan kapalı tiyatro salonlarıdır. Endüstri devrimi ile birlikte modern sanatlar kavramı ortaya çıkmıştır. Saraya kapanan sanat kamuoyunun beğenisine sunulmuştur. Tiyatrolar, opera binaları ve müzeler gibi tek işlev için özelleşen yapılar endüstri çağının ilk kültür mekânlarını oluşturmuştur. Eğitim ve sosyal konularla birleşen kültürel etkinlikler halkevleri ya da toplum merkezleri gibi çok işlevli kullanıma sahip yapılarda da yer almıştır. Kültürün herkesin katıldığı yaratıcı bir süreç olarak görülmeye başlanması ile birlikte sanat ve rekreasyon işlevleri birleşmiş ve çok işlevli kültür merkezleri ortaya çıkmıştır.

Enformasyon devrimi sonrası bilgi üretimi, tasarım ve hizmet odaklı, ticaret ve sanatın iç içe geçtiği, kültürel birikimin ekonomik faydaya dönüştürüldüğü bir etkinlik alanı olan yaratıcı endüstriler ortaya çıkmıştır. Kültürel etkinlik mekânları da kapsam, biçimleniş, kullanım gibi tüm boyutlarıyla değişime uğramıştır. Ortak çalışma alanları, üretim laboratuvarları, yaratıcı mekânlar enformasyon çağının yeni fiziksel mekânları olarak ortaya çıkmıştır. Tarihsel süreç içinde kültür mekânları sınırsız doğal çevreden önce tanımlı mekânlara, daha sonra katı biçimlenişli yapılara ve ardından çok işlevli ve karma kullanımlı kültür merkezlerine dönüşmüştür. Günümüzde ise esnek kullanımlı ve teknik donanımlı, çeşitliliğe sahip, etkileşime olanak tanıyan, sürdürülebilir ve kamusal içerikli alanlar yeni kültürel etkinlik mekânları olarak karşımıza çıkmaktadır.

BİLGİ

Çalışma, birinci yazarın, ikinci yazar danışmanlığında hazırlamış olduğu “Enformasyon Çağında Yeni Kültür Mekânları Olarak Endüstri Yapıları” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

KAYNAKLAR

Akurgal, E., (1995). Anadolu Uygarlıkları, 5. Baskı, Net Turistik Yayınlar, İstanbul.

Arkiv, Odtü Archlabs, <http://www.arkiv.com.tr/proje/odtu-archlabs--fablab/8921>, 25 Mayıs 2018.

Bell, D., (1999). The Coming of Post-Industrial Society, Third Edition, Basic Books, Newyork.

Castells, M., (2003). Information Age: Economy, Society and Culture The Rise of the Network Society, Volume 1 Second Edition, Blackwell Publishing Ltd., Oxford; Çeviren: Kılıç, E., (2008). Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür Ağ Toplumunun Yükselişi, 1. Cilt 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Cupers, K., (2015). “The Cultural Center: Architecture as Cultural Policy in Postwar Europe”, Journal of Society of Architectural Historians, 74(4): 464-484.

Curtis, G., (2006). The Cave Painters: Probing The Mysteries of the World’s First Artists, McCormick Literary, New York; Çeviren: Dikmen, H., (2017). Mağara Ressamları: Dünyanın İlk Sanatçılarının Gizemleri Üzerine Bir İnceleme, 1. Baskı, Redingot Kitap, İstanbul.

Drucker, P.F., (1993). Post-Capitalist Society, First Edition, Harper Colins Publishers, Newyork; Çeviren: Çorakçı, B., (1994). Kapitalist Ötesi Toplum, Birinci Baskı, İnkılap Kitapevi, İstanbul.

Erkartal, P.Ö. ve Biket, P. (2017) “Yaratıcı Endüstriler İçin Dönüşüm”, Ed.: Nilgün Kuloğlu vd Transition in/at/on/and/over/ under Space, TMMOB Mimarlar Odası Trabzon Şubesi Yayınları, s. 96-112.

Giddens, A., (2009). Sociology, Sixth Edition, Polity Press Ltd., Cambridge; Çeviren: Özel, H., Sönmez, A., Mercan, Z., Yılmaz, İ., Rızvanoğlu, E., Sarı, M.A., Palagüzel, Ş. ve Özcan, M., (2012). Sosyoloji, Birinci Baskı, Kırmızı Yayınları, İstanbul.

Gombrich, E.H., (1997). The Story Of Art, Sixteenth Edition, Phaidon Press Limited; Çeviren: Erduran, E. ve Erduran Ö., (1997). Sanatın Öyküsü, Remzi Kitapevi, Singapur.

Güney, A., (2011). “Aristoteles ve Bertolt Brecht’in İngiliz Tiyatrosuna Etkileri”, New World Sciences Academy, 6(1): 135-144.

Kumar, K., (2005). From Post-Industrial to Post-Modern Society New Theories of the Contemporary World, Second Edition, Blackwell Publishing, Malden.

Mc Neil, W.H., (1999). *A World History, Fourth Edition*, Oxford University Press, Newyork; Çeviren: Şenel, A., (2007). *Dünya Tarihi*, 12. Baskı, İmge Kitapevi, Ankara.

Montgomery, J., (2007). “Creative Industry Business Incubators and Managed Workspaces: A review of Best Practice”, *Planning, Practice & Research*, 22(4): 601-617.

Özkan, D., (2012). “Modern Sanatların Gelişiminde Modern Sanat Kurumlarının Rolü ve Kurumsal Refleksivite”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24: 137-167.

Shiner, L., (2001). *The Invention of Art A Cultural History*, First Edition, The University of Chicago Press, Chicago; Çeviren: Türkmen, İ., (2017). *Sanatın İcadı Bir Kültür Tarihi*, 4. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Smith, P., (2005). *Cultural Theory An Introduction*, Fifth Edition, Blackwell Publishing, United Kingdom.

Tanilli, S., (1998). *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası*, 2. Cilt 2. Baskı, Adam Yayınları, İstanbul.

Tanilli, S., (1999). *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası*, 1. Cilt 3. Baskı, Adam Yayınları, İstanbul.

Temel, S., (2016). “Tiyatro Mimarisinin Tiyatro Anlayışıyla Birlikte Gelişimi”, *Akademik Bakış Dergisi*, 55(Mayıs-Haziran): 532-559.

Turani, A., (2010). *Dünya Sanat Tarihi*, Genişletilmiş 14. Baskı, Remzi Kitapevi, İstanbul.

United Nations Trade and Development, *Creative Economy Report 2010*, http://unctad.org/en/Docs/ditctab20103_en.pdf, 2 Mayıs 2018.

Upinstitute, İdea Ortak ve Özel Alanlar, <https://upinstitute.net/idea/>, 6 Mayıs 2018.

Williams, R., (1985). *Keywords A Vocabulary Of Culture And Society*, Third Edition, Oxford University Press, Newyork.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, (2007). *Friglerin Gizemli Uygarlığı*, 2613, İstanbul.

BÖLÜM III

AKILLI ŞEHİR UYGULAMALARINDA STANDARDİZASYON ÇALIŞMALARI

Standardization Studies in Smart City Applications

Burak KABA¹ & Gökhan GELİŞEN²

¹(*Y. Mimar*), Bahçeşehir Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü,
Yapı İşletmesi Programı, İstanbul/Türkiye, burakaba61@hotmail.com
ORCID: 0000-0003-0315-3515

²(*Dr. Öğr. Üyesi*), Bahçeşehir Üniversitesi, Mühendislik ve Doğa Bilimleri
Fakültesi, İnşaat Mühendisliği Bölümü, İstanbul/Türkiye,
gokhan.gelisen@eng.bau.edu.tr
ORCID: 0000-0002-2711-6658

ÖZET

Akıllı şehir, bir şehrin yaşam kalitesini, yönetimini, kaynaklarını en ileri seviyede bilinçli bir şekilde kullanmayı amaçlayan ve bu hizmetleri kolaylaştıracak Nesnelerin İnterneti (NI), 5G ve Bulut gibi dijital teknolojiler ile uygulanan yeni bir modeldir. Standardizasyon çalışmaları ve bunların gösterim biçimleri, doğal ve yapay ortamların özelliklerini nitelemede ve anlam bütünlüğü oluşturmada kilit unsurlardır. Şehirlileşmenin hızlanması, teknolojinin gelişmesi ve yenileşen kavramlar “şehirliyi” de değiştirmiştir. Değişen şehirli profili ile geride kalan geleneksel şehirler atıl hale gelmiş bununla birlikte beklentilerini karşılayamayan şehirleri değiştirme düşüncesi ise şehirlinin düşünce ve davranışlarına zamanla yerleşmiştir. Günümüzde hayatımıza giren “akıllı kontrat” kavramı, şehirliyi şehrin yönetiminde etkin hale getirip anlık olarak karar verici statüsüne yükseltme potansiyeline sahiptir.

Bu bağlamda, çalışma, yapı ve yapım yöntemlerinde kullanılması beklenen standardize etme, gösterme ve kodlama yöntemlerini ulusal ve uluslararası düzeyde ki sınıflandırmak ve akıllı şehir yaklaşımındaki gelişimini incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: 5G, Akıllı Kontrat, Akıllı Şehir, Bulut, Nesnelerin İnterneti, Standardizasyon, Yapay Zekâ

GİRİŞ

Kent; toplumsal, siyasal, yönetsel ve ekonomik alanların bütün vatandaşlar için var olduğu yaşam alanıdır (Akkoyunlu, 2007). Kent, insanı tüm boyutlarıyla çevreleyip etkiler, bu duruma ek olarak geniş kapsamda tanımlanması ihtiyaç duyulan bir vasıftır. İnsanların yaşamlarını sınırlı bir toprak parçası üstünde geçirdikleri, sınırları belirtilmiş alanlara “kent” veya “köy” ismi verilir. Şehir veya köyü birbirinden ayırıcı temel unsurlar o sınır üzerinde tarım yapılıp yapılmadığı, sanayi durumu, ekonomik seviyeleri ve köklü yapılanmalara süreçlerine göre kategorize edilebilirler. Terimlerin netliğinin gün yüzüne çıkması, kenti yalnızca kalabalık bir yerleşim birimi olarak açıklamaktan ziyade, yeni bir ekonomik teşkilatlanma ve değişmiş bir fiziki muhit barındırmaktadır. Çünkü şehir toplumsal gelişmenin bir parçası ve aracı olarak toplum içinde yaşayan kentlinin hareket, davranış, düşünce ve karakterinin oluşumunda en önemli unsurlardandır.

Kent, fiziki bir mekân ve nüfus tanımı olmanın ötesinde bir idrak etme özelliğine sahiptir. Bununla birlikte köklü yapılanmalar periyodunu anlatmaktadır. Kent, geçimin tarım dışındaki üretim çeşitlerinden oluştuğu, muayyen sınırlarla çerçevelenen bir mekân olması ile tanımlanmaktadır. Ayrıca kent çok boyutlu durumları ve olguları kapsadığından kent terimini tek bir tanımla açıklamaya çalışmak, kentin oldukça büyük bir faktör olması ve farklı süreçlerde, toplumdan topluma, kültürden kültüre değişmesi nedeni ile çok güçtür (Hayta, 2016).

Kentleşme, altı bin yıl öncesine kadar uzanan bir tarihî süreç içinde yer almıştır ve sürekli gelişmenin sonucunda günümüze ulaşmıştır. Bu tarihsel süreçte, toplumun yapısına bağlı olarak sürekli yenilenen özellikler gösteren toplumsal ilişkileri gözlemlenmek ve yorumlamak mümkündür. Kentleşme, esas itibarıyla sanayi devriminin beraberinde getirdiği bir olgudur. Tofler, kentleşme sürecini üç dalga olarak görüp birinci dalganın tarımsal süreç, ikinci dalganın sanayi süreci ve üçüncü dalganın “Ekonomik, sosyal ve politik yaşamın bütün yönlerini derinden sarsan bu yeni medeniyet, çeşitlendirilmiş ve yenilenebilir enerji kaynaklarına dayalı yeni bir yaşam tarzı, yeni bir üretim anlayışı, fabrika ve montaj hattını çağdışı bırakacak üretim sistemleri” olarak açıklamıştır (Tofler, 1983).

Hızla ilerleyen dijitalleşme çağı beraberinde insan hayatını kolaylaştırıcı etkileri hayatımıza sokmuştur fakat dijitalleşmenin beraberinde getirdiği

küreselleşme, karmaşık yaşam ve düzensiz yapılaşma süreci bugün gündelik hayatımızda bazı kısıtlamaları ve olumsuzluklara da sebep olmuştur. Bu olumsuzlukları minimize etmek için literatürde karmaşık olarak bulunan bilgi stoğunu kullanarak yenilikçi yollar aranarak, ulaşılan veriler ışığında yola çıkarak kavramları, anlamları ve ilişkileri açıklayarak süreci sürdürmek çalışmanın genel hatlarını oluşturmaktadır.

Bu bağlamda, çalışmanın teorik çerçevesi, iki bölümden oluşmaktadır. Girişi takip eden ikinci bölümde, bilgi toplumu kavramı, küreselleşme, sistem ve standardizasyon kavramının özelliklerine değinilerek geçirdiği aşamalardan bahsedilmiştir.

KENTLERİN GELECEĞİ AKILLI ŞEHİRLER VE DİJİTALLEŞME

1926'nın başlarında, Nikola Tesla'nın kablosuz bağlantının dünyayı devasa bir beyne dönüştüreceğini söyledikten henüz bir asır geçmemişken dünya bugün devasa bir beyne dönüşmüş, şehirler sınırlarının ötesinde küresel anlamlarla ve görevlerle nitelenmeye başlamıştır. Bu dönüşümün çerçevesinde kaçınılmaz olarak dijitalleşen dünyada hızla ilerleyen dijitalleşme çağı beraberinde insan hayatını kolaylaştırıcı etkileri hayatımıza sokmuştur fakat dijitalleşmenin beraberinde getirdiği küreselleşme, karmaşık yaşam ve düzensiz yapılaşma süreci bugün gündelik hayatımızda bazı kısıtlamaları ve olumsuzluklara da sebep olmuştur. Modern şehirlerin, dijital teknolojilerin etkisindeki ekonomik kalkınmasına ilişkin geleneksel teoriler, genellikle öngörü özelliklerini kaybeder. Bununla birlikte daha fazla araştırma nesnesi haline gelmekte, bölgelerin kentleşmesi, çevresel değişim gibi sorunları çözmenin yollarını bulmaktadır. Bu sebeple bölgesel rekabet edebilirlik teorileri bu boşluğu doldurmaya çalışmaktadır. Modern toplumun bir bütün olarak sorunlarının çoğunu ve ayrıca bireysel bölgeleri ve şehirleri çözebilecek kalkınmanın ana itici gücü olarak kabul edilen çözüm noktası dijital teknolojilerdir.

Bu bağlamda, gelecek vaat eden mekânsal gelişme modellerinden biri, oluşumunun temeli dijital teknolojiler olan akıllı bir şehir modelidir. Bununla birlikte modern şehirler aynı zamanda, belirli bir bölgede biriken bilgi, sosyal bağlantılar, insan ve entelektüel sermaye gibi maddi olmayan varlıkların incelenmesinin modern koşullarda maddi olmayan duran varlıkların geliştirilmesinin temelidir. Genellikle bir akıllı şehrin birden fazla bileşeni bulunabilmektedir (Popov E.v & Semyachkov K.A., 2020). Akıllı bir şehrin gelişimini değerlendirmek için bir yaklaşım geliştirmede kilit bir görev gelişiminin standartlaştırılmış göstergelerinin geliştirilmesi ve odaklanan

anamlı bir değerlendirme sağlayan performans ölçüm kıstasının olması gerektiğidir. Artan dünya nüfusunun şehirleri nasıl etkileyeceği, kaynakların maksimize edilmesinin zorunluluğu, kontrolsüz büyüyen şehirlerin getirecek olduğu sağlık, trafik, yaşam standartı problemleri açıklanmıştır. Bu problemlerin yaşanmaması için de sistematik bir biçimde akıllı şehirlerin tasarlanması gerekliliği vurgulanmalıdır.

SİSTEM VE SİSTEM ANALİZİ

Günümüzde sistem sözcüğü epeyce geniş bir anlamda kullanılmaktadır. Ancak, hangi kapsamda kullanılırsa kullanılsın, sistem dendiğinde birbiriyle ve çevresiyle etkileşim halinde bulunan bir elemanlar topluluğu akla gelir. Eğer sistemin durumunu tanımlayan özellikler zamana göre değişiyorsa veya değişme eğilimi gösteriyorsa, bu tür sistemlere dinamik sistemler denir. Sistemi oluşturan elemanların gerçek, ya da olduğu varsayılan hayali bir sınır içinde bulunduğu kabul edilir. Sistem sınırı dışında kalan her şey, sistemin çevresi olarak tanımlanır. Böylece, değişik cinsten enerjiye sahip sistemlerin farklı yöntemlerle analizi yerine, ortak ve genel metotlarla incelenmesi mümkün olacaktır (Ercan, 2003).

Sistem analizinde ilk adım incelenen sistemin gerçekçi bir modelini kurmaktır. İyi bir modelleme için sistemde meydana gelen fiziksel olayların yeterince anlaşılması ve temel fiziksel kavramların çok iyi bilinmesi, tanımlanması ve analizi gereklidir. Sonuçların doğruluğu, kabul edilen modelin özelliklerine ve ayrıntı derecesine bağlıdır. Bir projede yönetsel öngöründe bulunmak ve sistematik bir program geliştirmek için en önemli etken nitelikli ve ayıklanmış veridir. Ancak çok ayrıntılı modellerin kurulması ve analizlerin bu modellerle yapılması hem uzun zaman, hem de emek gerektirir. Bu yüzden çok ayrıntılı modellerin kullanılması mühendislik uygulamalarında maliyet artırıcı bir unsurdur. Çok basit modeller ise fiziksel olayı yeterince tanımlayamaz ve hatalı sonuçlar verir. Fiziksel sistemleri yeterince tanımlayan, ancak gereksiz ancak gereksiz ayrıntılara girmeyen modellerin elde edilmesinde, mesleki deneyimle kazanılan mühendislik sağduyusu büyük kolaylık sağlar (Ercan, 2003).

İnşaat projeleri yapıları gereği her zaman risk ve belirsizlik taşımaktadırlar. Proje yönetiminin ilk ve temel esaslarını, yöneteceği projenin/projelerin taşımakta olduğu belirsizliklerin ve bu belirsizlikler altında yapacağı tahminlerin ne olabileceğini, tiplerini ve boyutlarını doğruya yakın kestirebilmesi oluşturur.

Bununla birlikte bu belirsizlik ve riskleri yönetmek her zaman için bir kaos yönetiminden çok daha rahat olacaktır. Böylesine zor ve çetin bir görevin başarıyla yerine getirilmesinde bulanık küme kavramından faydalanmanın önemi açıktır (Manisalı, 2000).

Günümüzde en genel tanımıyla strateji yönetimi, bir projede öncelikle amaçların oluşturularak, projenin güçlü ve zayıf olduğu noktaların saptanmasını (değer zinciri analizi aşaması), projeyi etkileyen dışa bağlı parametrelerin tahmin edilerek oluşturulacak senaryolar çerçevesinde, iş çevresindeki makro çevredeki olası imkân ve darboğazların tanımlanmasını (çevresel tarama aşaması), sonucunda da güçlü ve zayıf noktalarla, fırsat ve tehditlerin en uygun şekilde bir araya getirilmesi için alternatif stratejilerin önerilmesini (stratejik planlama) ve seçilen en uygun stratejilerin uygulamaya koyulmasını kapsayan uzun vadeli planlama ve uygulama sürecini kapsamaktadır (Grant, 1996). Organizasyon içinde kopuk bilgi akışı, düzensiz ve rastgele güncelleştirme ve plana mutlak bağlı kalmak yerine değişen koşullara uygun olarak planın düzeltilmesi gerekmektedir. Ayrıca, sistemin iyi çalışabilmesi için her aşamanın sistematikleştirilmesi ve karar desteği sağlayan tekniklerin kullanılması gerekmektedir (Özdoğan, 2000).

John Maeda'nın 'The Laws of Simplicity' (Basitlik Yasaları) kitabı başlığında teknolojinin hayatımızı daha dolu hale getirdiğini, ama aynı zamanda rahatsız edici bir şekilde dolduğumuzdan söz ederek başlar. Öngörülebilir gelecekte, karmaşık Teknolojiler evlerimizi ve işyerlerimizi istila etmeye devam edecek, bu nedenle basitliğin de unutulmaması gereken bir büyüme endüstrisi olacağını ve kentlinin anlaması için önerilen kuramların basitlikten geçtiğinin kavranması gerekmektedir.

AKILLI ŞEHİR STANDART SİSTEM ÇERÇEVESİ

Akıllı Şehir standardizasyonuna göre, akıllı Şehir standart sistem çerçevesi yedi kategori içerir: destekleyici teknoloji ve platform, altyapı, inşaat ve yaşanabilir mekan, yönetim ve hizmet, endüstri, ekonomi ve güvenlik. Şu anda, akıllı Şehirler için 21 ulusal standart uygulanmış olup akıllı Şehirler için 38 ulusal standart bulunmaktadır. Koordinasyon, kamu uygulama destek platformu, alan bilgisi modeli, Nesnelerin İnterneti (NI) algısı, veri füzyonu, inşaat ve yaşanabilirlik (planlama ve tasarım, operasyon yönetimi, uygulama yönetimi) ve diğer kategorilerde, Şu anda onay aşamasında 7 ulusal standart bulunmaktadır (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2019). Bununla birlikte stratejik

yaklaşımlara karşı birer anti - hareket olarak tanımlanan taktik yaklaşımından da bahsetmek gerekmektedir. Bu hareketler küçük ölçekli olmaları sebebiyle mobil olabilir ve bunun yanında domino etkisiyle yapılacak ufak hareketlerin kentsel ölçekte rasyonel değişikliklerin temelini oluşturabileceği söylenebilir.

AKILLI ŞEHİR STANDART SİSTEM ÇERÇEVESİ VE YAPAY ZEKÂ AKILLI ŞEHİR STANDARDİZASYONU

Yapay Zekâ (YZ) akıllı şehir standardizasyonu temel olarak iki alanı içerir: YZ teknolojisi standart sistemi ve akıllı şehir standart sistemi. Ulusal Yapay Zekâ Standardizasyon Genel Grubu tarafından yayınlanan YZ standart sistemi YZ teknolojisi üzerine standartlaştırılmış yerleşim düzeninin kendisini, YZ akıllı şehir, teknolojinin kendisi için değil, esas olarak YZ teknolojisinin akıllı şehir alanında uygulanmasını vurgular. Bu nedenle, YZ akıllı şehir standardizasyonunun geliştirme stratejisini tartışmak için akıllı şehir standart sistem çerçevesinin temel başlangıç noktası olarak alınması önerilir. Sistemde toplanmış olan savruk verilerin işlenmesinde ve analizinde YZ birçok probleme problem henüz gerçekleşmeden akıllı çözümler sunabilir.

AKILLI ŞEHİR UYGULAMALARINDA KAPSAM VE STANDARDİZASYON ÇALIŞMALARI

Akıllı şehir, bir şehrin yaşam kalitesini, yönetimini, kaynaklarını en ileri seviyede bilinçli bir şekilde kullanmayı amaçlayan ve bu hizmetleri kolaylaştıracak 5G Teknolojisi, Bulut Teknolojisi, vb. dijital teknolojiler ile uygulanan yeni bir modeldir. Bu modelin belli standartlara göre belirlenmesi akıllı şehir kavramının sınırlarını daha iyi belirlememize ve daha net anlamamıza yardımcı olacaktır.

Sınırlar olarak anlatılmak istenen ise ‘The Limits to Growth’ (Büyümenin Sınırları) isimli bu kitapta, şehirlerde bulunan çevreyle ilgili kaynakların tüketiminin bu oranlarda devam etmesi halinde, doğanın dengesinin bozulacağını ve küresel işleyişin çökeceği belirtilerek sürdürülebilir çevresel dengenin kurulmasının gerekliliğinden söz edilmiştir. Aksi takdirde dünyamızda ki birçok kaynağın sürdürülebilirliğinin kalmaması öngörülmüyor. Akıllı şehir bilgi ve hizmet kamu destek platformlarının yapımını standart hale getirmek; Araştırma ve geliştirme çeşitli yerlerde akıllı şehir planlaması ve ilgili uygulamaların uygulanmasına belli teknikler kullanarak rehberlik eder.

AKILLI ŞEHİRLER İÇİN STANDARDİZASYONUN TEKNİK DESTEĞİ

Standartlara odaklanan bir teknoloji yenilik sisteminin kurulması ve yeni nesil bilgi teknolojisi ile Yenilik 2.0'ın etkileşimi, dijital şehirlerin akıllı şehirlere dönüşümünü teşvik etmiştir. Standartlaştırma, akıllı şehirlerde önemli bir teknik destekleyici rol oynuyor (Gang, 2018). Akıllı şehirlerin dört ana özelliği olarak, kapsamlı ve eksiksiz algı, her yerde bulunan geniş bant ara bağlantı, akıllı bütünleşme uygulaması ve insan odaklı sürdürülebilir yenilik, standardizasyonun bağ süreçleridir. Her şeyden önce, standardın birleşik ve normatif rolü vardır. Birleşik bir standardın inşası, akıllı şehrin “kapsamlı algısını ve akıllı koordinasyonunu” gerçekleştirmenin temelidir; ikincisi, yatay koordinasyonun gerçekleştirilmesi için teknik destektir. Akıllı şehrin birçok alanında yöntemlerin koordinasyonu; üçüncü olarak, standart, akıllı şehir deneyiminin ve bireysel deneyiminin kolektif bağlamındaki kültürel taşıyıcısı, birlikte kullanılabilir daha geniş ve daha derin bir alanda yeniden kullanılabilir normların teşvik edilmesine ve geliştirilmesine yardımcı olur; son olarak, bilim, teknoloji ve sosyal ve ekonomik uygulamaların gelişimi, akıllı şehir yönetiminin sürdürülebilir yenilenmesini ve pratik evrimini teşvik etmek için önemli bir mekanizmadır.

SONUÇ

İnternet tabanlı, bütünleşmiş sistemler olan akıllı şehirler her geçen gün yaşamımızda yerini sağlamlaştırmaktadır. Bu çerçevede standartların belirlenmesi önemlidir. Günümüz şartlarında yayınlanmış olan çerçevenin yeterli olmadığı gözlenmektedir. Günümüzde tarih yazımsal ve terimsel bir otoritesi bulunan ‘akıllı şehirlerin’ gündeminde şehrin geleceğini bir hedef olarak değil de bir ideal olarak yorumlamak daha uygun olabilir.

Anlatılanlar bağlamında, kentsel ortamda akıllı şehirlerin tek bir çerçevede biçimlenemeyeceği açıkça gözlemlenebilmektedir. Bunun yanında kentsel problemlerde kök nedenlerden hareketle sistematik ve yaklaşımçı tarzda bir çerçeve belirlemenin önemi bir kez daha vurgulanmıştır. Olasılıksal bir yaklaşım yerine kavramsal bir çerçevenin oluşturulması ve bu çerçevenin bütün unsurlarının paydaşlar tarafından kabul edilebilecek şekilde seçenekleri yasaklamadan ya da durumların koşul şartı olarak sayılabilecek ekonomik çıktılarının değiştirilmeden yönlendirilmesiyle oluşmalıdır. Bu yönlendirmenin adeta suyun akışına benzer olup kıvrıldıkça yolunu kendisinin bulması dolayısıyla mekanına ve zamanına

göre kendi doğrusuyla şekillenebilmesi için tanımlanmış çerçevesinin içerisinde esneyebileceği alanlar bırakmak gereklidir. Dolayısıyla standardizasyon süreci sürekli olarak kendini iyileştiren ve yenileyen bir yapıda olmalıdır.

Artan dünya nüfusunun şehirleri nasıl etkileyeceği, kaynakların maksimize edilmesinin zorunluluğu, kontrolsüz büyüyen şehirlerin getirecek olduğu sağlık, trafik, yaşam standardı problemleri açıklanmıştır. Bu problemlerin yaşanmaması için de sistematik bir biçimde akıllı şehirlerin tasarlanması gerekliliği vurgulanmıştır. Periyodik bilgi güncellemesi neticesinde planlanmayan, projeler gerçekleşmeden önce detaylı ve alternatifli çalışmalar yapılmadığı, ön planlama ve ön mühendislik çalışmalarının yetersiz olduğu, gerçekçi bütçelerle oluşturulmayan projelerin revizyonu için öncelikle problemler önem sıralamasına göre sınıflandırılmalı ve bu sınıflandırma neticesinde yeniden revizeleri yapılmalıdır.

Yapı ve yapım yöntemlerinde kullanılması beklenen standardize etme, gösterme ve kodlama yöntemlerini ulusal ve uluslararası düzeyde ki sınıflandırma ve akıllı şehir yaklaşımındaki gelişimi incelenmelidir. Şehirleşmenin hızlanması, teknolojinin gelişmesi ve yenileşen kavramlar “şehirliyi” de değiştirmiştir. Değişen şehirli profili ile geride kalan geleneksel şehirler atıl hale gelmiş bununla birlikte beklentilerini karşılayamayan şehirleri değiştirme düşüncesi ise şehirlinin düşünce ve davranışlarına zamanla yerleşmiştir. Web 2.0 olarak adlandırdığımız internet dönemi kimilerine göre büyük şirketlerin kimilerine göre sermayedarların kontrolüne geçmiş durumda, bunun yanı sıra bu kontrol sahipleri, kontrol altına aldığı çoğunluğu manipüle edebilecek verilere sahiptir. Mevcut sistem içerisinde kontrol altında olarak nitelediğimiz çoğunluğun mevcut sistemi değiştirmeye gücü yetmediği için “yeni değişim” fikri ile oluşan Web 3.0 fikrini merkezizsiz yapının evreni olarak nitelenebilir.

Günümüzde hayatımıza giren “akıllı kontrat” kavramı, şehirliyi şehrin yönetiminde etkin hale getirip anlık olarak karar verici statüsüne yükseltme potansiyeline sahiptir. Dolayısıyla akıllı şehirlerde iş akış süreçlerini oluşturmak ve optimize etmek şehirlinin doğrudan içerisinde olduğu bir yönetim şekli olması beklenmektedir. Geleneksel şehirlerde yöneticiler nasıl kanunlar çerçevesinde kararlar veriyorsa akıllı şehirlerde de şehirlinin belli standartlar çerçevesinde kararlara katılımcı olması gerekmektedir. Bu standartların çerçevesi ve sınırları iyi bir şekilde belirlenmelidir. Merkezizsiz ve kendi kendini yönetebilen şehirli ile şehirlerde daha yüksek seviyede şeffaflık, daha yüksek verimlilik, daha hızlı problem tespiti ve çözümü gerçekleşmesi beklenmektedir.

Son olarak söylenebilir ki; şehir planlama sistemi uyum, verimli üretim, sürekli yenilenme ve büyüme üzerine şekillenmelidir. Bu bağlamda, özellikle ana hedefin büyüme olduğu kapital düzenlerde sürdürülebilirlik ve risk süreçlerini uyum içerisinde ilerletmeli, üretkenliği artırma noktasında verimli üretim yöntemlerini detaylı irdelemeli ve ortak bir sistem oluşturma konusunda kararlar vermelidir.

BİLGİ

Çalışma, birinci yazarın, ikinci yazar danışmanlığında hazırlamış olduğu “Akıllı Şehir Sistemlerinde Proje Yapım ve Yönetiminin Entegrasyonu” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir. Anket çalışması için gerekli olan etik kurul izni alınmıştır.

KAYNAKÇA

Akkoyunlu K. (2007) “Sürdürülebilir Kent”, Kent ve Politika: Antik Kentten Dünya Kentine, Der: Ayşegül Mengi, Ankara, İmge Yayınevi, s.11-26

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, (2019) “2020 – 2023 Ulusal Akıllı Şehirler Stratejisi ve Eylem Planı”, s.33-36

Ercan Y. (2003) “Mühendislik Sistemlerinin Modellenmesi ve Dinamiği”, Litaratür Yayınları:97, Haziran 2003.

Gang, S. (2018) “City Management Standardization Towards Smart City” Standard Science Dergisi, Sayı. 10, s.17-21.

Hayta Y. (2016) “Kent Kültürü ve Değişen Kent Kavramı”, Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 5, Sayı 2, ss. 165-184.

Manisalı, E. (2000) “Bulanık”, 2. Yapı İşletmesi Kongresi, 15-16-17 Haziran 2000, İzmir.

Mansour, H. (2015) “The Lost Identity of The City: The Case of Damascus”, CITTA 8 th Annual Conference on Planning Research AESOP TG Public Spaces & Urban Cultures Event.

Meadows, D., Randers, J., Meadows, D., (2004) “Limits To Growth: The 30-Year Update”, Chelsea Green Yayınları.

Özdoğan, İ. ve Birgönül, M. (2000) “İnşaat Sektöründe Strateji Yönetimi”, 2. Yapı İşletmesi Kongresi, 15-17 Haziran 2000, İzmir.

Popov, E.V. ve Semyachkov, K. A. (2020) “The Matrix of Smart City Indicators” Cilt. 16, Sayı. 8. <https://www.fin-izdat.com/journal/national/detail.php?ID=76311>.

Rooney, J. J. ve Heuvel, L. N. V. (2004) "Root Cause Analysis For Beginners", Quality Progress.

Toffler, A. (1983) "Previews and Premises, Pan Books", South End Yayınları.

BÖLÜM IV

RESTORAN İÇ MEKAN TASARIMLARINDA GÜNCEL EĞİLİMLER: ÖDÜLLÜ PROJELER ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME

*New Trends in Restaurant Interior Design: An Evaluation on
Award-Winning Projects*

Dilek YASAR

*(Dr. Öğr. Üyesi), İstanbul Aydın Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi,
İç Mimarlık Bölümü, İstanbul/Türkiye, dilekyasar@aydin.edu.tr
ORCID: 0000-0002-9578-6952*

ÖZET

Son yarım yüzyıldır yeme içme mekanları olarak bilinen restoranlar insan hayatında giderek artan bir öneme kavuşmuştur. İnsanların yemek yeme eylemlerinin yanı sıra uzun saatler geçirdikleri restoranlar artık eğlenen, sosyalleşilen ve toplanılan mekanlar haline gelmiştir. Restoranlar bugün giderek çeşitlenmekte ve ilgili olduğu sektörde yükselen bir rekabet ortamı yaratmaktadır. Son yıllarda restoran iç mekân tasarımlarının çeşitli ulusal ve uluslararası platformlarda ödüle konu olması bu mekanların önemine işaret etmektedir. Bu çalışma günümüzün ekonomik, sosyal ve kültürel bakımdan önemli mekanlarından biri olan restoranların güncel iç mekân tasarımlarının neler olduğu sorusuna yanıt aramak amacıyla kaleme alınmıştır. Bu bağlamda 2022 yılında uluslararası tasarım ödülü alan beş restoran, iç mekân tasarım öğeleri çerçevesinde, görsel betimleme yoluyla değerlendirilmiştir. Sonuçlar akışkan yerleşim düzenlerinin, doğal örüntülere, doku ve desenlere sahip yüzeylerin, zengin ve çeşitli aydınlatma stratejilerinin, mekânın karakterini güçlendiren renklerin, farklı alternatiflere sahip, konforlu oturma düzenlerinin ve zengin doğal malzeme çeşitliliğinin güncel restoran iç mekan tasarımlarında önemli tasarım stratejileri olarak ele alındığını göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Restoran tasarımı; Güncel restoran tasarımları, İç mekân tasarımı. Ödüllü restoran tasarımları.

GİRİŞ

İlk olarak 18. yüzyılda Avrupa’da ortaya çıkan restoranlar, zaman içerisinde kadınların da çalışma hayatına atılmış olması, zamansal kısıtlar, iş yoğunluğu, vb. sebeplerle nicelik bakımından artmış ve çeşitlenmiştir. Bugün restoranlar gerek ekonomik gerek sosyal gerekse kültürel bakımdan önem arz eden mekanlar haline gelmiştir. Kültürel sürdürülebilirliğin önemli unsurlarından biri olan restoranlar, yemek yenen alanlar olmasının yanı sıra önemli turizm mekanlarıdır. Turist çekebilen önemli destinasyon noktaları olarak bu anlamda ülke ekonomisine de katkı sağlamaktadırlar. Restoranlar aynı zamanda insanların sosyalleşmesine ve eğlenceli zamanlar geçirmesine olanak tanıyan mekanlardır. Bu yönüyle sadece yemek yeme deneyimi değil, aynı zamanda bir yemek ortamı da sağlar (Liu & Jang, 2009).

Günümüz restoran işletmelerinde yemek menüsü kadar mekânın fiziksel ortamı da önemlidir (Ottenbacher, 2007; Chen, 2011). Form, aydınlatma, renk, mobilya ve malzeme gibi iç mekân tasarım öğeleri bir restoranın kalitesinin belirlenmesinde en az sunulan menü kadar değerlidir (Ryu ve Han, 2011). Yapılan çalışmalar estetiği temsil eden bu öğelerin müşteri memnuniyetini artırdığını göstermiştir (Baker, 1986; Ryu ve Jang, 2008). Bu anlamda müşterilerin daha fazla ilgisini çekmek için yaratıcı ve güzel dekorasyonlara ihtiyaç duyulmaktadır (Newton, 2002; Peyton, 2006).

Önemi her geçen gün artan restoranlar son yıllarda çeşitli yarışmalara da konu olmaktadır. Bu yarışmalardan biri de *Restaurant and Bar Design Awards*’tır. Her yıl düzenlenen bu yarışmada Avrupa, Asya, Amerika, Avustralya ve Ortadoğu-Afrika olmak üzere beş farklı bölgede yer alan restoran ve bar tasarımları renk, aydınlatma, görsel kimlik, sürdürülebilirlik ve genel tasarım gibi çeşitli kategorilerde ödüllendirilmektedir. Uluslararası bir yarışma olması ve jürisinde dünyaca ünlü mimarların yer alması bakımından oldukça önemli olan yarışma, restoran iç mekanlarında güncel tasarım eğilimlerine yönelik de önemli ipuçları sunmaktadır. Örneğin 2022 yılında 66 ülkeden 1.220 başvuru olmuş ve sadece beş restoran genel tasarım ödülüne layık görülmüştür. Bu perspektiften hareketle, günümüz restoranlarında iç mekân tasarım yaklaşımlarının neler olduğu sorusuna yanıt arayan bu çalışmada, 2022 yılında beş farklı bölgede genel tasarım ödülü alan restoranlar, iç mekân tasarım öğeleri çerçevesinde değerlendirilmiştir.

METERYAL VE YÖNTEM

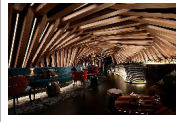

Bu çalışmada beş farklı restoran tasarımı belirlenmiş ve bu restoranlar iç mekân tasarımının önemli bileşenleri olan form, aydınlatma, renk, mobilya ve

malzeme bağlamında değerlendirilmiştir. Çalışmanın yöntemi betimsel nitel yaklaşımdır. Bu bağlamda restoran iç mekân tasarımlarının değerlendirilmesinde form, aydınlatma, renk, mobilya ve malzeme bir değerlendirme aracı olarak seçilmiş ve görseller üzerinden betimsel veriler elde edilmiştir.

Belirlenen restoranların seçilme kriterleri ise şöyledir:

- 2022 yılında genel tasarım kategorisinde ödül almış olma,
- Farklı bölgelerde yer almış olma,
- İç mekân görsellerine ulaşabilme.

Yukarıda belirtilen kriterlere göre çalışma kapsamına dâhil edilen restoranlar Tablo 1’de görülebilir.

				
Mo Khobar, Suudi Arabistan, Tasarımcı: Masquespacio	The Painter's Room Londra, Birleşik Krallık, Tasarımcı: Bryan O'Sullivan Studio	1111 ONES, Hong Kong, Çin, Tasarımcı: M.R. Studio	Curious Melbourne, Avustralya, Tasarımcı: Hachem	Imperfecto Washington, Amerika, Tasarımcı: OOK

Tablo 1. Alan Çalışmasına Konu Olan Ödüllü Tasarımlar

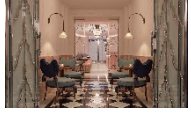

VERİLERİN GÖRSEL BETİMLEME YOLUYLA TOPLANMASI

Bu bölümde ödül almış beş restoran tasarımı görselleri üzerinden form, aydınlatma, renk, mobilya ve malzeme olarak iç mekân tasarım öğeleri bakımından görsel betimleme yoluyla analiz değerlendirilmiştir. Sözü edilen iç mekân tasarım öğelerinden form, mekânın genel hatlarının sahip olduğu çizgiler, şekiller ve yerleşim düzeni olarak ele alınmıştır. İç mekân tasarım öğeleri içinde ayrı bir öneme sahip olan aydınlatma, iç mekânda kullanılan ışığın rengini, yoğunluğunu ve aydınlatma elemanlarını ifade etmektedir. Renk unsurunun değerlendirilmesinde iç mekân tasarımlarında yer alan yüzeylerin ve mobilyaların renkleri esas alınmıştır. Restoran tasarımlarının en önemli unsurlarından olan mobilyalar form, malzeme, renk ve bir araya gelişleri bakımından değerlendirilmiştir. Malzeme, restoran iç mekân tasarımlarında kullanılan yüzey elemanları ve mobilyalar bağlamında ele alınmıştır.

Yukarıda da belirtildiği üzere restoran tasarımları iç mekân tasarım öğeleri çerçevesinde görsel betimleme yoluyla değerlendirilmiş ve veriler tablolara aktarılmıştır. Bu tablolar aşağıda tablo 2’den tablo 6’ya kadar görülebilir.

Form	Mekân akışkan bir yerleşim düzenine sahiptir. Bu sayede oturanlar farklı bakış açıları ile mekânı izleyebilmektedir. Yatay ve düşey yüzeylerde de yerleşim düzenine uygun olarak eğrisel hareketler görülmektedir. Ritim ve vurgu önemli bir tasarım kriteri olarak öne çıkmaktadır.	 <p>Kaynak: Masquespacio</p>
Aydınlatma	Çeşitli aydınlatma stratejileri ve aygıtlar kullanılmıştır. Soğuk ışık ve yoğun bir aydınlatma kurgulanmıştır. Farklı boyutlarda ve sık aralıklarla yerleştirilmiş sarkıt aydınlatmaların yanı sıra yerden ya da mobilyaların yüzeyinden yükselen ışık küreleri ve çizgisel aydınlatmalar da dikkat çekicidir.	 <p>Kaynak: Masquespacio</p>
Renk	Metalik yüzeyler ile yaratılan gri ve beyaz renk paleti kullanılmıştır. Güçlü aydınlatma sayesinde mekânda kullanılan bu soğuk renkler daha da güçlü bir etki yaratmaktadır.	 <p>Kaynak: Masquespacio</p>
Mobilya	İkili, üçlü, dörtlü, altılı ve sekizli oturma gruplarıyla çok çeşitli oturma seçeneklerine sahip bir düzen kurgulanmıştır. Genel atmosfere uygun olarak mobilyalarda keskin köşeler görülmez. Bunun yerine dairesel, elips ve organik mobilya formlarına yönelinmiştir.	 <p>Kaynak: Masquespacio</p>
Malzeme	Mekânda öne çıkan malzeme metaldir. Koyudan açığa değin çeşitli gri tonlarda kullanılan metal malzeme, yine aynı tonlarda deri kumaşlarla kombinlenmiştir. Parlak, yansıtıcı ve daha ziyade açık gri tonlarda kullanılan küçük seramikler ve doğal taş mekânda dikkat çeken diğer malzemelerdir.	 <p>Kaynak: Masquespacio</p>

Tablo 2. İç Mekân Tasarım Öğeleri Bağlamında Mo Restoran.

Form	Art Deko çizgilerin hâkim olduğu mekânda romantik hatlar öne çıkmaktadır. Mekânsal süreklilik, temiz, net algılanabilir hatlar görsel sürekliliği güçlendirmektedir. Yerleşim düzeni çizgiseldir Öte yandan düz hatlarla buluşan dairesel ve elips formlar mekânın atmosferini yumuşatır.	 <p>Kaynak: Bryan O'Sullivan Studio</p>
Aydınlatma	Sıcak ışık renginin tercih edildiği mekânda, mekânın hatlarını belirginleştiren gizli led aydınlatmaların yanı sıra Art Deko stil ile uyumlu bir tepe penceresi ve yine aynı pencereden sarkan bir de avize bulunmaktadır. Duvardaki aplikler, bar üzerinde yükselen aydınlatma armatürleri ve yine bar tezgahının altında yer alan gizli led aydınlatma mekânın atmosferini daha da romantikleştirmektedir.	 <p>Kaynak: Bryan O'Sullivan Studio</p>
Renk	Soluk pembe rengin hâkim olduğu mekânda şeftali tonları, krem ve gri renkler kullanılmıştır. Bununla birlikte altın ve gümüş rengi çerçeveler ve döşemenin gridal döşenmiş taşlarında kahverengi görülmektedir.	 <p>Kaynak: Bryan O'Sullivan Studio</p>
Mobilya	İki kişilik daire formunda masalar, stile uygun tekli oturma elemanları ile kombinlenmiştir. Farklı olarak bir diğer oturma elemanı oldukça uzundur ve köşelere doğru iç bükey bir açı çizer. Buradaki masalar da yine dairesel planlıdır. Uzun oturma elemanının önüne konumlandırılan bu masaların diğer tarafında deri kaplı puf lar yer alır.	 <p>Kaynak: Bryan O'Sullivan Studio</p>
Malzeme	Soluk pembe renkli oniks mermer bu mekânın en öne çıkan malzemesidir. Bu malzeme sadece barı kaplayan yüzeyde değil, aynı zamanda oturma yüksekliğine değin yükseltilmiş duvar yüzeylerinde de kendini gösterir. Döşemede kullanılan krem rengi mermerlere kahverengi ve yansıtıcılığı yüksek bir başka taş malzeme eşlik etmektedir. Pirinç, deri ve ahşap mekânın diğer malzemelerini oluşturur.	 <p>Kaynak: Bryan O'Sullivan Studio</p>

Tablo 3. İç Mekân Tasarım Öğeleri Bağlamında the Painter's Room.

Form	Kanyon benzeri bir oluŐumun dalga benzeri yapısından ve jeolojik kaya oluŐumundan esinlenen iç mekânda organik formlar ve Şekiller dikkat çekmektedir. Restoranın giriŐinde yer alan çok katmanlı simetrik kemer; dalgalı kıvrımlar ve akışkan formlarla uyum sağlamaktadır. Yerleşim düzeninde barın yanı sıra özel yemek yeme alanları da düşünmüştür.		Kaynak: M.R. Studio
Aydınlatma	Tavan kıvrımlarını takip eden sarkıt aydınlatmaya ek olarak, yüzer sarkıt aydınlatma, noktasal sarkıtlar ve yine yerden tavana doğru noktasal yüzey aydınlatmaları kullanılmıştır. Sıcak ışık renginin tercih edildiği mekânda loş bir aydınlık seviyesi yaratılmıştır.		Kaynak: M.R. Studio
Renk	Doğaya özgü sıcak renkler, bakır ve turuncu tonlar, vizon, kahve, krem ve beyaz ile kombinlenmiştir. Renklerde doğal malzemelerin dokularından kaynaklanan zenginler tonlar mekânın görsel etkisini artırmaktadır.		Kaynak: M.R. Studio
Mobilya	Mekânın akıŐkan doğasına uygun olarak sečilmiŐ oturma elemanları ve masalar, dört beŐ kiŐilik, sekiz kiŐilik ya da on kiŐilik olacak Őekilde düzenlenmiŐtir. Beyaz mermer tezgahlı masalar elips formundadır. KumaŐ kaplı ve aŐŐap bacaklı oturma elemanları bedeni sarar formdadır. Bu mobilyalara ek olarak yerel bitkilerden oluŐturulmuŐ bir aranjman egzotik bir atmosfer yaratmaktadır.		Kaynak: M.R. Studio
Malzeme	Bakır vurgular, beyaz mermer yüzeyler, aŐŐap ve zengin dokulu döŐemeler öne çıkan malzemelerdir. Barın arkasında vizon renginde sırlı seramikler yer almaktadır. Oturma elemanlarında yumuşak dokulu krem rengi kumaşlar, masalarda beyaz mermer tezgahlar tercih edilmiştir. Yerde balık sırtı döşenmiş aŐŐap ve pencerelerde beyaz tüller kullanılmıştır.		Kaynak: M.R. Studio

Tablo 4. İç Mekân Tasarım Öğeleri Bağlamında 1111 ONES.

Form	Her biri stratejik olarak yerleştirilmiş olan parametrik düzendeki ahşap tavan kirişleri mekânın en önemli formunu oluşturmaktadır. Bu parametrik kirişler tavadan duvarlara doğru devam ederek koza benzeri bir görüntü yaratarak, kullanıcıda bir merak ve keşif duygusu uyandırmaktadır. Kullanılan ayna yardımıyla bu form mekânda bir sonsuzluk hissi yaratmaktadır. Yerleşim düzeni akışkan ve eğrisel bir düzende kurgulanmıştır.	 <p>Kaynak: Hachem</p>
Aydınlatma	Sıcak ışık renginin kullanıldığı tasarımda, ahşap kirişlerin arasına yerleştirilen gizli led aydınlatmalar yer almaktadır. Benzer şekilde yatay ışık bantları ile çevrelenmiş bar güçlü bir görsel vurgu oluşturmaktadır. Aydınlatmalar oturma birimlerinin altında da devam etmektedir. Genel anlamda loş bir atmosfer yaratılmıştır.	 <p>Kaynak: Hachem</p>
Renk	Tasarımda koyu renklerin tercih edildiği görülmektedir. Ahşabın kendi doğal rengi baskındır. Mobilya renklerinde zümrüt kırmızı ve griye dönük mavi renkler görülür. Zeminde kahve-sarı ve ayrıca koyu kahve renkleri kullanılmıştır.	 <p>Kaynak: Hachem</p>
Mobilya	Eğrisel formlara ve kıvrımlı hatlara sahip griye dönük mavi renkte koltuklar kesintisiz bir süreklilikte yerleştirilmiştir. Bu düzene bedeni sarmalayan koyu kırmızı renkli tekli koltuklar ve dairesel planlı, pirinç ayaklı masalar eşlik etmektedir.	 <p>Kaynak: Hachem</p>
Malzeme	Doğal ahşap ve peluş kumaşlar mekânın başlıca malzemeleridir. Bu malzemelere ek olarak oturma birimleri üzerinde pirinç bantlar göze çarpmaktadır. Zeminde yer yer granit ve ahşap, ıslak hacimlerde seramik malzemeler kullanılmıştır.	 <p>Kaynak: Hachem</p>

Tablo 5. İç Mekân Tasarım Öğeleri Bağlamında Curious.

Form	Restoranın iç mekân tasarımında genel olarak çizgisel hatlar görülse de yarım daire kemerler iç mekânda form bağlamında güçlü bir görsel etki yaratır. Dikdörtgen planlı restoran yerleşim düzeni bakımından; bar alanı, özel yemek alanı ve açık yeme alanı olmak üzere üç ana bölüm halinde düzenlenmiştir.	 Kaynak: OOAK architects
Aydınlatma	Damla şeklindeki turuncu renkli cam armatürler iç mekânın başlıca aydınlatma elemanlarıdır. Çeşitli formlarda sarkıt aydınlatmalar ve gizli led aydınlatmaların yanı sıra çeşitli noktasal aydınlatmalara da yer verilmiştir.	 Kaynak: OOAK architects
Renk	Renk tasarımında Akdeniz esintilerini taşıyan mavi-beyaz renkler hâkimdir. Mavi renkler çeşitli tonlarda ve dokularda kullanılmıştır. Mavi renge yer yer kullanılan turuncu tonları eşlik etmektedir. Vizon rengi ve yine çeşitli tonlarda griler genel renk tasarımıyla uyum sağlar niteliktedir.	 Kaynak: OOAK architects
Mobilya	Dikdörtgen planlı ahşap masalara mavi ve bej renkli kumaşla kaplı oturma elemanları eşlik etmektedir. Nişlerde ise nişlerle aynı formda oluşturulmuş, kahverengi deri kaplı oturma elemanları ve dairesel planlı masalar yer alır. Beyaz mermer bar tezgahının arkasında kontrast oluşturan kırmızı kumaşla kaplı sandalyeler de ayrıca dikkat çekicidir.	 Kaynak: OOAK architects
Malzeme	Mermer, ahşap, pirinç ve terakota bu restoran tasarımının başlıca malzemeleridir. Beyaz boyalı duvarlar ve farklı dokulara sahip yüzeyler ışığı farklı şekillerde yansıtır. El yapımı seramikler ve birbirine zıt dokular iç mekân tasarımını malzeme bakımından oldukça zengin kılmıştır.	 Kaynak: OOAK architects

Tablo 6. İç Mekân Tasarım Öğeleri Bağlamında Imperfecto.

BULGULAR

Yukarıda iç mekân tasarım öğeleri bağlamında değerlendirilen beş restoran tasarımında önemli bazı ortak yaklaşımlar ve farklılıklar tespit edilmiştir.

Form bakımından genel yaklaşım bağlamında farklılıklar olsa da eğrisel hatlar ve kıvrımlar her beş projede de ortaktır. Doğal eğrisel formlar, fraktal geometriler, akışkan çizgiler ve ayrıca tavan, duvar ve döşeme yüzeylerinin örüntü, doku ve desen bakımından zengin tasarımları bu restoranları benzersiz kılan özelliklerdir. Benzer zenginlik, oturma gruplarının çok alternatifli düzenlerinde de görülmektedir.

Ortak yaklaşımlardan biri aydınlatmaların restoran iç mekanlarında önemli bir tasarım öğesi haline geldiğidir. Görsel konfor sağlamanın ötesinde mekâna estetik bir boyut kazandıran ve karakterini güçlendiren elemanlar olarak aydınlatmalar zengin bir çeşitlilikte kullanılmıştır. Restoranın sahip olduğu atmosfere göre sıcak ya da soğuk ışık renkleri tercih edilmiştir. Sarkıt aydınlatmaların yanı sıra gizli led aydınlatmalar ve aplikler öne çıkan aydınlatma aygıtları olmuştur.

Renk bakımından 1111 ONES ve Curious benzerlik gösterse de diğer restoran iç mekanları birbirlerinden farklı renk özelliklerine sahiptir. Bazı restoran iç mekanlarında soğuk renkler tercih edilmiş, bazılarında sıcak renklere yer verilmiştir. Bu bakımdan renk bağlamında ortak bir özelliğe rastlanmaz. Öte yandan her beş restoran projesinde de tasarım fikrine uygun ve tasarımın karakterini güçlendiren cesur renkler kullanılmıştır.

Mobilyalar genel olarak her restoranın karakterine uygun olarak özel tasarlanmışlardır. Yumuşak soft kumaşların yanı sıra deri ve peluş kumaşların da kullanıldığı görülmektedir. Masalar planda çoğunlukla dairesel ve eliptir. Masalarda ve bar bankosunun üst yüzeylerinde çoğunlukla mermer ya da granit kullanıldığı görülmüştür.

Bir diğer ortak tasarım özelliği malzeme çeşitliliğindeki zenginliktir. Her ne kadar yukarıda değerlendirilen beş restoran malzeme bakımından farklılık gösterse de malzeme zenginliği bakımından ortak bir tasarım yaklaşımına sahip oldukları söylenebilir. Bu bağlamda doğal malzeme kullanımının ve malzemenin doğasında var olan güzelliğin sergilenmesi restoran iç mekanlarında önemli bir yere sahiptir. Ahşap ve doğal taş gibi doğal malzeme kullanımı tüm restoran iç mekanlarında ortak özellik olarak öne çıkmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Restoran iç mekân tasarımlarında güncel eğilimlerin neler olduğu sorusuna yanıt arayan bu çalışmada 2022 yılında tasarım ödülü alan beş restoran tasarımı, iç mekân öğeleri bağlamında görsel betimleme yöntemi ile değerlendirilmiştir. Çalışmanın öne çıkan sonuçlarından biri restoran iç mekanlarında zengin

formların kullanıldığı ve akışkan yerleşim düzenlerine yer verildiğidir. Çalışmanın bir diğer sonucu restoran iç mekân tasarımlarında aydınlatma faktörünün önemli bir tasarım öğesi olarak ele alındığı yönündedir. Çeşitlilik arz eden ve mekânın karakterini güçlendiren aydınlatma stratejileri öne çıkan tasarım yaklaşımlarından biridir. Renk tercihlerinde ortak bir özellik görülmesi de çoğunlukla tasarım fikrini güçlendiren doğal renkler kullanılmıştır. Oturma elemanları olarak, restoran kullanıcılarının uzun saatler geçirebileceği rahat ve ergonomik oturma birimleri tercih edilmiştir. Masalar çoğunlukla dairesel ya da elips plan formundadır. İkili, dörtlü, altılı, sekizli olmak üzere çeşitli oturma gruplarına yer verilmiştir. Malzeme bakımından zengin dokulara sahip, doğal malzeme tercihi ön plandadır. Değerlendirilen beş farklı restoran iç mekân tasarımının güçlü bir tasarım fikrine ve/veya çıkış noktasına temellenmiş olması bu tasarımların en güçlü ortak özelliğidir.

Yemek yemenin yanı sıra sosyalleşmek, eğlenmek, sohbet etmek, toplanmak ve buluşmak gibi eylemlere de ev sahipliği yapan restoranlar, toplumun her yaş, meslek ve cinsiyetten üyelerinin gittiği mekanlardır. Bu bakımdan günümüzün ekonomik, sosyal ve kültürel bakımdan önemli mekanlarından biri olan restoranların güncel iç mekân tasarımlarının anlaşılması, sadece restoran işletmecileri için değil, kullanıcılar ve iç mimarlar için de önemli ve gereklidir. Örneğin restoran işletmecilerinin hedef müşteri kitlesine ulaşabilmeleri bakımından yemek kadar yemek yenen alanın estetik nitelikleri de önem arz eder. Zira yeme-içme mekanları kullanıcılara aynı zamanda deneyimledikleri bir atmosfer sunar. İç mimarlar için ise restoran iç mekân tasarımlarında yeni trendlerin takip edilmesi, bu disiplinin tasarımcılarına yeni tasarımlar olasılıklarını görebilmeleri bakımından önemli bir potansiyele sağlar. Nitekim iç mimarlık disiplini, mimarlık ve benzer kökenli tasarım disiplinlerinden farklı olarak iç mekân üzerinde özelleşmeyi gerektirir (Biçer, 2017). Bu bakımdan iç mekân tasarımı iç mimarların uzmanlık alanına girer ve restoran iç mekanlarının tasarımı iç mimarlar için ayrıcalıklı bir konudur.

Her ne kadar bu araştırma sadece beş ödüllü restoran üzerinden yapılmış olsa da günümüz restoran tasarımlarının iç mekanlarına yönelik önemli bir bakış açısı sağlamaktadır. Bu bağlamda çalışmanın sonuçlarına dayanarak restoran iç mekân tasarımlarında göz önünde bulundurulması gereken öneriler şöyle sıralanabilir:

- Tavan, duvar, düşeme gibi yapısal öğelerin tasarımında zengin örüntülere, doku ve desenlere yer vermek,

- Tek perspektif yerine çeşitli perspektiflere izin verecek bakış açılarına göre oturma düzenleri yaratmak,
- Farklı sayıda kullanıcıya hizmet edebilecek çeşitli oturma düzenleri sağlamak,
- Aydınlatma tasarımlarında çeşitli, zengin aydınlatma aygıtları kullanmak,
- Mekânın genel karakterine uygun renk tercihleri yapmak,
- Aksesuar ve sanat eserlerine yer vermek,
- Mekânın bulunduğu yerin/bölgenin kültürel motiflerine ve/veya coğrafi zenginliklerine ya da sunduğu mutfağa uygun tasarımlar yapmak,
- Tasarımda çeşitli doğal malzemeler tercih etmek.

KAYNAKLAR

- Baker, J. (1986). The role of the environment in marketing service: The customer perspective. *The Service Challenge: Integrating for Competing Advantage*; Czepie, JA, Carole, AC, Shanahan, J., Eds, 77-84.
- Biçer, Ü., (2017). İç Mimarlık Eğitiminde Parçalardan Bütüne Tasarım. İçinde Mimari tasarım eğitime çağdaş önermeler, İstanbul, YEM Yayın, 129-142.
- Chen, W. J. (2011). Innovation in hotel services: Culture and personality. *International Journal of Hospitality Management*, 30(1), 64-72.
- Liu, Y., & Jang, S. S. (2009). Perceptions of Chinese restaurants in the US: what affects customer satisfaction and behavioral intentions? *International journal of hospitality management*, 28(3), 338-348.
- Newton,H.,(2002). Restaurant Decors, Mexico, Atrium Group 2002, 573.
- Ottenbacher, M. C. (2007). Innovation management in the hospitality industry: different strategies for achieving success. *Journal of hospitality & tourism research*, 31(4), 431-454.
- Peyton, J., Howard, R., & Peyton, H. (2006). *Pub scene*. Wiley-Academy.
- Ryu, K., & Han, H. (2011). New or repeat customers: How does physical environment influence their restaurant experience? *International Journal of Hospitality Management*, 30(3), 599-611.
- Ryu, K., & Jang, S. (2008). DINESCAPE: A scale for customers' perception of dining environments. *Journal of foodservice business research*, 11(1), 2-22.

BÖLÜM V

YÜKSEK YAPILARDA KAMUSAL ALAN KULLANIMI ÜZERİNE BİR İNCELEME

A Review on the Use of Public Space in High Rise Buildings

Hakkı Can ÖZKAN¹ & Özlem ÖZDENER ÖZKAN²

¹(Dr. Öğr. Üyesi), Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Mimarlık ve
Tasarım Fakültesi, İstanbul/Türkiye, hcozkan@fsm.edu.tr
ORCID: 0000-0002-8042-7519

²(Y. Mimar), İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İstanbul/
Türkiye, ozdenerozkan18@itu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-1091-0484

ÖZET

Şehir merkezlerinde arsa değerlerinin yüksek olması, özellikle ticari işlevlerin buralarda yer alması ve daha kalabalık bir nüfusa hizmet etmesi açısından yapılaşma koşulları çeper yerleşimlere göre daha yoğun olarak kurgulanmaktadır. Tarihi kent merkezleri dışındaki merkez yerleşimler bu nedenle düşeyde hareket eder ve yüksek yapı tipolojisine evrilir. Yüksek yapılar sadece günümüzde hatta modernite çağlarında değil antik dönemden beri kullanılan bir yapılaşma biçimidir. Kimi zaman kutsala uzanan bir tapınakta, kimi zamansa düşmanı gözleyen bir kulede bu yapı tipolojisiyle karşılaşırız. Sanayi devrimi öncesine kadar konvansiyonel sayılabacak yığma ve ahşap yapım yöntemleri ile inşa edilen yüksek yapılar, çelik endüstrisinin 19. yüzyılda gelişmesiyle beraber yeni bir taşıyıcı sistem yöntemi ile inşa edilmeye başlamıştır. Çelik çerçeveli taşıyıcı sistemler yapının daha hafif, taşıyıcınının daha ince kesitli ve inşaatın daha hızlı yapılabilmesine olanak sağlamıştır. Asansör gibi yüksek katlara kolayca erişebilmeyi sağlayan teknolojilerin de gelişmesiyle beraber 20. yüzyıl modern yüksek yapının çağı olmuştur. Şehirler bu yeni yapı tipolojisini (özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin önde gelen finans şehirleri) hızlıca

benimsemiştir. Fakat mevcut imar kanunlarında bu yeni yapılaşma tipolojisine uygun düzenlemeler olmadığı için, şehirlerin can damarı olan sokak ve açık alanlar git gide gölgelenmeye, güneş ve temiz havadan mahrum kalmaya başlamıştır. Bu sorunu çözmek için modern yüksek yapıların doğduğu kentlerden New York'ta 1916 yılında bir imar kanunu düzenlenmiştir. Bu kanunla kentin çehresi değişmekte, bir nebze olsun sokak alanları rahatlamaktadır. Ancak 1958 yılında Rohe'nin tasarladığı Seagram Binası'na kadar yüksek yapılarda kente artı bir değer katabilecek kamusal alan anlayışını kimse kurgulayamamıştı. Rohe, yüksek yapı-sokak ilişkisini yeniden ele almış ve 1961 yılında eski kanunu revize ettirecek kamusal alan çözümünü tasarımında uygulamıştır. Bu düşünce ışığında yüksek yapılar hızla inşa edilmeye devam ederken kente ve kentliye ne gibi alternatif katkılar katabileceği konusu tasarımın bir parametresi olarak görülmeye başlamıştır. Bu inceleme yazısında yüksek yapının tarihten günümüze geçirdiği başkalaşım ve modern yüksek yapıların sadece kendi kullanıcısı için değil kent kullanıcısı için de kamusal avantajlar sağlayan tasarım yaklaşımları araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: yüksek yapı; kamusal alan

GİRİŞ

1944'te yayınlanan Sanat Lugati'de (Arseven,1944) "*Göktürmalayan*" olarak ilk defa Türkçe literatürde adı geçen yüksek yapılar, tarihten günümüze çeşitli tanımlamalarla yapı terminolojisine girmiştir. Batı etimolojisinde *Skyscraper*, *Gratte-Ciel*, *Wolkenkratzer* gibi karşılıklarına rastlanan "Gökdelen" terimi Türkçe 'de devbina, gökdam ve başıgökte gibi tanımlamalarla yapıda yüksekliği vurgulayan isimlerle anılmaya başlanmıştır.

Yüksek yapı teriminin, anlamı ve kökeni benzer kelime ve kelime gruplarından türetilmesinin aksine tanımlaması farklı kültür ve coğrafyalarda değişkenlik gösterir. Bu değişkenlik bazen yapım tekniğiyle bazen ise yönetmeliklerle sınırlandırılmıştır. Taban alanı küçük, yüksekliği boyutlarına göre fazla, genellikle kule biçiminde narin binalar gibi ansiklopedik tanımlamalar (Büyük Larousse, 1986), daha teknik kurumlarca 35-100m arası yükseklikteki binalar olarak ifade edilir (Emporis, 2019). *Empire State Skyscraper Museum* ise 380 metreye kadara olan yapıları yüksek, 380 metre ve üzeri yapıları süper yüksek olarak tanımlamıştır.

Türkiye'de *Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği*'ne göre bina yüksekliği 21,50 metreden veya yapı yüksekliği 30,50 metreden fazla olan yapılar yüksek yapı,

bina yüksekliği 51,50 metreden veya yapı yüksekliği 60,50 metreden fazla olan yapılar ise çok yüksek yapı olarak adlandırılmıştır.

Yüksek yapıları günümüzde ilgili komiteler ve yönetmeliklerce tanımlasak da yükseklik algımız bağlama göre farklılık gösterir. Örneğin, Singapur kent merkezinde 150 metrelik bir yapı yüksek olarak algılanmaz iken az katlı bir yerleşim içerisinde aynı yükseklikteki başka bir yapıyı çok yüksek olarak tanımlayabiliriz.

Resim 1. Singapur Kent Merkezi, **Resim 2.** Mersin'de bir otel yapısı

Algısallık açısından yüksek yapı yine orantısal olarak da tanımlanabilir. Örneğin yüksekliği taban alanına göre çok fazla olan bir cami minaresi, zihnimizde yükseklik vurgulu bir imge oluştururken TV kuleleri ve antenlerini de benzer mantıkla yüksek yapılar olarak tanımlarız.

Resim 3. Sky Tree Tv Kulesi, **Resim 4.** Selimiye Cami, Edirne

YÜKSEK YAPILARIN ORTAYA ÇIKIŞ NEDENLERİ

Tarih boyunca yapılaşmada yükselme çeşitli nedenlerden ötürü görülmektedir. Bu sebepler; kültürel, sosyal, ekonomik ve teknolojik olarak dört başlıkta toplanabilir. Kültürel nedenler, örgütlenme duygusu, bir arada barınma yahut tehditlere karşı önceden önlem almak adına oluşmuştur. Bir kale ve surlarındaki burçlar veya bir gözetleme kulesi düşman saldırılarını önceden görebilmek adına inşa edilen yüksek yapılardır. Bu tehditler ortada yokken ise hava durumu, yangın vb. durumlar için yüksek bir yere çıkma ihtiyacını karşılamıştır.

Resim 5. Shibam Kenti, Yemen, **Resim 6.** San Gimignano, İtalya

Yüksek yapıların ortaya çıkmasındaki bir başka kültürel neden ise inanç sistemlerinden kaynaklıdır. Semavi dinlerde olduğu gibi birçok inanç sisteminde gökyüzü ulaşılamayan ve kutsal olarak tanımlanır. İnsanoğlunun göğe, tanrıya/tanrılara veya kutsal saydıklarına ulaşma çabası kendini dini yapılarda, tapınlarda, anıtsal binalarda gösterir.

Ortaçağ Avrupası'nda ise yapıların yüksek oluşu bir prestij ve soyluluk göstergesi olarak kabul edilirdi. Bir hanedana veya tüccar bir aileye ait bir kule ne kadar yüksek inşa edilebilir ise o kadar zenginlik ve güç sahibi olduğunu ortaya koymuş sayılırdı. Hatta San Gimignano gibi saygınlık ve güç iddiasında bulunan birçok ailenin barındığı şehirlerde kulelerden oluşan bir silüete bile rastlamak halen mümkündür.

Yüksek yapıların ortaya çıkışındaki sosyal sebepler ise sosyolojik ve demografik nedenlerden ötürüdür. Kentlere yapılan göçler ve nüfus artışları barınma ihtiyacında dikey bir gelişime neden olmaktadır. Özellikle kent merkezleri yüksek arsa bedelleri yüzünden yoğun yapılaşmaya daha uygundur. Bu da kısıtlı arsa imkanını, fazla kat yaparak arttırmak ile mümkün olur. New York, Paris, Tokyo ve İstanbul gibi birçok metropolün merkezi ya da iş alanı bölgeleri yüksek yapılaşma ile imar edilmiştir.

Yüksek yapılar hem maliyet olarak pahalı hem de inşası teknik olarak zor yapılardır. Bu yüzden özellikle prestij ve güç göstergesi olarak da kabul edilirler. 20. yüzyılın başlarında ABD’de serbest ekonomi ile büyüyen şirketler, kendi güçlerini ve bilinirliklerini arttırmak için yüksek yapı yapma yarışına girmiştir. Bu yarışta en güçlü ikon yapılardan biri olarak *Chrysler* firmasının inşa ettiği yapı gösterilebilir (Aytıs, 1996).

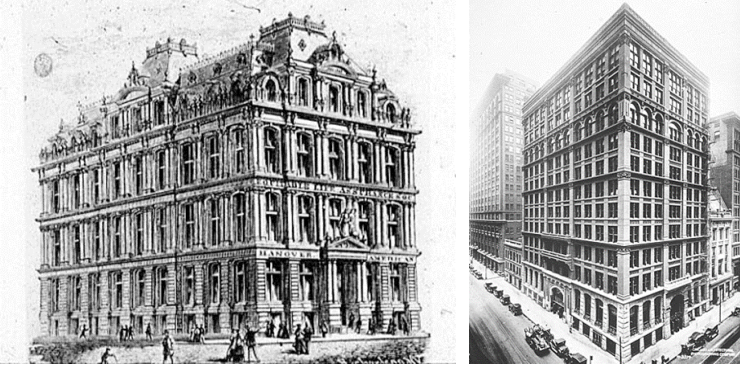
Resim 7. Chrysler Binası, New York,
Resim 8. Marina Bölgesi, Dubai

Sadece sosyal ve kültürel olgular değil aynı zamanda ekonomik bazı gelişmeler ve olaylar da yüksek yapıların 19. yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkmasının nedenleri arasındadır. 1871 yılında gerçekleşen Büyük Chicago Yangını’ndan sonra kent merkezi tekrardan imar edilmiş ve bu sefer bu ekonomik merkez daha çok ranta sahip olacak şekilde yüksek yapılarla kurgulanmıştır. Dubai’de ise ekonomi şu an her ne kadar petrol kaynakları odaklı olsa da önümüzdeki 50 ila 100 yıl içerisinde bu kaynağın tükeneceği, bu yüzden de şehrin finansal varlığını sürdürebilmesi adına yeni yatırım kaynakları aranmaktaydı. Şehrin yönetimi bu arayışı Dubai’yi bir finans ve iş merkezi haline getirmek olarak kararlaştırdılar ve çölün ortasına tüm dünyadan birçok uluslararası şirketi buraya yatırım yapmaya ve yerleştirmeye uygun yapılar ile imar ettiler. Aynı zamanda lüks ve ihtişamın da iş hayatıyla beraber bir arada bulunduğu kent Orta Doğu’nun başlıca turizm destinasyonlarından biri haline geldi.

Son olarak ise yüksek yapıların günümüzde var olabilmesi için en önemli nedenlerden biri teknolojik gelişmeler olarak gösterilebilir. Konvansiyonel yöntemler 19. yüzyılın sonlarına doğru kentlerde 5-6 katlı yapılar yapılabilmesine izin veriyor olsa da, yüksek yapı tipolojisi pek de tercih edilmemekteydi. Bunun en büyük nedeni ise düşey sirkülasyonun merdiven ile sağlanması ve üst katlara erişimin çok yorucu olmasıydı. Yapılar yükseldikçe üst

katların değeri bugünün aksine artmıyor azalıyor, kimse 5-6 kat merdivenle çıkacağı bir ofis veya ev istemiyordu. Oysa 1854'te E.G.Otis asansörü icat edip yapılarda kullanılmaya başlandıktan sonra, daha fazla güneşli, temiz hava alan ve daha çok mahremiyet sağlayan üst katlar daha değerli olmaya başladılar. Bu da yatırımcıların ve bina inşaatçıların daha yüksek binalar yapma iştahını kabarttı. 1870 yılında George B. Post tarafından New York'ta inşa edilen Equitable Life Insurance binası 39 metre yüksekliği ve ilk defa asansörün kullanıldığı yapı olarak kayıtlara geçmiş ve modern yüksek yapı çağını başlatmıştır.

Modern yüksek yapı çağını başlatan diğer en önemli yapı ise 1885 yılında Chicago'da W. Le Baron Jenney tarafından tasarlanan Home Insurance binasıdır. Birçok kaynağa göre modern çağın ilk gökdeleni olarak adlandırılan bu yapı, o zamana kadar kullanılan konvansiyonel yapım sistemlerinden farklı olarak ilk defa sanayi devriminin en önemli ürünü olan yapısal çelik taşıyıcılar kullanılarak inşa edilmiştir. 55 metrelik yüksekliği ve 12 kat adediyle günümüzün yüksek yapı tipolojisinin atası olarak anılmaktadır (Council on Tall Buildings and Urban Habitat, 2020).

Resim 9. Equitable Life Insurance, New York,
Resim 10. Home Insurance, Chicago

MODERN ÇAĞ YÜKSEK YAPILARI

Modern çağ yüksek yapıları 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortaya çıkar. İlk asansörün kullanıldığı ve ilk çelik taşıyıcı çerçeve sistemin kullanıldığı yapılar öncü olarak kabul edilebilir. James Watt'ın buhar motorunu bulması ile başlayan sanayi devrimi özellikle demir-çelik endüstrisini etkilemiş ve yapı yapma pratiğini kökten değiştirmiştir. Sanayi devriminden önce hatta antikitede bile çeşitli yüksek yapılara rastlamak mümkündür. Özellikle taş yığma sistemi

ile yapılan tapınaklar, mezarlar, anıt yapılar büyük bir efor ve mali güç gerektirmekteydi. Bu nedenle daha çok devlet ve din adamlarının öncülüğünde inşa edilebilen özel yapıları. Çeliğin taşıyıcı sistemde devreye girmesi, asansörün icadı ve buna temiz suyu üst katlara pompalamaya izin veren hidrofor sistemlerinin icadı da eklenince, artık özel sektör yatırımcıları için yüksek yapı inşası iyi bir rant/gelir kaynağı olarak görüldü. Özellikle sanayi devrimi ile ilk başta Amerika'nın önemli ticari şehirleri olan Chicago ve New York'ta sonra Batı Yakası şehirlerinde yüksek yapılar çok hızlı bir şekilde kendilerini gösterdiler. 1891'de Chicago'daki yığma tuğla ile inşa edilen Monadnock binası 65 metre yüksekliği ile tarihte yapılan son yüksek yığma yapı olarak anılır.

1902 yılında yapılan ikonik Flatiron binası New York'un hala simgeleri arasında yer alırken, 1903'te Ohia'daki Ingalls binası ilk betonarme yüksek yapı ünvanını 65 metre ile almaktaydı.

20. yüzyılın başı modern yüksek yapıların doğuş tarihi olmuştur. İlk modern yüksek yapılardan çok kısa bir süre sonra 1913 yılında inşa edilen ve 241 metre yüksekliğindeki Woolworth binası ve ilk asansörün kullanıldığı Equitable Insurance binasının yerine yapılan 164 metrelik yeni Equitable binası kısa sürede ne kadar yol katedildiğinin göstergeleri olmuştur.

Yüksek yapının inşası için önündeki en önemli iki etmen olan hafif strüktür ve düşey sirkülasyonun çözümü ile bu yapı tipolojisi yavaş yavaş tüm dünyaya yayıldı. Amerika'dan sonra, önce Avrupa'da sonra Uzak Doğu'da yüksek yapı inşaatları başlamıştır. Avrupa'da modern yüksek yapıların öncüleri 1952 yılında inşa edilmiş olan Le Corbusier'in Marsilya'daki Unite D'Habitation ve Karl Schwanger'in Münih'teki BMW binası olarak kabul edilir (Kuban, 2002).

Resim 11. Unite D'Habitation, Marsilya,
Resim 12. BMW Merkez Binası, Münih

19.yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'da yüksek yapı inşası hızlanırken, Amerika'da neredeyse yarım asırlık yüksek yapı tasarım bilgisi ve beton-kalıp-döküm teknolojileri gibi gelişmelerle betonarme yüksek yapılar ortaya çıkmaya başlamıştır. 1964 tarihli Chicago'da inşa edilen Marina City bunların en bilindiklerindedir.

Uzak Doğu ve Asya'da yüksek yapıların gelişimi daha çok 20. yüzyılın son çeyreğinde karşımıza çıkmaktadır. 1990'da Hong Kong'da yapılan Bank of China, 367 metre yüksekliğiyle bölgedeki ilk yüksek yapılandıdır. Özellikle 90'lı yıllarla beraber Uzak Doğu'da da etkili olan liberal ekonomi ve etkileri ile Çin'in dünya piyasalarına açılması bölgede bir anda ciddi finansal merkezlerin ortaya çıkmasına ve globalleşme adına dünya trendlerinin takip edilmesine neden olmuştur. Bu dışı açılım politikaları inşaat sektöründe de etkili olmuş ve bölge coğrafyasında ekonomiyi, finansı ve iş dünyasındaki gücü de göstermek adına çok sayıda yüksek yapı yapılmıştır. En iyi bilinenleri 2004 yılında yapılan ve 452 metre yüksekliği ile halen dünyanın en yüksek ikiz kuleleri unvanını taşıyan Kuala Lumpur'daki Petronas Kuleleri ve 2004 yılında tamamlanan Taipei'deki Taipei 101 kulesidir. Arap yarımadası ve sermayesi de bütün bu gelişmelerden etkilenmiş, finans gücünü ve teknolojik başarılarını simgelemek adına birçok yüksek yapıya ev sahipliği yapmıştır. Şu an dünyanın en yüksek yapısı unvanının sahibi olan Adrian Smith tasarımı Burj Khalifa, 828 metre yüksekliği ile Dubai'de bulunmaktadır.

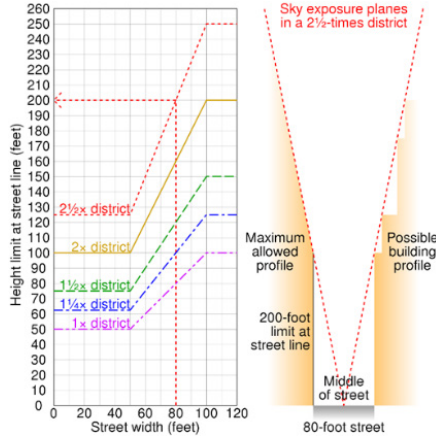
YÜKSEK YAPILARIN ŞEHİR PLANLAMASINDAKİ YERİ

Sanayi devrimi ve ardından gelen küreselleşme hareketleri ile kentlerdeki popülasyon giderek artmaktadır. BM'ye göre 2050 yılında dünya nüfusunun %66'sı kentlerde yaşıyor olacak. Tabi ki bu oran ve nüfus kentsel planlama aktörlerini düşündürmekte, sürekli değer kazanan şehir merkezlerinde yapılaşma gün geçtikçe yükselmektedir. Özellikle şehir merkezlerinde yüksek yapıların yer alması bir takım planlama kararlarına da yansımaktadır. Yüksek yapıların oluşturacağı siluete etkisi ve tarihi kent mirasının oluşturacağı tezat üzerinde çalışılmalı ve yüksek yapıların yeri, tasarımı, ulaşım ve altyapıları gibi konular hakkında dikkatli davranılması gerekmektedir. Ayrıca yüksek yapıların oluşturacağı gölge veya rüzgâr koridorlarını engelleyerek yaratacağı mikro klima da dikkate alınmalıdır (United Nations, 2014).

1915 yılında 39 metre yüksekliğindeki yapının yerine inşa edilen 169 metre yüksekliğindeki Equitable Building, şehircilik ilkelerinde bazı değişikliklerin yapılması gerekliliğini ortaya çıkartmıştır. Bu yeni yapı tipolojisi Amerika'da

özellikle New York'da 20. yüzyılın başında çok hızlı bir şekilde benimsenmiş ve uygulama alanı bulmuştur. Daha öncesinde kent dokusunu oluşturan 5-6 katlı yapıların yerine yükselen bu dev binalar, komşu parsellerdeki diğer binalar ile yan yana gelince kesintisiz yükselen sokak duvarları oluşturmuş ve hem komşu mülk sahipleri hem de plancılar ve sivil toplum örgütleri arasında endişeye neden olmuştur.

1916 yılında New York yerel yönetimleri yayınladıkları İmar Kanunu ile (The 1916 Zoning Resulation) yüksek yapıların tasarımında bir dizi şehircilik ilkesine uyması gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu kanun bir yapı yükseldikçe sokak cephesinden uzaklaşması gerektiğini ve böylelikle kamusal alan olan sokakların ve komşu binaların doğal aydınlanma ve havalanma gibi haklarını koruyabilmesini öngörmektedir.

Resim 13. Equitable Building, New York

Şekil 1. 1916 New York İmar Kanunu, Yüksek Yapıların Sokaktan Çekme Mesafesini Hesaplama Kullandığı Diyagram

Bu kanuna göre 80 feet genişlikteki bir sokakta en fazla 200 feet yüksekliğinde bir yapı yapabilmeyi ve her 80, 100, 120 ve 160. feette yapıyı sokak cephesinden geri çekerek gökyüzüne açık bir hale getirmeyi amaçlamaktadır. Sonraları bu kanuna yapıların yükseldikçe azalan kat alanları yüzünden bir düğün pastasına benzetilmesi ile kısaca bu anlama gelen “*Wedding Cake*” tabiriyle anılmaya başlanmıştır. Bu yeni kanunun getirdiği kısıtlamalar tüm New York’un kentsel silüetine hâkim olmuştur. Yüksek yapıların art-deco gibi akımlardan etkilenmesine de neden olmuştur.

Resim 14. New York, 1932

YÜKSEK YAPILARDA KAMUSAL ALAN FİKRİ

Modern mimarlık akımının yaygın olduğu 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra ise yüksek yapılarda cam ve çeliğin hâkim olduğu, daha verimli kat alanlarının çözümlendiği ve dönemin mimari üslubuna uygun yapılar inşa edilmeye başlanmıştır. Bu yapılar daha sade, daha rasyonel ve süslemeden uzak, fonksiyona göre tasarlanmış binalar olarak karşımıza çıkmıştır.

1961 yılında New York İmar Kanunu geniş çaplı bir revizyon geçirmiştir. Bu revizyon sırasında en önemli konulardan bazıları yüksek yapılar ile ilgili olmuştur. Bu yeni kanunun çıkmasına yol açan yapı ise Mies van der Rohe'nin Seagram binası olarak gösterilmektedir. Rohe bu yapısında o zamana kadar geçerli olan “*wedding cake*” formülünden yararlanmamış, onun yerine yapıyı olması gerektiğinden daha küçük ve sokaktan geri çekerek tasarlamıştır. Böylelikle yapı ile sokak arasında kamusal bir boşluk yaratmıştır. Bu projeye beraber SOM'in tasarımını gerçekleştirdiği Lever House binası da benzer bir mantıkla yapıda daha çok kamusal boşluk düşünülerek tasarlanmıştır (Hacaloğlu, 2007).

Ludwig Mies van der Rohe'nin modernist mimari fikirleri doğrultusunda 1958 yılında New York'ta tasarlanan Seagram Binası aynı zamanda Mies van der Rohe'nin ilk gökdelenidir. Rohe, gökdelen mimarisi ile ilgili düşüncelerini şu sözlerle açıklamaktadır:

“Gökdelenler kendilerini, inşaat süresince kaba strüktür dokuları ile ele verir. Dev çelik örgü etkileyici gözükür. Dış duvarlar yerine koyulmaya başladığında, tamamen sanatsal tasarıma dayanan strüktürel sistem, anlamsızlık

kaosunun ve entipüften formların arkasına saklanır. Bu eski formların sorunlarını çözmekle uğraşmak yerine, çok yeni sorunların niteliğinden yeni formlar geliştirmeliyiz. Dış duvarlar yerine bina iskeletini hafiflettiği için bugün daha kullanışlı olan cam kullanıldığında, yeni strüktür prensiplerini net bir şekilde görebiliriz. Cam kullanımı yeni çözümler getirir.” (Archptaht,2020)

Resim 15. Seagram Binası, New York,
Resim 16. Lever House Binası, New York

Bu fikirler doğrultusunda, Rohe'nin kafasında bir modern gökdelen kurgusu vardır. Yapının giydirmeye bronz ve siyah renkli camdan oluşan cephe tasarımı, gökdelenin en üst noktasına kadar devam etmektedir. Bu cephe tasarımı, yapının üzerine oturduğu alanın geniş granit zemini ile birbirlerini tamamlamaktadır. Çalışanların öğlen randevuları, yaz aylarında mini konserler ya da kış aylarında yıllık tatillere denk gelen, ağaçların ışıklandırıldığı festivaller için kullanılan kamusal alan sosyal bir merkez haline gelmiştir. Zaman zaman sanatçılar ve heykeltıraşların çalışmaları da burada sergilenmektedir.

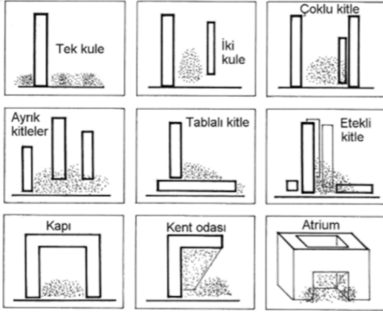
2006 yılında National Register of Historic Places listesine de eklenmesiyle birlikte resmi bir referans noktası (landmark) haline gelen Seagram Binası'nın bu unvanı almasındaki en önemli etmen, sokağa bitişik meydan düzenlemesi olarak gösterilmektedir.

Bu tasarımların öncülüğünde yani yapılan imar revizyonu yapıların daha az arsa alanına inşa edilmesini öngörmekteydi. Ayrıca kentin bir parçasını kamusal alan olarak bırakıldığı zaman daha çok alan ve yükseklik inşasına izin veren bazı teşvikler yapılyordu. Bu sayede New York sokakları daha geniş,

daha yaşanır alanlar haline geldi. Yüksek yapı kullanıcıları için ise bu kanunlar daha çok güneş ve daha çok temiz hava anlamına geliyordu.

Yapılaşma yükseldikçe hem taban alanı ihtiyacı hem de üst katlardan aşağıya ulaşmadaki zorluklar artmakta bu yüzden bu tip yapıların kullanıcılarının bazı açık ve kamusal alan ihtiyaçları yavaş yavaş yapının içerisinde çözümlenmeye başlamıştır. Seagram binasının öncülüğünü yaptığı kamusal alan kullanımlı yüksek yapılar hem şehir merkezlerindeki yüksek rant ihtiyacını karşılayacak alanları sunmakta hem de tasarımlarında barındırdıkları kamusal alanlar ile daha yaşanabilir bir kent kimliğine katkı sağlamaktadır.

Seagram ile başlayan ve yüksek yapılarda kamusal alan yaratma fikri ilerleyen yıllarda şehircilik ilkeleri arasında yer aldı. Tek bir yüksek yapının bulunduğu parsellerde Seagram gibi yapının konulanacağı yer önem kazanırken iki veya daha fazla yüksek yapının bir arada bulunduğu tasarımlarda yapılar arasında kamusal alan arayışları başladı. Aynı şekilde kamusal alan yaratma fikri genellikle yüksek yapılarda sokak kotuna yakın katlarda ortaya çıkarken, bazı tasarımlar ise yapının içerisinde ve üst katlarda bu kamusal alan ihtiyacı karşılanmaktaydı.

Şekil 2. Yüksek yapıların tasarımında kurgulanan farklı kamusal alanlar

Resim 17. Citicorp Binası, New York

1977’de New York’ta tamamlanan Citicorp Binası, sokak kotundaki boşaltması ile kamusal alan vurgusunu öne çıkartan yapılardan olmuştur. Yapı cam ve metal cepheyle kaplı 59 katlı, 279 m yüksekliğinde bir kuledir. Komşu parselde bir kilisenin bulunması ve bu bölgede metro çıkışı planlanması nedeniyle tasarımcı William LeMessurier kuleyi 35 metre yüksekliğinde 4 kolon üzerinde yükseltmiştir. Zemin katta açılan alan yoğun olarak kentliler tarafından kullanılmaktadır.

OMA tarafından tasarlanan, Çin'in yeni yuvası olarak adlandırılan ve NASDAQ'a eş değer olan Shenzhen Borsası binası 246 metre yüksekliğindedir. Bina sadece yüksekliğiyle değil, kamusal alan üzerinde 36 metre yükseltilmiş platformu ve kule tabanından 54 metre uzayan konsoloyla da dikkat çekmektedir. Yükselen platform geleneksel mimari tabuları yıkmakla kalmayıp, kulenin etrafında da çarpıcı bir kamusal alan yaratmıştır.

Parkroyal on Pickering, merkezi ticaret bölgesinin batı ucunda, Hong Lim Park ile Chinatown'un HDB apartmanları arasında uzun ve dar bir alanda yer alır ve park ile Singapur Nehri arasındaki tarihi alışveriş bölgesine bakmaktadır. Böylelikle birçok ayrı ve farklı ortama yanıt veren, bu bölgeler arasında halka açık bağlantılar kurgulanmıştır. Zemin kattaki geniş lobi alanı hem açık hem kapalı alan olarak hizmet verir. Yapının mimarlık ofisi WOHA projeyi *"Parkroyal bir bahçe içinde otel ve ofis olarak tasarlanan Upper Pickering Caddesi'ndeki proje, yeşilliklerimizi sadece yüksek katlı bir şehir merkezinde nasıl koruyabileceğimizi değil, aynı zamanda mimari açıdan çarpıcı, sürdürülebilir ve entegre bir şekilde çoğaltabileceğimizin bir çalışmasıdır."* diye tanımlamaktadır (Freason,2020).

Resim 18. Shenzhen Borsa Binası, Çin,
Resim 19. Parkroyal on Pickering, Singapur

SONUÇ

19. yüzyılın son çeyreğine tarihlenen modern çağın yüksek yapıları, antik dönemlerdeki benzer tipolojiden işlevsel olarak ayrılsa da, insanoğlu her çağda yerçekimine meydan okuyan yapılar yaptı. Bu incelemede, yüksek yapıların

ortaya çıkış nedenleri geçmişten günümüze tanımlanmıştır. Sanayi devrimi sonrasında yapım pratiğine dâhil olan çelik ve asansörün icadı ile artık sadece anıtsal değil, her türlü işleve göre yüksek yapılar inşa edilmiştir. Büyük bir ivme ile artan nüfus, kırdan kente göç, kapital sermayenin özel sektöre geçişi ve yeni yapım teknikleri özellikle büyük kentlerin merkezlerinde dikey yapılaşmaya neden olmuştur. Yangın gibi afetlerle yıkılan binaların yerine bu yeni dünya düzeni göz önüne alınarak yüksek yapılar yapılması planlanmıştır. Özellikle 20. yüzyılın başlarında Amerika Birleşik Devletleri'nde sermayeyi elinde tutan firmalar hem kendi yeni ofis binalarında hem de prestij ve güç göstermek adına yüksek yapı yapmayı tercih etmiştir. Bu durumun hızla gelişmesi, özellikle New York ve Chicago ile başlayan yüksek yapı yarışı kent silüetinde etkili olmaya başlayınca başka sorunların ortaya çıktığı fark edilmiş ve yeni imar kanunlarının, düzenlemelerin yapılması kaçınılmaz olmuştur.

İlki 1916 da yürürlüğe giren imar kanunu ile New York'da binalar arası mesafe yapılar yükseldikçe arttırılmak istenmiş ve böylece alt katlara güneş ve havanın ulaşması sağlanmıştır. Fakat halen yapılaşmada arsanın büyük bir kısmı kullanılmakta bu da sokak kotunda yapıların birbirine çok yakın ve devamlı bir kent duvarı etkisi yaratmasına yol açmaktaydı. Rohe'nin tasarladığı Seagram ve ondan ilhamla tasarlanan bazı yapılar bu imar kanununu yeniden düzenlemeye götürmüştür. 1916 yılında çıkan kanuna 1961 yılında önemli bir revizyon gelmiştir. Özellikle yapının, arsasının sadece %25'lik alanına oturması ve sokak kotunda kamusal bir alanı kente kazandırması karşılığında yerel yönetim yatırımcıya ekstra kat ve metrekare gibi teşvikler vermekteydi. Bu teşvikler hem yatırımcıların iştahını kabartmakta hem de kente kamusal alan anlamında artılar katmaktaydı.

Seagram ve 1961 imar kanunu ile yüksek yapıların sadece taşıyıcı sistem ve malzeme değil, kamusal alanların sürdürülebilirliği gibi yeni kentsel ihtiyaçlara da cevap verilmesi beklenmektedir. Bu incelemede farklı yükseklik ve coğrafyalardaki yüksek yapılar incelenmiş ve günümüzde halen kamusal alan yaratma ihtiyacı ve bu alanların getirdiği kazanımlar tasarımlara yansımaktadır. Gelecekte yapılacak yüksek yapı tasarımlarında da kamusal alan olgusunun katlanarak artması ve tasarım için yeni bir parametre oluşturması kaçınılmaz olacaktır.

KAYNAKLAR

- Arseven, C. E. (1944). Sanat Lugati. Ankara, Milli Eğitim Basımevi
- Aytıs, S. (1996). Yüksek Binaların Yapım Kriterleri ve Bu Kriterlerin İstanbul'dan Dört Örneğizerinden Analizi, Doktora Tezi. İstanbul, MSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi (1986), İstanbul, Gelişim Yayınları
- Hacaloğlu, A. (2007). Enerji Yönetimi, Yapı Dergisi-Yapıda Ekoloji Eki, s:32-33
- Kuban, D. (2002). Mies van der Rohe ve Gökdelen, İstanbul, Boyut Kitapları.
- United Nations. (2014). World Urbanization Prospects, New York, United Nations
- İnternet Kaynakları:
- Emporis Data Committee, (2019, Ekim, 20). <https://www.emporis.com/building/standards>
- Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği, (2012, Ekim, 25). <https://www.mevzuat.gov.tr>
- Council on Tall Buildings and Urban Habitat, (2020, Mart, 18) <https://www.ctbuh.org>
- Archptaht, (2020 Nisan,15) <https://archptaht.com/mimari/seagram-buro-binasi-ludwing-mies-van-der-rohe>
- Freason,A.Dezeen,(2020 Mayıs,29)<https://www.dezeen.com/2013/10/10/parkroyal-on-pickering-by-woha>

Resim ve Şekil Kaynakları:

- Resim 1: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Singapore_Panorama_v2.jpg (2020 Mayıs, 29)
- Resim 2: <https://forum.donanimhaber.com/gokdelenlere-nasil-beton-dokuyorlar--50691418-3> (2020 Mayıs, 29)
- Resim 3: <https://www.gotokyo.org/en/story/walks-and-tours/strolling-from-asakusa-to-tokyo-skytree/index.html> (2020 Mayıs, 30)
- Resim 4: <https://tr.pinterest.com/pin/805792558303748215/> (2020 Mayıs, 30)
- Resim 5: <http://www.geoffspierlesstravels.org.uk/Content/yemenphotos.cshtml> (2020 Mayıs, 30)

Resim 6: <https://www.florenceisyou.com/2015/09/the-beauty-of-san-gimignano/> (2020 Mayıs, 30)

Resim 7: <https://www.khanacademy.org/humanities/art-1010/architecture-design/ny-skyscrapers-landmarks/a/van-alen-chrysler-building> (2020 Mayıs, 31)

Resim 8: <https://www.jasarat.com/en/tag/sharjah/> (2020 Mayıs, 31)

Resim 9: <https://ephemeralnewyork.wordpress.com/tag/equitable-building-fire/> (2020 Mayıs, 31)

Resim 10: https://en.wikipedia.org/wiki/Home_Insurance_Building (2020 Mayıs, 31)

Resim 11: <https://www.pinterest.com.au/pin/522136150527835188/> (2020 Haziran, 10)

Resim 12: <https://www.alamy.com/stock-photo-aerial-view-of-bmw-world-bmw-museum-and-bmw-tower-from-the-olympic-130578550.html> (2020 Haziran, 10)

Resim 13: <https://www.skyscrapercenter.com/building/equitable-building/2993> (2020 Haziran, 10)

Resim 14: <https://www.thinglink.com/scene/476111908378771456> (2020 Haziran, 10)

Resim 15: <https://nyc-urbanism.tumblr.com/post/171419928932/the-seagram-building-on-park-avenue-is-one-of-the> (2020 Haziran, 10)

Resim 16: <http://kensmithworkshop.com/lever-house.html> (2020 Haziran, 17)

Resim 17: <https://99percentinvisible.org/episode/structural-integrity/> (2020 Haziran, 17)

Resim 18: <https://www.pinterest.ru/pin/446137906808521786/> (2020 Haziran, 17)

Resim 19: <https://archi.ru/world/68874/30-luchshikh-novykh-zdaniy-v-mire> (2020 Haziran, 23)

Şekil 1: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:NYC_1916_setback_principle.svg (2020 Temmuz, 19)

Şekil 2: Bal, Cem. (2003), Yüksek Bina Yapım Sistemlerinin Tasarım Kısıtlamaları Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü

BÖLÜM VI

URBAN IDENTITY: UNESCO PROCESS IN MARDIN

Hakkı Can ÖZKAN¹ & Özlem ÖZDENER ÖZKAN²

¹(Dr. Öğr. Üyesi), Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Mimarlık ve
Tasarım Fakültesi, İstanbul/Türkiye, hcozkan@fsm.edu.tr
ORCID: 0000-0002-8042-7519

²(Y. Mimar), İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İstanbul/
Türkiye, ozdenerezkan18@itu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-1091-0484

ABSTRACT

The multicultural structure of Mardin has been the subject of many research studies for many years. Different cultures create different belongings, and different belongings bring spatial differentiations. So, what is the effect of this multiculturalism on the formation of urban identity? Cultural diversity and identity should be addressed not only as ethnic and religious differences, but also with the existing intersection of social inequality based on class or gender. The temporal differentiation of these spatial readings made on the concept of belonging, and the extent to which the political and sociological events experienced in the historical process have changed the identity of the city are another important part of the research. The steps taken in recent years to control the changing urban identity of Mardin, the goal of being included in UNESCO's World Heritage List after the 2000s, the urban transformation plans created to achieve the goal, and the measures taken to improve the city have brought along problems that have not been encountered before. In this study, the problems that Mardin experienced during the urban transformation process, the identity changes that it went through during the process of admission to the UNESCO World Heritage List, were criticized in terms of architecture and urban planning, and it was aimed to create possible solution policies.

Keywords: multiculturalism, belonging, urban identity, spatial identity

URBAN IDENTITY: UNESCO PROCESS IN MARDİN

In the research, the spatial and sociological changes that Mardin has experienced for centuries and the extent to which these differentiations have changed the identity of the city will be examined.

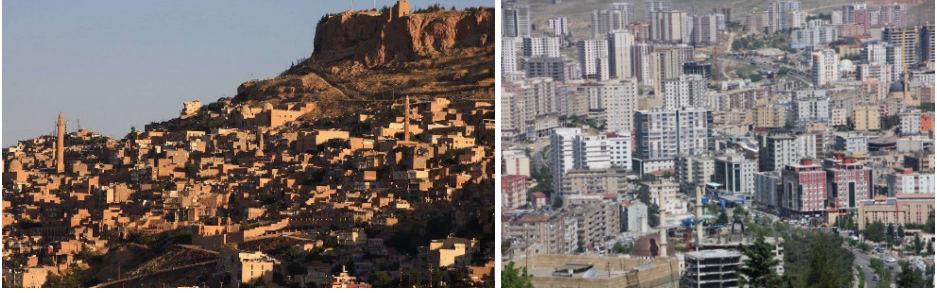

Figure 1: Old Mardin. Source: <https://yabangee.com/mardin-an-old-poetic-city-with-authentic-roots/>

Figure 2: New City. Source: <https://arkitera.com/>

The multicultural structure of Mardin has been the subject of many research studies for many years. Different cultures create different belongings, and different belongings bring spatial differentiations (Çağırkan, 2019, p.12). What is the effect of this multiculturalism on the formation of urban identity? Cultural diversity and identity should be addressed not only as ethnic and religious differences, but also with the existing intersection of social inequality based on class or gender. The temporal differentiation of these spatial readings made on the concept of belonging, and the extent to which the political and sociological events experienced in the historical process have changed the identity of the city are another important part of the research. In recent years, attempts have been made to control the changing urban identity of Mardin, and after the 2000s, the goal of inclusion in UNESCO's World Heritage List has been sought to be realized. The urban transformation plans created to achieve the goal and the measures taken to improve the city have brought along problems that have not been encountered before.

Urban identity should not be considered independent of the relationship of people with space. The principle of user belonging is an issue that should not be ignored in research and studies on space and identity (Küçük, 2013, pp.114-137). A person chooses a place where he feels he belongs and starts to construct

his life there, and in time, the identity of the city creates its own existence with the identity elements that these people leave to the city.

MATERIAL AND METHOD

In the study, first of all, a literature review will be made in order to form a conceptual framework that is directly related to the subject within the framework of space and time relations. Literature review will be applied through the main sources related to the concept of identity and urban identity, spatial differentiations, belonging, urban transformation strategies, historical environment speaking and planning methods.

In the process of examining the study area, both the literature and the written and visual media sources published in the media will be used. In addition, a field analysis based on one-on-one interviews with people living in the region will be carried out.

Visual and written media resources are very important in order to examine the cultural and spatial change process of Mardin, especially after the Tanzimat. It is particularly striking that the multicultural structure of the city and the plurality of people live together in a friendly manner without being exposed to social segregation for years. This issue attracts the attention of many people, both domestically and abroad, for this reason, dozens of news and written texts are produced about the changing process over the years. Likewise, this situation has also become a subject of interest in academic studies.

During the fieldwork, Muslim and Christian people still living in Mardin were interviewed and their opinions and suggestions about the identity change were heard. The people of Mardin drew attention to the potentials and problems that emerged in the process and brought different perspectives to the study.

The study consists of five parts:

- In the first three chapters, there are briefings on the summary, purpose, source and method of the study.
- In the fourth chapter, a more in-depth examination of the study area, the transfer of the process and experiences, and the determination of its problems and potentials will be carried out.
- In the fifth and last part, suggestions will be put forward to protect the urban identity and reconstruct the lost aspects of the information obtained as a result of the researches.

CONCEPTUAL FRAMEWORK

The Concept Of Protection

The historical environment of a city consists of the physical environment of that city and the settlements that have preserved their existence from the past to the present. In the dictionary of urban science terms, protection is defined as “the securing of historical and architectural monuments, monuments and natural beauties in certain parts of the cities against all kinds of destructive, aggressive and harmful actions so that the future generations can benefit as well as those living in the city today” (Karaduman, 2010, p.35).

Should the concept of protection be evaluated only within the protection of the physical environment? Can we preserve the spirit of the place and the identity of the city?

Especially after the Industrial Revolution, migration to city centers and the need for new spaces emerged. This situation caused the existing order to completely change and new settlements to be formed, and thus the old city centers were emptied over time. Changing needs and emerging new problems have also been the supporters of this change. Over time, these old city centers have almost completely lost their old identities and started to be abandoned to their solitude. Values such as “places of belonging” and “genius logi”, which have been going on for centuries, are as important as the necessity of preserving the physical texture (Güler & Şahnagil & Güler, 2016, p.91).

THE CONCEPT OF URBAN IDENTITY

Identity is the whole of its own characteristics that distinguish an object or creature from others. A similar definition can be made for urban identity. It expresses the difference of the city from other cities and its unique features. Urban identity does not only constitute its physical environment; The city creates its own story together with its inhabitants (Küçük, 2013, pp.114-137).

“The mobile elements of a city, and especially the people living in the city and their activities, are as important as the fixed physical parts. We are not only spectators of this scene, but we become a part of the show on the stage together with the other participants. Our perception of the city is generally not holistic. Rather, it is a fragmented perception that includes other concerns. Almost every sense is involved, and the image is the combination of all these.” (Lynch, 1960, p.34)

Urban identity is shaped by the behavior and experiences of the society and forms the social-cultural base of this society. In addition to social identity, we can accept artificial and environmental identity as the main elements of this fiction. Environmental identity defines the distinguishable elements of the city originating from its natural environment. Climate and geographical data, resources, geological features are some of them. Artificial identity, on the other hand, represents the fact that the elements brought to the city by human hands become a part of the sense of belonging in the city over time.

While all these elements fully integrate the city and give it an identity, preserving the current value of these identity elements will also help carry the city from the past to the present (Lynch, 1960, p.42).

THE PROTECTION OF HISTORIC ENVIRONMENT

The historical environment can be considered as one of the most valuable cultural assets. It carries the traces of the past of the city it is located in and helps us to feel the spirit of that city in the best way. The technological inadequacies of the past period, the low population and the agricultural inadequacy of the period provide us with many details to understand the past of these environments. It is a kind of city museum. But as mentioned before; With the mechanization experienced after the Industrial Revolution and the subsequent loss of importance of agricultural activities, the cities started to receive migration from the villages and were forced to increase their capacity. This situation has caused the historical city centers, which have been actively used for years, to not meet the needs. Satellite cities were formed, accompanied by new technologies and materials. Afterwards, the citizens gradually separated from the city center, fell into the urbanization trend and left the centers mostly as ghost towns. The historical environments bearing the traces of the traditional city form, on the other hand, have not been used over time and have undergone change and transformation (Arabacıoğlu & Aydemir, 2007, p. 205).

THE EXAMINATION OF THE STUDY AREA

Social Stratification: Culture, Religion, Language Diversity

For centuries, Mardin has been the material of many research subjects with its multicultural structure and traditional architectural texture. However, as a result of the socio-cultural and political changes it has experienced throughout history, the city has faced the danger of losing its identity.

Figure 3: The church and the mosque together.

Source: <https://www.eurovizyon.co.uk/kultur/>

Figure 4: Brotherhood of religion, friendly pose of clergy.

Source: <https://www.eurovizyon.co.uk/kultur/>

Another reason why Mardin's multicultural structure comes to the fore is that people belonging to these different groups (religion, language, race, culture) lived together with equal rights. Throughout history, many languages were spoken (Turkish, Kurdish, Arabic, Syriac and Armenian) and people who believed in many religions (Muslim, Christianity, Judaism) lived in the city. This diversity is also reflected in the urban fabric. Each society has enriched the urban identity with architectural touches bearing their own traces. Especially in the city center, it is possible to see many mosques, madrasas, churches and monasteries together. However, it is debatable how much multiculturalism, which is one of the most important symbols of the city, preserves its existence today. Especially after the industrial revolution, the migrations of the city have negatively affected the cultural richness of the last period. The heterogeneous structure of the city began to deteriorate with the migration of non-Muslims with a qualified workforce to big cities (Sarı, 2010, p.25).

IDENTITY CHANGE IN THE PROCESS OF SOCIO-POLITICAL CHANGES

The city was located inside the castle until the pre-Tanzimat period. At the end of the 19th century, it was completely abandoned and new settlements began to be established at the foot of the mountain, and the first households of the old city center, which is now called Old Mardin, began to be formed. After the Tanzimat, this settlement expanded and today's Old Mardin was formed. At that time, it was possible to say that the number of Muslim people and Christian people was almost equal.

It was known that the Christians lived in the neighborhoods where the churches were located and in the houses close to the commercial units on the street, while the Muslims mostly lived in the back streets. From the second half of the 19th century, Christians began to increase their presence with the buildings they built such as schools, hospitals and churches. With the involvement of the Catholic, Dominican and Protestant Missions, sectarian diversity has also increased. The most important street of the city, which is called the New Road today, was opened by the Germans at that time, with the aim of reviving trade. In this way, it became easier to transport goods from neighboring cities, and the lower floors of the buildings facing the street were reorganized as commercial premises. A “bazaar” was brought to the city.

Figure 5: The city view that started to form on the skirts of the castle after the mid-19th century. Source: <https://www.turizmaktuel.com/>

Figure 6: Christians rather than Muslims were more interested in crafts and contributed to the city’s trade. Source: <https://yabangee.com/mardin-an-old-poetic-city-with-authentic-roots/>

Figure 7: The first highway opened by the Germans, 1st Avenue. Source: <https://www.trthaber.com/haber/>

With the Republican period, the borders of the country changed, so new borders were formed for Mardin. This has meant that it is no longer possible to do shopping with our neighbors, who were able to shop easily before, as it used to be, and it has brought along the need for cultural arrangements.

After the Second World War, a brand new era began with the mechanization of agricultural activities replaced by mechanization. This situation has ended with the demand of the population in the village to migrate to the city throughout Turkey, and moreover, it has caused the non-Muslims who have a qualified workforce in the city to migrate to Western countries or larger cities. Returning to the specificity of Mardin, this situation explains how the qualified and multicultural structure of Mardin began to evolve into an unqualified and homogeneous structure (URL-1).

Figure 8: The silhouette of the city deteriorated by the addition of reinforced concrete structures. Source: <http://www.mardinlife.com>

Figure 9: New City. Source: <https://www.haberturk.com/mardin-haberleri/>

Figure 10: New City, apartment blocks. Source: <http://www.mardinlife.com>

Class differentiations that have not been seen until now have started to make themselves felt today. settlements have acquired a new identity, far from

the wealth they had in the past. After Mardin was declared a Protected Area in 1979; It has become difficult to intervene in the city center and modify the existing structures. This situation was tried to be solved by starting to create new settlements in the region called “New City” today. This residential area, which was created on Diyarbakır Road, is far from the traditional stone architecture of Mardin and its open courtyard system; It is made of uniform high-rise blocks. Class differentiation, which started slowly before, started to become more noticeable with the formation of the new city. Living in the new city was perceived as a status indicator and a privilege.(Alioğlu, 2000, p.57)

UNESCO PROCESS

In the early 2000s, the Ministry of Culture and Tourism applied for Mardin Urban Site to be included in the UNESCO World Heritage List. But the process was not easy. The World Council on Monuments and Sites prepared a report to slow the process. The report contains some conditions necessary for the city to be included in this list. As a result of the report, in order for Mardin to complete the process, the old Mardin had to be returned to the way it was in the 1930s, and the Mardin Urban Transformation Project was implemented in 2009. In this process, the reinforced concrete structures, which were added later to the existing structures with the increase in population, and which spoiled the originality of the texture, were removed. As tourism has become the most important source of economy, all buildings facing the busy street of the old city have been restored and functions such as boutique hotels, souvenir shops, cafes and restaurants have been added (Tuncer, 2013, p.98).

Figure 11: “Mardin, Towards UNESCO” exhibition held in 2008.

Source: <https://www.cekulvakfi.org.tr/haber/mardin-unescoya-dogru>

Figure 12: One of the renovated boutique hotels.

Source: <https://www.gezinomi.com/otel/stone-butik-otel.html>

Steps were taken to solve the city's infrastructure and superstructure problems. Since the waste water lines were not renewed for years, the leaks in the basements of the buildings were damaging the building foundations. They were renewed. All electricity and telephone poles located on the 1st Avenue, the historical street that undertakes the tourism and commercial burden of the city, were taken underground.

Inappropriate applications on the facades of the buildings located in the main streets and side streets, which are mostly used by tourists, were removed and stones and joints representing the city's own architectural language were placed. Moreover, the showcases and signboards of the shops on the 1st Avenue were improved, giving them a uniform appearance; However, these transformation activities, which started with good intentions at first, could not create the desired positive atmosphere (Tuncer, 2013, p.105).

Targeted results and applied studies did not overlap. Many innovations have already started to fall apart, especially due to labor losses. Cracks and fractures have occurred in the newly built pavements, and collapses have occurred. Since the parking problem has not been solved, the sidewalks are used as parking lots, and this causes pedestrians to not be able to walk on the sidewalks. As a result of the façade works carried out on the 1st Street, the fact that the shops had a uniform appearance created problems in practice. For example, the display and signboards of jewelers and butchers that look the same have begun to confuse customers.

With the demolition of the reinforced concrete structures, the people of the city, who could not fit into the houses, found the solution to move to the New City, and this caused the population of the local people living in the center to decrease. With the decrease of the population over time, the small business houses and passages located between the streets were closed, causing the city to lose its living side. As a result of these efforts and transformations, the city is in danger of becoming a ghost city. The city is on the verge of being a place where only tourists come and take pictures at certain times (URL-1).

CONCLUSION

With the increase in population, Mardin started to experience problems due to the city's inability to meet the needs. Both the deterioration of hygienic conditions and the fact that the existing urban fabric cannot meet the housing needs of the increasing population has led the government to produce various urban transformation policies. With the acceptance of the UNESCO World

Heritage List, the old city was almost completely evacuated and the rebuilding process started. When these initiatives are completed, it is aimed to increase the tourism activities of the region. However, instead of focusing on the tourism potential of the region and managing an unsustainable policy, it is important that the living people settle in the old city with the economic support and make this region livable again. The old town in its empty state will not be attractive to tourists. A city can only manage to reflect its identity with the presence of its inhabitants (Keles, 2005). In order for the people to adopt and claim the old city again, it is necessary to regulate their living conditions and to be supported economically by local governments.

Tourism in Mardin has been perceived as a goal, not a tool, with practices by the Mardin Governorship, municipality and central government (URL-1). The positive impact of tourism on the development of the city of Mardin is undoubtedly indisputable, but it should not be forgotten that the most important thing is to develop the area together with its inhabitants. A city without users is like a movie set that closes its doors in the evening. In the urban transformation process, any work done to return the city to its former precious days should not be considered independent of the people living in it. Interviews with people living in the area during the field analysis showed that; Many users have left their homes in order to live in more comfortable conditions. Some complained that the houses were not heated, some of the toilets were outside, and some of them complained that they could not reach their homes by cars due to the narrowness of the streets.

In the light of changing times and expectations, a settlement cannot be expected to satisfy its user in the same way in every period. The aim here should be to make transformations and renovations to meet the needs of the users as much as possible and without spoiling the image of the city. In order to keep a city alive, the importance of protecting that city together with its inhabitants should not be forgotten.

REFERENCES

Alioğlu, E. Fusun. 2003. Mardin: Şehir dokusu ve evler. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Atkinson, Adrian. 1997. Information, urbanism and identity: perspectives on the current work of Manuel Castells. *City*. 2: 7, 122-127. DOI: 10.1080/13604819708900063

Avcı, Hüseyin. 2013. Mardin Tarihi Dönüşüm Projesi. İdarecinin Sesi. Ocak-Şubat, ss. 126-127. Ankara.

Ayata, Sencer. 2002. Yeni Orta Sınıf ve Uydu Kent Yaşamı. Kültür Fragmanları. Türkiye’de Gündelik Hayat. Metis Yayınları.

Çağırkan, Barış. 2019. Çokkültürlü toplumsal yapılarda değişen aidiyet algıları: yeni toplumlar, yeni aidiyetler. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12(2), 558-573. doi: 10.17218/hititsos bil.620067

Çağlayan, Murat. 2017. Mardin’de Neler Oluyor?, <http://www.arkitera.com>

Dilçınar Sel, Berna & Yazgan Gül, Ayfer. 2009. Kentsel Mekanların Aynılaşması: Midyat Örneği. Megaron. Cilt 4, Sayı 2, ss. 79-89.

Erdoğan, Aygün. 2013. Mardinli Bir Plancıdan “Mardin’de Zaman” Üzerine. İdealkent. Sayı 9, ss. 200-232.

Güler, Tahsin & Şahingil, Sinem & Güler, Hazan. 2016. Kent Kimliğinin Oluşturulmasında Kültürel Unsurların Önemi: Balıkesir Üzerine Bir İnceleme. PARADOKS Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi. Cilt:12, Özel Sayı.

Harvey, David. 2002. Sınıfsal Yapı ve Mekânsal Farklılaşma. İmge Kitabevi.

Hayta, Yasemin. 2016. Kent Kültürü ve Değişen Kent Kavramı. Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Cilt:5, Sayı:2, ss.165-184.

Karaduman, Ahmet Serhat. 2010. Bir Kentsel Mekân Çözümlemesi – Savur (Mardin) Örneği. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Keleş, Ruşen. 2005. Kent ve Kültür Üzerine. Mülkiye Dergisi, 29(246): 9-18.

Küçük, Murat. 2013. Aidiyetin Mekanı: Mardin’de Kimlik ve Mekanın Değişimi. İdealkent. Sayı 9, Mayıs, ss. 114-137.

Lalli, Marco. 1992. Urban-related identity: Theory, measurement, and empirical findings. Journal of Environmental Psychology. Volume 12, Issue 4, Pages 285-303.

Lynch, Kevin. 1960. Kent İmgesi. MIT Press.

Mardin Valiliği. Mardin Sürdürülebilir Turizm Projesi. 2015. Mardin Kültür Sanat Dergisi. Yıl:1, Sayı:1, ss.46-51. Mardin.

Sarı, Engin. 2010. Kültür, Kimlik, Politika Mardin’de Kültürlerarasılık. İletişim Yayınları, İstanbul.

Tunçer, Mehmet. 2013. Mardin’in Korunması ve UNESCO Dünya Miras Listesi’ne Girmesi. İDEALKENT. 4 (9) , 94-113. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/pub/idealkent/issue/36682/417575>

URL1: <https://www.arkitera.com/gorus/mardinde-neler-oluyor/>

URL 2:

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/gezi/122037/italya_nin_Mardin_i.html

GENİŞLETİLMİŞ TÜRKÇE ÖZET

KENTSEL KİMLİK: MARDİN'DE UNESCO SÜRECİ

Çalışmanın Amacı

Çeşitli kültür ve medeniyetlerin beşiği olarak kabul edilen Mardin, yıllarca birçok araştırmanın konusu olmuştur. Bu çok kültürlülüğün kent yaşantısına nasıl yansıdığı, kent kimliğini nasıl etkilediği bu çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Mardin de ülkedeki ve dünyadaki diğer birçok şehir gibi sanayileşme ile birlikte göçler almış ve göçler vermiş, kentin yaşayanları değiştikçe kimliği de değişime uğramıştır. Özellikle UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne kabul sürecinde gerçekleştirilen bir takım kentsel dönüşüm projeleri ve kentsel müdahaleler ile değişime yeni bir boyut kazandırılmıştır. Bu araştırma metninde Tanzimat Dönemi sonrası yıllar içinde değişen Mardin kent kimliği incelenmiş ve süreç içinde karşılaşılan problemlere değinilmiştir. Olası çözüm politikaları için öneriler üretilmiştir.

Araştırma Sorusu

Sanayi Devrimi sonrası değişen kent nüfusu ve niteliği kent kimliğini ne şekilde etkilemiştir?

Mardin'in çok kültürlü yapısı kentsel dönüşüm projelerinden ne şekilde etkilenmiştir?

Mardin'in Eski Şehir olarak bilinen kent merkezini yaşatmak ve kent kimliğini muhafaza etmek için neler yapılmalıdır?

Yöntem

Çalışma nicel araştırma yöntemleri uygulanarak gerçekleştirilmiştir. İlk olarak koruma, tarihi çevre koruma, kent kimliği gibi konuya hangi açılardan yaklaşılması gerekliliği ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. Alanın tarihi sürecini daha iyi anlayabilmek için literatür taramaya alan ile ilgili taramalar da dahil edilmiştir. Buna ek olarak bölgede yaşayan kişiler ile birebir görüşmeler

yapılarak bölgenin problemlerini bizzat yaşayan insanlardan öğrenmek hedeflenmiştir. Bölgede gözleme dayalı alan çalışmaları yapılmıştır

Literatür Tarama

Çalışmanın literatür araştırması aşamasında, tarihi çevre koruma, kent kimliği gibi kavramlar incelenmiştir. Koruma kavramı sadece fiziksel çevrenin korunması şeklinde düşünülmemeli, içinde yaşayanlarıyla bir bütün olarak ele alınmalıdır. Kent kimliğini oluşturan kent belleğidir, kent belleğini ise toplumsal bellek besler. Bu durumda kentin yaşayanları toplumsal belleği yaratan ve yaşatanlar olarak tarihi çevrenin korunmasında çok önemlidir (Lynch, 1960, p.42). Yapılacak kentsel müdahalelerin yaşayanlar göz önünde bulundurulmadan yapılması düşünülemez. Bir kentin bugününü inşa ederken geçmişinden gelen izleri muhafaza etmek kent kimliğinin yok olmaması ve aidiyet hissinin kaybolmaması için önemlidir. Bir kentin geçmişinden bugüne geçirdiği süreçte yaşayanların bir köprü vazifesi gördüğü ve toplumsal belleğin bu köprüyü inşa ettiği söylenebilir (Küçük, 2013, pp.114-137).

Araştırmanın ikinci aşamasında ise araştırma alanını daha iyi tanıyabilmek adına Mardin'in çok kültürlü yapısı geçmişten günümüze detaylı bir şekilde araştırılmıştır. Kent içinde yaşayan halkın kültürel ve dini yapısının yıllar içinde ne şekilde değiştiği incelenmiştir. Araştırma Tanzimat Dönemi sonrasında ele almaktadır. Sanayi Devrimi öncesinde gayrimüslim halk kent içinde özellikle ticari faaliyetlerde ve zanaatte oldukça aktif durumdayken, Sanayi Devrimi ile birlikte dengeler bozulmaya başlamıştır (Sarı, 2010, p.25). Köylerden gelen niteliksiz nüfusun kent merkezini doldurması, Mardin içindeki özellikle nitelikli iş gücüne sahip gayrimüslimlerin daha büyük şehirlere göç etmesiyle yeni bir dönem başlar (URL-1). Çok kültürlü yapının dengesinin bozulmaya başlamasına ek olarak, Eski Şehir artan kent nüfusunu karşılayamaz hale gelmiştir. Yapı stoğunun yetersizliği sebebiyle kentin taş dokusu bozularak kaçak şekilde betonarme bloklar inşa edilmeye başlanmıştır. Buna ek olarak sokakların çok dar olması, araç ulaşımını imkânsız hale getirirken, kışın çok zor ısınan avlulu taş bloklar yaşayanların konforu başka yerlerde aramalarına neden olmaya başlamıştır. Bu yeni ihtiyaçlar Mardin-Diyarbakır Yolu üzerinde yeni bir kentin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Yeni Şehir olarak geçen bu yerleşim yeri zamanla Eski Şehir'de yaşayan halkın büyük çoğunluğunu çekmiştir (Alioğlu, 2000, p.57). Bu süreç kent kimliğinin bozulmaya başlamasının ilk sinyallerini vermiştir. Buna ek olarak Mardin'in UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne girmek

için yeni bir sürece girmesi de kent kimliği değişim hızını artırmıştır. Mardin'in UNESCO Listesi'ne girebilmesi için istenenleri karşılaması gerekmektedir. Bu nedenle bir Kentsel Dönüşüm Projesi hayata geçirilir. Fakat bu projenin sonuçları beklendiği gibi olmaz. Gerek yapılan cadde iyileştirmeleri, yıkılan betonarme eklentiler, gerek bazı yapıların fonksiyonlarının otel, dükkân gibi turistik faaliyetlere yönelik değiştirilmesiyle Eski Şehir her geçen gün biraz daha fazla hayalet şehir olma yolundadır (Tuncer, 2013, p.98).

Sonuç

Yapılan araştırmalar sonucunda bir kentin kimliğinin içinde yaşayanlar olmadıkça muhafaza edilemeyeceği savı desteklenmiştir. Mardin Eski Şehir'in hayalet şehir olmasının önüne geçilmeli ve Eski Şehri yaşayanları ile yeniden kent planlamasına kazandırmak hedef olmalıdır. Bunun için de halkı bu bölgeye yeniden çekebilmek için burada yaşayacak halkın ekonomik anlamda desteklenmesi, hedeflenen turizm faaliyetlerinde aktif rol alması gerekmektedir. Yaşayanların aktif rol almasıyla gelişecek turizm, aynı zamanda yaşayanların maddi geçim kaynağını destekleyebilir. Şehrin yeniden yaşayabilmesi için bu döngünün kurulması, kent kimliğinin yeniden inşasını hızlandırabilir. Turizmin bir amaç değil araç olduğu bir sistem önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: kent kimliği, mekânsal kimlik, çok kültürlülük, aidiyet

BÖLÜM VII

DESIGNING TOGETHER, BUILDING TOGETHER: THE FUNCTION OF WORKSHOPS IN SHAPING ALTERNATIVE DESIGN METHODS

Maciej JANOWSKI¹ & Agnieszka JANOWSKA²

*¹(Asst. Prof. Dr.), Poznan University of Technology, Faculty of Architecture, Poznań/Poland, maciej.janowski@put.poznan.pl
ORCID: 0000-0002-3290-208X*

*²(Asst. Prof. Dr.), Poznan University of Technology, Faculty of Architecture, Poznań/Poland, agnieszka.janowska@put.poznan.pl
ORCID: 0000-0001-8762-9810*

ABSTRACT

As civilizational problems proliferate – because of, for example, rampant urbanization with cost- and energy-efficient architecture (fast-form architecture) – there arises the need to introduce alternative methods of designing human environments. The first stage of that process is the implementation of a new model of teaching architecture. The existing model prefers development based on formal imagination alone, and on the related graphical and technical skills, while soft skills are omitted. The architects educated in that way design buildings in which the relationships between their users and the place are, so to speak, monovalent. When an architectural form which is not related to the place is ascribed dominant meaning, authentic multisensory experience of it is replaced with momentary excitement. The alternative educational model should be focused on these three aspects: designing haptic architecture, developing situational imagination, and solving problems in context (designing places instead of buildings). That model relies heavily on workshops the program and course of which allow students to come into contact

with the subject matter of architecture, that is, the place, the inhabitants' needs, the material, and the technology.

Key Words: workshop; design process; common work

INTRODUCTION

As civilizational problems (the crisis of the public sphere, the crisis of the user, the overexploitation of natural resources) proliferate – because of, for example, rampant urbanization with cost- and energy-efficient architecture (fast-form architecture) – there arises the need to consider alternative methods of designing human environments. With the methods in use so far, the number of problems pertaining to the relationships between humans, architecture, and environment has been growing. The most serious of them is the gradual withdrawal of people from the public sphere to so-called social media as individuals have gained an unprecedented degree of independence. The traditional co-dependences in small and medium-sized local communities have loosened up following the development of technology and the increase of mobility. The limited communal possibilities have been replaced with the limitless possibilities of a service market which is always accessible. The public space – the street and square which have historically been the place of various human interactions, including trade, negotiations, social meetings, or political activity – has heretofore been adjusted to the scope of the community as well as to its needs and – just like the surrounding buildings – been formed by way of negotiations. Once those subtle interconnections were broken, the multifunctional public space was no longer needed, and it was substituted by specialized service and commercial spaces which, while they do repeat the schemes of the street and the square, are governed by different mechanisms and only nominally hold the 'public space' title. In reality, they are the property of a company, a corporation, or a similar entity, so they are an arena of *automated situations*, strictly controlled and devoid of spontaneity. Paradoxically, that makes them appear to be safer than traditional squares and streets. The artificial variety of forms, created to be spectacular and exciting, took the place of the delicate pluralism resulting from the negotiatory nature of design and from prolonged construction. The scale of fast-form architecture and the speed with which it is rolled out prevent reflection on its long-term impact on the existing environment.

The diagnosis for residential architecture is a little better. There has been improvement in the functionality of flats and houses, their esthetic value,

individualization, and adjustment to the needs of people of various ages. Meanwhile, the functionality of public spaces is reduced, and control mechanisms are borrowed for them from commercial spaces. Without the excitement of consumption, the communal areas lose their appeal to the inhabitants. Even greenery, if present, is enjoyed but as a photography wallpaper behind a window – it is viewed, not used. Rather than spontaneous contacts within their community, the inhabitants choose peace and quiet, order, individual comfort, and independence. One potential outcome of that is loneliness. It may come as a surprise that contemporary office buildings can boast more complex and varied integrational and recreational spaces than an average multi-family development. Commercialization has reached even that sphere of life, and it seems that human identity itself is undergoing a crisis. The work environment has been organized with the view to the greatest possible efficiency, and so has been the free time. Professional organization of activity, interpersonal contacts, and recreation has an influence on the organization of personal life – without specialist advice, it becomes chaotic, aimless, and monovalent. Moreover, after prolonged stays in such univalent environments, any multivalent environment (like a natural environment and the traditional public space) is felt to be uncomfortable and foreign. That leads to the multiplication of short-lived communities based on simplified rules of belonging, in which the complexity of human approaches is ignored. Internet fandoms, ‘hanger communities’ formed in an accidental manner around valuable and trivial slogans and ideas (Bauman 2006, 204), virtual guilds and gamer groups are but virtual equivalents of actual human relationships – the sensory factor and the materiality of a place have been eliminated from them. They have been substituted with the infinite number of possibilities of participation and by the freedom to change it without consequences. In Susan Sontag’s words, *[Our] culture [is] based on excess, on overproduction; the result is a steady loss of sharpness in our sensory experience . . . We must learn to see more, to hear more, to feel more* (Sontag 2018) The alternative is the sensory architecture postulated by Juhani Pallasmaa. It is designed to involve all human senses, not only that of sight. Its form depends on the result of negotiations and takes into account people’s changing needs and not the average of tastes and expectations (Pallasmaa 2012). For that purpose, design methods must be reinterpreted, with special focus on various kinds of participation which should be appropriate for local tradition, and the function of a human being as a subject who shapes the existential space (including culture) must be reinstated.

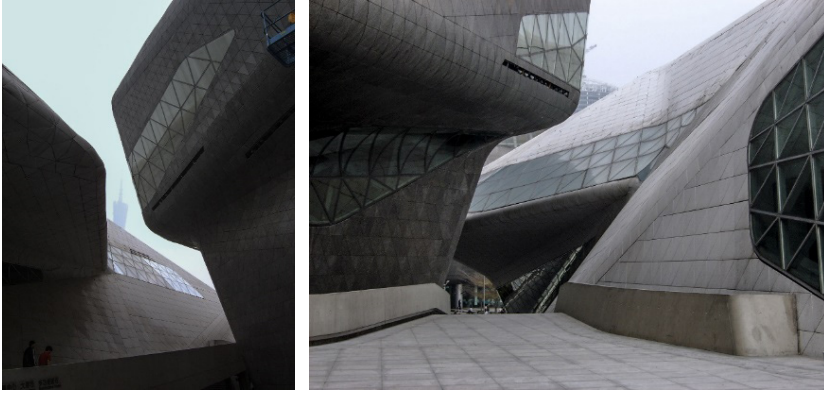

Figure 1. Zaha Hadid, Opera House in Guangzhou, 2005–2010. An atypical object without context or a scale, which ignores the history and tradition of the place and looks similar to many Hadid’s objects (for example, the Dongdaemun Design Park in Seoul) but is visually impressive.
(photograph of M. Janowski)

The separation from the material place and its constrictions combined with the domination of the visual aspect contributes to improper natural resource management. The use of concrete, steel, and glass changes the natural landscape, both during the production of those materials and because of the scale of the urban-planning and architectural projects they are manufactured for. 20% bigger Singapore, Dubai, or the Chinese islands on the Sea of Japan are examples of post-humanistic landscapes characterized by enormous energy consumption – during their construction and use – and irreversible damage to the natural environment.

Architecture continues to be perceived as the necessary complement to and dominant element of landscape and not as a – still imperfect – tool for fostering human symbiosis with nature. As early as in 1910, Adolf Loos wrote about the *false tone in the harmonious landscape. Among peasant houses, built not by people but by God, there stands a villa. It is an architect’s work. A good or bad architect’s. I do not know which one of the two. I only know that peace, quiet, and beauty have been disturbed. [...] how does it happen that every architect, good or bad, is ready to defile a beautiful lake?* (Loos, 2013, 144). We now need architecture which will help repair the imbalance of local ecosystems to improve the quality of human life. The precursors of the implementation of such solutions are Ken Yeang, Glenn Murcutt, and Baumshlager & Eberle, who incorporate the

natural characteristics of buildings in their work, instead of utilizing advanced ‘ecological’ technology with a sizable carbon footprint.

Figure 2. Alvaro Siza, the Faculty of Architecture of the University of Porto, 1985–1996. Students learn about a place by outlining it, sensorily experiencing Siza’s carefully composed sequences of space, form, materials, and colors.

(photograph of M. Janowski)

The problems described above give rise to a number of new ones, and the totality of those issues makes it even harder to explain the relationship between architecture and the world. Just like contemporary social problems, architectural problems *do not concern the preservation of the educational or other heritage. It is much more important to incessantly create otherness* (Luhmann, 1998, 3). Architecture becomes (or maybe already is) an art form in which the image, the wow effect is more important than a rational solution of complicated social, psychological, and environmental problems. That state of things is legitimized by market forces and augmented by architects themselves (which results, among other things, from the educational system in that field).

FIVE COUNTRIES, THREE CONTINENTS

The main goal of the existing education system is to teach seeing (visualizing) form, and it usually neglects the understanding of the complex relationships

of people and their living, working, resting, and other environments. It is like teaching the techniques of make-up and the basics of plastic surgery to future psychologists and psychiatrists. Ryszard Kapuściński noted that an image can hamper instead of facilitating learning. An image can also prevent understanding of what is seen and prevent the search for causes (Kapuściński 1998). The focus on the visual aspects of architecture deprives it of its actual goal, that is, meeting the true, serious needs of people as social beings and as individuals. For those reasons, from the point of view of the development of culture and civilization, it is wrong to teach the design of technologically sophisticated, visually effective objects that are expected by investors, who do not value architecture based on how well it solves particular problems. Paraphrasing Kapuściński's remark about information, we could say that nowadays, the value of architecture is measured by its attractiveness.

The design methods in use today presuppose the 'extraction' of the object from its environment and only solving the problems within that object, with a strong focus on function, construction, and technology. Consequently, an architect's contact with the place for which he or she designs has very superficial contact with that area. A place consists of objects with particular meanings, but it is also constituted by human activity, language, gestures, rituals, etc. In contemporary architectural practice, though, it is reduced to analyses and charts the graphic sophistication of which is not matched by their truthfulness. In other words, instead of experiencing the phenomenological complexity of the place, an architect will only justify the choice of a solution and select appropriate tools for implementing it. The ancient notion of *genius loci*, discussed by Christian Norberg-Schulz, and postmodern contextualism appear to be outdated values. A contemporary architect, who operates in five countries and on three continents, does not have the right tools or a methodology for creating an architecture that would be *suitable for, responsive to, intermediary in the environment* (Jencks, 1984, 110). That is why, it is so important to emphasize the value of broadly defined context, locality, cultural separateness, and the ability to experience a place. An architect's imagination must be trained in conjunction with teaching about the obligations toward places and their inhabitants.

The traditional model for educating architects	The alternative model of educating architects
Designing visual architecture Architecture as an image	Designing haptic architecture Architecture as a multi-sensory experience
The development of spatial imagination Excitement about the visual form, landmark, spectacle the viewers of which are passive observers/consumers Planning Advertising and social engineering	The development of situational imagination Identity, situationalism, “directing small events” the participants of which co-create the place and plot Lack of restraint, spontaneity Negotiation, participation, compromise
Universal problem solving, networks Buildings in a space, spaces in buildings Globalization Temporariness	Contextual problem solving, focus on spots Locality, places instead of buildings Regionalism Persisting
The architect as a member of an investment process Professional service provider Opportunism, the ability to be a ‘yes-man’	The architect as a representative and activist Professional participant Contestation, the ability to say no

Table 1. A comparison of two models of educating architects: the existing one and the postulated one.

(UN)IDEAL CITIES

A dialog with a place requires soft skills outside of the standard, rigid curriculum of classes and lectures on architecture. The workshop formula used by many faculties appears to be the most suitable because of the students’ focus on one project, the compression of the phases of work (analysis and design), and the constant direct contact with the teachers which goes beyond the student-master relationship. The formula of those relations is broadened by adding an *in situ* query carried out together, cooperative (students and teachers) work on the stages of the project, etc. Most importantly, however, students learn to

experience a place during meetings and conversations with its inhabitants and local decision makers. In this way, they can evaluate the situation from more points of view and learn about the inhabitants' different, often contradictory needs.

In this context, the cycle of workshops organized in Poznań (2005), Sabbioneta (2006), Zamość (2007), and once more in Poznań (2012) was an experimental field. The workshops were attended by 36 students and 15 instructors from the Faculty of Architecture of Poznan University of Technology and of the Polytechnic University of Milan. The main organizers were Maciej Janowski, Adam Nadolny, Dominika Pazder, and Giancarlo Leoni.

The main theme of the cycle were contemporary reinterpretations of the ideas of an ideal city, from the Renaissance *citta ideale* to the modern concept of functionalist objects in the landscape. During the workshops, the students tried to solve some problems resulting from the 'perfection' of the composition, space, and form of those cities and of the related inevitable difficulties of their transformation. While Sabbioneta has been preserved almost unchanged until today, the traces of subsequent epochs are clearly visible in Zamość, so in the latter case, the students had to work out a methodology of designing in the architectural environment of a historical palimpsest.

In both cases, the teams had to be properly prepared. They encompassed specialists in the fields of architecture, urban planning, and the history of architecture, as well as representatives of local authorities, which made it possible to analyze the problems and to solve them taking into account many of their aspects. The students and instructors cooperated within the framework of a cycle of lectures and visits in the studied areas. Thus, students received source materials for designing and learned about similar contemporary designs. That allowed them to analyze the status quo in a more pointed, efficient manner and to find the right design solutions faster. The continuous contact with both the instructors and representatives of the local authorities stimulated the work of the Polish-Italian project teams. Interestingly, although the time for doing the project tasks was limited, students did not reach for tried and true, safe solutions. On the contrary, they approached problems from new perspectives, experimented with form and space, and honed their skills of fast drawing of ideas and of concept-checking. It all contributed to the high quality of both the content and the workmanship of the presented designs.

Figure 3. Polish and Italian students visiting Gallery Palazzo Giardino, an important element of an ideal city. *In situ* queries were a vital aspect of every workshop. (photograph of M. Janowski)

The workshops organized in 2005–2012 yielded tangible result. The instructors had the opportunity for intense work with a student team, for conducting their own studies, and for obtaining source materials for further scientific and didactic work. On their basis, subsequent educational teams were formed so as to work on complementary themes. Students were introduced to design methods which take into account local contexts and inhabitants' needs while they remain verifiable to local decision makers. The resulting experiences of a relatively large group of instructors and students, as well as the publications about the scientific achievements of the teams played a significant role in the creative formation of all participants.

The formula of the workshops was extended with the “Friendly yards” (Polish: Przyjazne podwórka) program led by Agnieszka Janowska in Poznań at the end of 2016 and beginning of 2017. It was created for tenants' associations and was implemented with significant participation of the inhabitants, aided by the involvement of the Management Board of the Communal Housing Resources of the Poznań City Hall. The aim was to increase the comfort of living, create a friendly environment, and improve the technical, functional, and esthetic conditions around the buildings. The residents' cooperation with the City of

Poznań allowed them to qualify for co-financing of the expenses by the city. Since March 2016, within the framework of scientific research, the employees and students of the Faculty of Architecture joined the design works related to the functional and visual changes of the yards managed by the communities which participated in the program.

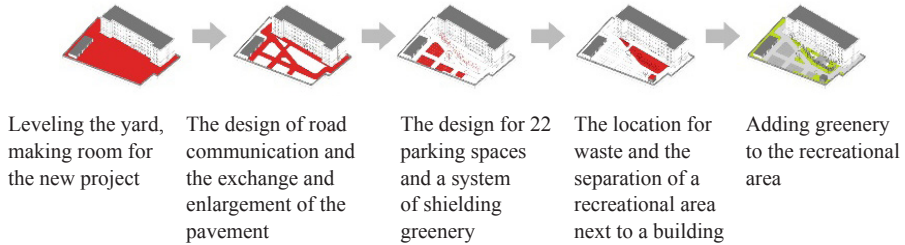

Figure 4. Michał Orlikowski's project of the yard at ul. Palacza in Poznań. Some inhabitants opposed the solution as they only wanted to increase the number of parking spaces.

Figure 5. Hanna Smulczyńska's project of the yard at ul. Palacza in Poznań.

The students participated in two stages of the project. During the first stage of the cooperation, the students conducted interviews with the inhabitants and community managers, made inventories of selected spaces, in the form of photographs and drawings, and updated cartographic materials. Based on the obtained information and taking into account the needs expressed by the inhabitants, they have prepared conceptual designs of changes, with variants.

During the second stage, the students submitted the design solutions to the inhabitants and community managers.

In 2016, seventeen students of the Faculty of Architecture of Poznan University of Technology took part in the program. They prepared thirteen concepts of the development of the land belonging to three tenants' associations. In the next edition of the program, in 2017, fifteen student participants prepared, individually or in small teams, eleven concepts. At the end of every stage, there was a discussion meeting with the inhabitants. During the meetings, concept authors, supported by the meeting moderator, answered questions about the technical and functional aspects of their projects and about the possible problems in their implementation.

That confrontation of approaches helped develop the students' design skills. Within the narrow frames of the project, the designers had to successfully combine elements of landscape architecture, small buildings, lighting, and greenery, taking into account the applicable formal and legal requirements. Most importantly, the program drew the students' attention to the significance of interacting with the place and its inhabitants as well as to the function of an architect creating the living spaces for people of various ages, material status, and lifestyles, who frequently have mutually exclusive needs. The students changed their perception of the city as a more or less ideal composition of forms and spaces to one of a continuous, complex process of creating places in which the right to urban life is and should be exercised.

URBAN ACTIVISM – PO-DZIELNIA

According to sociologist Henri Lefebvre, [we] *cannot think about the right to the city in terms of the common right to visit the city center or of returning to the traditional understanding of the city. One can only define that right as a thoroughly transformed, constructed from scratch, right to city life*" (quoted after Montgomery 2015, 315). That right manifests in the creation of **[society oriented] community centers** in the abandoned premises and buildings in the urban tissue, and extensive complexes which often occupy a major part of urban quarters. Many such actions, initiated by social organizations, are supported by the decision makers responsible for the quality of the urban space, which is exemplified by Po-Dzielnia in Poznań. That initiative obtained the premises at ul. Głogowska 27 from the city, within the framework of the Łazarz Open Culture Sphere competition. Po-Dzielnia was created by Givebox Poznań activists, in cooperation with the Pro Terra Foundation, and the renovation costs were

covered with money from a crowdfunding action and from sponsors. The interior and furniture were designed by students of the Faculty of Architecture of Poznan University of Technology, supervised by Maciej Janowski, Agnieszka Janowska, Barbara Świt-Jankowska, and Katarzyna Słuchocka. The students participated in the creation of the initial functional program, inventory of the rooms, and the creation of the subsequent architectural concepts. Those concepts were verified on the basis of the changing functional program and of the actual financial and performance possibilities, with the assumption that all construction works would be carried out by voluntary workers with the use of simple techniques and recycled materials. The most important stage of the Po-Dzielnia project was carrying it out, which involved a detailed design, altering the interiors of the former store to suit the needs of the seat of Po-Dzielnia, decorating the interiors, and providing the necessary furniture. The students learned flexibility as they had to adapt the design to the changing conditions while avoiding arbitrary decision making.

Figure 6. The stages of the work on the Po-Dzielnia project: a discussion with the Givebox activists about the concepts and the construction works carried out by the instructors, students, and voluntary workers.
(photograph of K. Słuchocka)

Those models of design and implementation, which assume the greatest possible cooperation, contributed to the creation of a place oriented toward the society already during construction. Thanks to the open formula, the participants of the Po-Dzielnia works included elderly people, people with disabilities, students, artisans, engineers, and artists. They all brought their skills to the project, and the students and instructors learned how to use those skills in a way that would be satisfactory to the participants.

That creation process was the most important because its goal was to build a community which would activate its members. That goal was achieved. In that context, the interiors of Po-Dzielnia are an open, unlimited form which is changed according to the needs of the community (since its opening in 2018, 87 events were organized in Po-Dzielnia; they ranged from independent film screenings to lectures). The designed architecture does not constrain people's actions and imagination.

BUILDING A MACHINE IN PROCESS

Shaping imagination and actively gaining knowledge are topics of a current project titled Education Machine, financed by a grant obtained in 2018 from the STO-Stiftung Foundation. The starting point for that project was the lack of architectural education in Polish schools, which exacerbates the problems discussed earlier in the text. The aim of the Education Machine is to make up for those lacks by means of interactive and practical (not museum-like) education and instruction on the creation of space with the use of the widest possible spectrum of means of expression, from planes and points, through light and color, to texture and materials. One important assumption in that education is to avoid the policy of so-called clean hands, that is, of not actually using materials and tools. Education Machine is to be an **open form** so as not to overwhelm and limit children's sensitivity and imagination but to stimulate them. It is also intended to be a place of meetings and education about cooperation and tolerance, by inviting local communities and people with disabilities.

To achieve that objective, the formula of an international workshop was once more used. This time, Polish students were joined by Italian students from the Faculty of Architecture and Construction of the University of Cagliari. The intention was to facilitate the confrontation of diverse approaches and concepts with the view to obtaining multivalent solutions. The second stage was to create a construction design and to implement it with the participation of the instructors and students-voluntary workers, members of student research groups. Based on the experiences of Po-Dzielnia, it was decided that most of the works would be carried out without specialist construction teams.

At the beginning of the workshop, the main goal was to find such a method of work as would allow fast creation and confrontation of various ideas. The proposed solution was *dialog through drawing* – the functional assumptions, architectural solutions, and schemes of action are presented by means of fast sketches which are discussed and verified on an ongoing basis. Three student

groups working together on sheets of paper were able to negotiate and create the main idea of the project in a flexible way and to smoothly transition to finding multivalent architectural solutions. The whole process was monitored by the tutors.

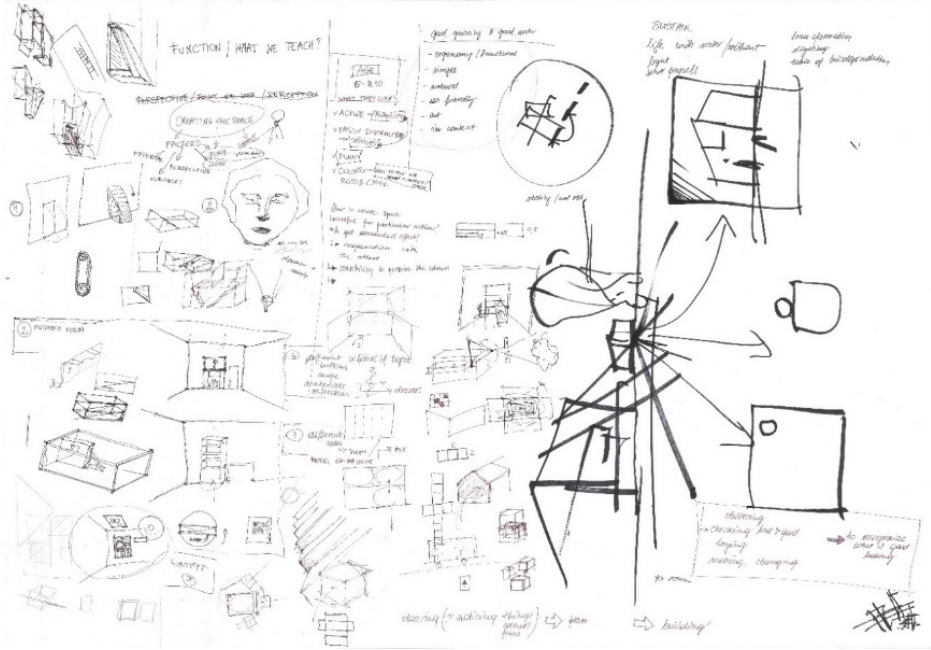

Figure 7. One of the many sheets created within the course of the ‘dialog through drawing’ process.

Already in the initial phase of the project students cooperated within and among their groups. The information flowed freely, and the participants shared their experiences and learned from others. They concentrated on solutions which incorporated the context and on mobile modules, the elements of which could be easily changed by children and adults.

One important characteristic of the Education Machine is mobility, understood in two ways. One of them is the ability to move elements with the use of standard means of road transport (a truck, car carrier trailer, or train). To fulfill that requirement, the pavilion cannot be too big or heavy. Also, it should be modular, so a great number of setups is possible. The students considered the use of trailers, containers, and small prefabricated construction objects, such as gazebos and garden sheds sold in DIY stores. Those ideas were quickly rejected because it would be hard to adapt those objects to the intended functions.

The second way in which mobility is incorporated in the project is the use of mobile elements of the pavilion, that is, such modules as the walls, roof, and equipment (including furniture). Children will be able to move, transport, open, and close selected elements, the scale of which will be adapted to the psychomotor skills of young users. Children will be able to directly influence the shape of the inner and outer space and to adjust it to their ongoing activity. That will increase kids' sense of identification with the place and space and greatly enhance their observation skills with regard to the relationships between architecture and the environment.

Apart from module forms, the students also prepared an educational program for children. On the basis of expert interviews and surveys, it was assumed that the functional program of the Education Machine would be tailored to the needs of children aged 4–12. The following co-dependent areas have been identified and selected for inclusion in the program:

- ergonomics and anthropometry,
 - the senses in architecture (haptic architecture),
 - context (observing the direct environment),
 - rhythm, proportions, human scale, light, color, materials, and texture,
- and
- architectural tools: models and plans.

Figure 8. One of many variants of arranging both the interior and the exterior space with the use of movable elements of all three modules.

(drawing of A. Janowska)

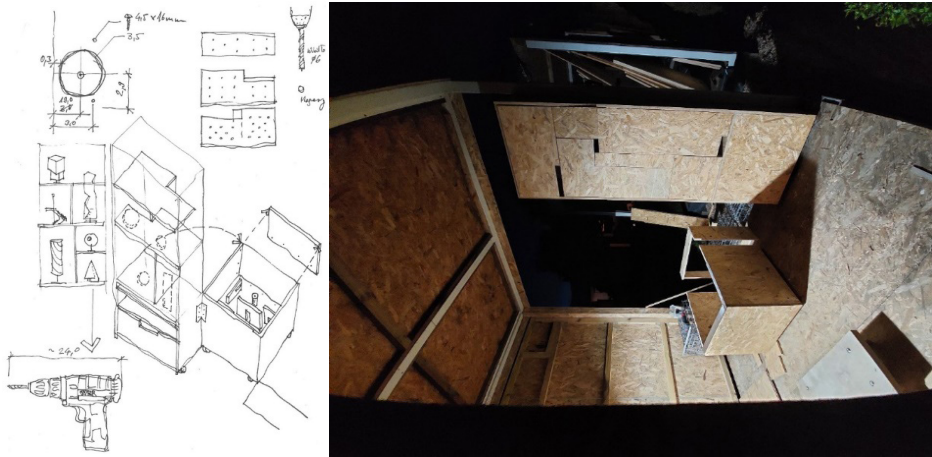

Figure 9. Detailed sketch of three elements of the haptic wardrobe and its assembly in Module B. Such drawings were created at all stages of construction and assembly works. (photograph of M. Janowski)

During the workshop and just after it had finished, the participants determined the number, size, and way of creating the modules, and they prepared a construction design. The optimal number of modules is three units, 250 cm x 250 cm x 250 cm. That choice guarantees a relatively large number of variants and their setups, as well as easy transportation. It was especially important to use light walls. The designers agreed on a steel construction in the form of a frame made of closed square profiles. Those profiles will be an immutable structure filled by interchangeable wooden elements and by pieces of equipment, so it will be possible to correct or even replace the interchangeable parts, in accordance with the project assumption that after the first series of activities with children both the exercise program and the related form of the Education Machine will be evaluated. At this moment, three modules are being constructed. Once they have been made and tested during the first classes with kids, the final evaluation of the project assumptions can take place.

CONCLUSION

The methods used for the organization of the first workshops and for the realization of the Po-Dzielnia social project and of the Education Machine educational project differed in one crucial aspect. The formula of the workshops was closed, finished, and the influence of interesting but theoretical projects was

limited to exhibitions and scientific publications (Scientific Journals of Poznan University of Technology, the Architecture and Urban Planning series, no. 8, 14, 16, and 27). That is why, projects, the most important aspect of which is carrying them out, change the modus operandi of all the participants of that process. The barriers between students and teachers become blurred. All participants design and construct together, and they cooperate to direct small events which, as in the case of Po-Dzielnia, integrate everyone in the process of the creation of an architectural work. Today, that process cannot be perceived as the creation of only a particular form – it is also the **creation of a place**, with the help of the people for whom it is meant. Architecture should be a catalyst of human activity or, in Peter Zumthor's words, the *sensitive container for the rhythm of footsteps no the floor, for the concentration of work, for the silence of sleep* (Zumthor, 2006, 12).

That approach necessitates a change of design methods to accommodate the change of the significance of architecture. Architecture must awaken human identity during its crisis and become a part of a sensual and sense-begetting living space the multivalence of which corresponds to the complexity of people and their co-created, participatory communities. The reinterpretation of the relationship between architecture and people is a part of a greater change; according to David Harvey, that change consists in *regaining the right to the city* which is *The right to the city is far more than the individual liberty to access urban resources: it is a right to change ourselves by changing the city. It is, moreover, a common rather than an individual right since this transformation inevitably depends upon the exercise of a collective power to reshape the processes of urbanization. The freedom to make and remake our cities and ourselves is . . . one of the most precious yet most neglected of our human rights* (Harvey 2012, 123).

Actions undertaken on various scales and from different points of view bring about clear benefits to the inhabitants and the city. Their use and transformation – so far, on a small scale – is a positive phenomenon of participation in the processes of the evolution of the city. Some of the goals are the preservation of the historical urban plan and the introduction of the changes necessitated by social, economic, or technological processes in a thoughtful, not profit-driven manner. The priority is to realize and perceive the potential of the existing structures and to continuously educate, in various ways, on the aspects of the development of a contemporary city.

REFERENCES

Journal Article

• Ruxton, C. (2016). Tea: Hydration and other health benefits. *Primary Health Care*, 26(8), 34-42. doi:10.7748/phc.2016.e1162

Journal Article Online

• Mitchell, J.A. (2017). Citation: Why is it so important. *Mendeley Journal*, 67(2), 81-95. <https://www.mendeley.com/reference-management/reference-manager>

Book

• Bauman Z. (2006). *Społeczeństwo w stanie obłąkania*. Warsaw, Sic!

• Harvey D. (2012). *Bunt miast. Prawo do miasta i miejska rewolucja*. Warsaw, bęc zmiana

• Jencks Ch. (1984). *The language of post-modern architecture*. London, Academy Editins

• Loos A. (2013). *Ornament i zbrodnia. Wybrane eseje*. Warszawa, Centrum Architektury

• Luhmann, N. (1998). *Observations on Modernity*. Stanford University Press

• Montgomery Ch. (2015). *Miasto szczęśliwe. Jak zmienić nasze życie, zmieniając nasze miasta*. Kraków Wysoki Zamek

• Norberg-Schulz Ch. (1976). *Genius loci. Toward a phenomenology of architecture*. New York, Rizzoli

• Pallasma J. (2012). *The Eye of the skin. Architecture and the senses*. Hoboken, New Jersey, John Wiley & Sons

• Sontag S. (2018). *Przeciw interpretacji i inne eseje*. Kraków, Karakter

• Zumthor P. (2006). *Thinking architecture*. Basel, Birkhauser

Edited Book

• Williams, S.T. (Ed.). (2015). *Referencing: A guide to citation rules* (3rd ed.). New York, NY: My Publisher

Website

• <https://divisare.com/projects/328000-zaha-hadid-architects-julien-lanoo-dongdaemun-design-plaza#lg=1&slide=3> (2020, January 31) https://www.facebook.com/pg/podzielnia/about/?ref=page_internal, (2019, April 30)

• Kapuściński R. (1998, December 20). *Jak media odzwierciedlają świat?* <https://kapuscinski.info/jak-media-odzwierciedlaja-swiat.html>

GENİŞLETİLMİŞ TÜRKÇE ÖZET

BİRLİKTE TASARLAMAK, BİRLİKTE İNŞA ETMEK: ALTERNATİF TASARIM YÖNTEMLERİNİ ŞEKİLLENDİRMEDE ÇALIŞTAYLARIN İŞLEVİ

Medeniyet sorunları çoğaldıkça - örneğin maliyet ve enerji tasarruflu mimariyle şiddetli kentleşme nedeniyle – beşeri çevreyi tasarlamamanın alternatif yöntemlerini ortaya koyma ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Bugüne kadar kullanılan yöntemlerle; insan, mimari ve çevre arasındaki ilişkilere ilişkin sorunların sayısı giderek artmaktadır. Bunlardan en ciddiisi, bireyler benzeri görülmemiş bir bağımsızlık kazandıkça, insanların kamusal alandan yavaş yavaş sözde sosyal medyaya çekilmesidir. Küçük ve orta ölçekli yerel topluluklardaki geleneksel karşılıklı bağımlılıklar, teknolojinin gelişmesi ve hareketliliğin artmasıyla birlikte azalmıştır. Sınırlı komünal olanaklar, her zaman erişilebilir bir hizmet pazarının sınırsız olanakları ile değiştirilmiştir.

Gösterişli ve heyecan verici olmak için yaratılan yapay form çeşitliliği, tasarımın müzakereci doğasından ve uzun süreli inşaattan kaynaklanan hassas çoğulculuğun yerini almıştır. Hızlı biçimli mimarinin ölçeği ve uygulanma hızı, mevcut ortam üzerindeki uzun vadeli etkisinin yansımaları engellemektedir. Bu sürecin ilk aşaması, yeni bir mimarlık öğretimi modelinin uygulanmasıdır. Mevcut model, yalnızca biçimsel hayal gücüne ve ilgili grafiksel ve teknik becerilere dayalı geliştirmeyi tercih ederken, yumuşak beceriler atlanmıştır. Bu şekilde yetiştirilen mimarlar, kullanıcıları ile mekan arasındaki ilişkilerin deyim yerindeyse tek değerli olduğu binalar tasarlamaktadır. Mekanla ilgisi olmayan bir mimari forma baskın anlam yüklendiğinde, mekana dair otantik çok-duyulu deneyimin yerini anlık bir heyecan alır.

Alternatif eğitim modeli şu üç yöne odaklanmalıdır: dokunsal mimari tasarlama, durumsal hayal gücünü geliştirme ve bağlam içinde problem çözme (binalar yerine mekan tasarlama). Alternatif, Juhani Pallasmaa tarafından öne sürülen duyuşal mimaridir. Sadece görme duyusunu değil, tüm insan duyularını içerecek şekilde tasarlanmıştır. Şekli, müzakerelerin sonucuna bağlıdır ve insanların zevk ve beklentilerinin ortalamasını değil, değişen ihtiyaçlarını dikkate alır (Pallasmaa 2012). Bu amaçla tasarım yöntemleri, yerel geleneğe uygun olması gereken çeşitli katılım türlerine özel olarak odaklanılarak yeniden yorumlanmalı ve varoluşsal alanı (kültür dahil) şekillendiren bir özne olarak insanın işlevi yeniden tesis edilmelidir. Mimarlık, insanın doğa ile ortak

yaşamını teşvik etmek için hala kusurlu bir araç olarak değil, peyzajın gerekli tamamlayıcısı ve baskın unsuru olarak algılanmaya devam etmektedir.

Artık insan yaşamının kalitesini iyileştirmek için yerel ekosistemlerin dengesizliğini onarmaya yardımcı olacak mimariye ihtiyaç vardır. Bu model, ağırlıklı olarak, programı ve çalışmayı öğrencilerin mimarlık konusuyla, yani yer, sakinlerin ihtiyaçları, malzeme ve teknoloji ile temas kurmasına izin veren atölye çalışmalarına dayanmaktadır. Sonuç olarak, ilk çalıştayların organizasyonu ve Po-Dzielnia sosyal projesinin ve Eğitim Makinesi eğitim projesinin gerçekleştirilmesi için kullanılan yöntemler çok önemli bir noktada farklılık göstermekteydi.

Çalıştayların formülü kapatıldı, tamamlandı ve ilginç ama teorik projelerin etkisi sergiler ve bilimsel yayınlarla sınırlıydı (Poznan Teknoloji Üniversitesi Bilimsel Dergileri, Mimarlık ve Şehir Planlama serisi, no. 8, 14, 16 ve 27). Bu nedenle, en önemli yanı hayata geçirmek olan projeler, bu sürece katılan tüm katılımcıların çalışma biçimini değiştirmektedir. Öğrenciler ve öğretmenler arasındaki engeller bulanıklaşmaktadır. Tüm katılımcılar birlikte tasarlamakta ve inşa etmekte ve Po-Dzielnia örneğinde olduğu gibi, herkesi bir mimari yapıt yaratma sürecine dahil eden küçük olayları yönetmek için işbirliği yapmaktadırlar. Bu yaklaşım, mimarlığın önemindeki değişime uyum sağlamak için tasarım yöntemlerinde bir değişikliği zorunlu kılmaktadır.

Mimarlık, krizi sırasında insan kimliğini uyandırmalı ve çok değerliliği insanların ve onların birlikte yarattıkları, katılımcı toplulukların karmaşıklığına tekabül eden, duysal ve duyuları doğuran bir yaşam alanının parçası haline gelmelidir. Farklı ölçeklerde ve farklı bakış açılarından gerçekleştirilen eylemler, kent sakinlerine ve kente net faydalar sağlamaktadır. Bunların kullanımı ve dönüşümü – şimdiye kadar, küçük ölçekte – şehrin evrim süreçlerine katılımın olumlu bir olgusudur. Hedeflerden bazıları, tarihi kent planının korunması ve sosyal, ekonomik veya teknolojik süreçlerin gerektirdiği değişikliklerin, kâr odaklı değil, düşünceli bir şekilde hayata geçirilmesidir. Öncelik, mevcut yapıların potansiyelini fark etmek ve algılamak ve çağdaş bir şehrin gelişiminin yönleri hakkında çeşitli şekillerde sürekli olarak eğitmektir.

Anahtar Kelimeler: Çalıştay, Tasarım Süreci, Ortak İş

BÖLÜM VIII

VEFA'DA KALANLARA TUTUNMAK: BİR MİMARİ STÜDYO DENEYİMİ

*Holding on to What Remains in Vefa:
An Architectural Studio Experience*

Saadet KÖK AYAZ

*(Öğr. Gör.), İstanbul Beykent Üniversitesi, Mühendislik-Mimarlık Fakültesi,
Mimarlık (TR) Bölümü, İstanbul/Türkiye, saadetkok@beykent.edu.tr
ORCID: 0000-0002-7657-5674*

ÖZET

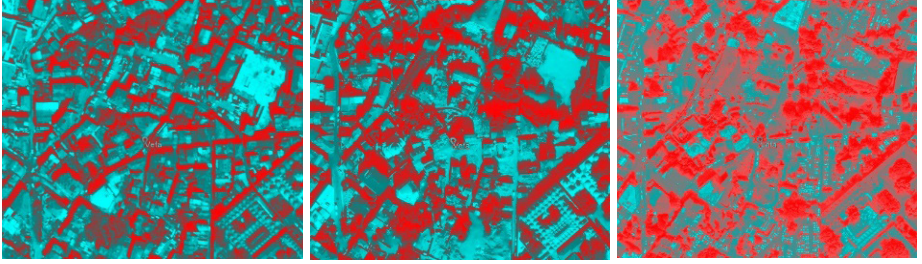
Süleymaniye'nin eteklerinde yer alan Vefa semti içerisinde yer alan yapı stoğu kontrolsüz göç politikaları, ekonomik gerekçeler, müdahale eksikliği, ranta dayalı yaptırımlar dolayısıyla 'yaralı kent' parçasına dönüşmüştür. Bugün ayakta kalan, korunmuş kültürel mirasın dışındaki yapılar hasar almış, harabeleşmiş ya da yıkılarak moloza dönüşmüştür. İtibarını kaybetmiş olan semtin bu hali emperyalizmin, sömürgeciliğin ve zorbalığın göstergesi olarak okunabilir. Bu vesileyle Beykent Üniversitesi Mimarlık Bölümü 'Mimari ve Bilgisayar Destekli Tasarıma Giriş' dersi kapsamında Vefa semti çalışma alanı olarak seçilmiştir. Öğrenciler semt içerisinde bir iz (harabe, kalıntı, moloz vs.) seçmiş ve bu izin geçmişine yolculuk ederek geleceğe taşımayı hedeflemişlerdir. Tüketime, israfa, yıkım ve yapım dengesizliğine karşı geliştirilen projelerde yapılaşmanın dışında bilgiyi açığa çıkarmak ve görünür kılmak ile beraber yapıları bütünlüğe kavuşturmak, onarmak, yeniden inşa etmek, kullanmak ve hatırlatıcı yeni üretimler tasarlamak gibi farklı yöntemler denenmiştir. Stüdyo kapsamında kayıpları ve kaybolmanın eşiğinde kültürel izleri olan Vefa'nın geleceğine dair alternatif düşünceler üretmiştir.

Anahtar Kelimeler: Vefa'nın harabeleri; moloz; kalıntı; kent izleri; mimari stüdyo

GİRİŞ

Geçmişten bugüne savaşlar, doğal afetler, göçler, ekonomik sebepler, kontrolsüz dönüşüm uygulamaları, altyapıların çökmesi, aşırı inşaat gibi çeşitli sebeplerden dolayı kentler hasar almıştır. Susser ve Schneider (2003) küreselleşen dünyada yıkım ve yeniden inşa süreçlerinin görüldüğü yerleri ‘yaralı kentler’ olarak adlandırır. Yaralı kentlere müdahale edilmezse bu durum kent estetiği ve bütünlüğüne zarar verir, kentsel belleği etkiler ve kentliyi kentsel mekâna yabancılaştırır. Bu süreci yaşayan alanlardan birisi de İstanbul’un Vefa semtidir. Mimar Sinan’ın eseri, İstanbul’un en önemli kültürel miraslarından biri olan Süleymaniye Cami’nin bitişiğinde bulunan Vefa; bugün yaşanabilirlik özelliğini kaybetmiş, kentsel yoksulluk ile beraber fiziksel, kültürel, sosyal bütünlüğü hasar almıştır. Şehirler sürekli bozulur ve yenilenir fakat Vefa kentsel bozulma sürecini uzun süredir tersine çevirememiştir. Bölgenin nüfusunun azalmasıyla binalar terk edilmiş ve semt ıssızlaşmıştır. Bölgenin bu hale gelmesinin en önemli sebeplerinden birisinin demografik yapısındaki değişim olduğu söylenebilir. Yoksul kesim için potansiyel barınma mekânı olarak görülen bu semt zamanla itibarını yitirmiştir. 2006 yılında kentsel yenileme alanı ilan edilen bölge yavaş yavaş parçalanmakta, dağılmakta ve hatta yok olmaktadır. Mekânın parçalanması beraberinde zamanın parçalanmasını da getirir. Peki, geçmişi 5000 yıl öncesine dayanan bir kent parçası tamamen yok olabilir mi?

Bölgenin 2002-2012 ve 2022 yıllarındaki son 20 yılının hava görüntüleri incelendiğinde doluluk boşluk izlerini ve okunabilirliğini kaybettiği gözlenmiştir. Resim 1’de görüldüğü gibi yapı stoğunun kaybıyla kırmızı ile gösterilen açık alanlar belirsizleşerek sınırlarını kaybetmiştir. Bu kayıplar beraberinde kimlik ve imge kaybı gibi durumları getirmiştir. Tanımsız boşluklar zamanla bölgenin pek çok yerini ele geçirmiş semtin tarihi yapılarının sınırlarına dayanmıştır (Resim 2). Geriye tek duvarı kalan ya da yerle bir olmuş yapılar, toprağa gömülmüş çeşmeler, yer altındaki sarnıçlarıyla bölge etrafındaki ticari alanlara hizmet eden geniş bir otoparka dönüşmüştür. Fakat yine de yaralı şehirler tüm şehirler gibi dinamik varlıklardır ve kayıpları telafi etmek için yeniden inşa etme potansiyeline sahiptirler (Susser & Schneider, 2003). Geriye kalan izleri takip ederek potansiyelleri açığa çıkarmak geçmişi 5000 yıl öncesine dayanan Vefa Senti için bugün oldukça önemlidir. Bu amaçla Beykent Üniversitesi Mimarlık Bölümü 2021-22 bahar yarıyılında gerçekleştirilen ‘Mimari ve Bilgisayar Destekli Tasarıma Giriş’ dersi kapsamında Vefa semtinin izlerinin peşine düşülmüştür.

Resim 1: Vefa Semtinin 2002-2012 ve 2022 yıllarındaki hava görüntüsü (Google Earth)

Resim 2: Divan Efendi sokaktan 2010 ve 2023 yıllarında çekilmiş fotoğraflar (Kişisel arşiv, 2010 ve Google Earth, 2023)

Stüdyo esnasında kent izleri; yapı stoğu ve topografya üzerinden haritalar aracılığıyla okunmuş ve açığa çıkarılmıştır. Öğrencilerden proje alanı olarak bir iz seçmeleri (duvar, harabe, kalıntı vs.) istenmiştir. O izin peşine düşen öğrenciler izi nasıl ve neye dönüştüreceklerine süreç içerisinde karar vermiştir. Bu çalışma; kayıpları ve kaybolmanın eşliğinde kültürel izleri olan Vefa'nın geleceğine dair alternatif düşünceler üretmek için yapılmıştır. Süreç içerisinde görünürlüğünü ve bütünlüğünü kaybetmiş bir semt olarak Vefa'nın örtük belleği açığa çıkarılmış ve kolektif hafızayı sürdürmek için alternatifler üretilmiştir. Görünür hale gelmenin sadece yapılaşmak olmadığı bilinciyle hareket eden stüdyoda; Mimarlık geçmişteki izlere nasıl tepki verir? Kapitalist toplumların tüketim anlayışına karşı bölge nasıl dönüştürülebilir? Kent belleği hangi eylemlerle kuvvetlendirilir? Kayıplar ve boşluklar nasıl doldurulabilir? sorularına cevaplar aranmıştır. Bu metin Vefa semti üzerine bugüne dair eleştirel değerlendirmesini öğrenci proje ve çizimleri üzerinden yapmaktadır. Çalışma ilk olarak semtin tarihine tekrar bakmakla başlamaktadır. Semtin kalanları olarak tariflenen harabe ve molozlar üzerinden de bugüne dair kent

izleri keşfedilmektedir. Ve bu izlerin dönüşümüne alternatif düşünceler öğrenci projeleri üzerinden okunmuştur.

VEFA'NIN TARİHİ ÜZERİNE

İstanbul'un ve Konstantinapolis'in en önemli yerleşim bölgelerinden biri olan Vefa semti Fatih sınırları içerisinde Süleymaniye Cami ve Valens Su Kemer (Bozdoğan Kemer) arasında yer alır. Tarihi M.Ö 5000'lere kadar uzanan semtin Bizans'ta adı 'Sferaki' olarak bilinir. Soylu ailelerin yaşam alanı olarak tariflenen bölgede; Bizans döneminde bir kilise, Konstantinus Termalleri, Agosto Placidia, Augusta Eudoxia, Prenses Arkadia'nın evleri, bir Nymphæum ve Valens Kemerinin bir kısmı bulunduğu söylenir (Sav, 2009). Fakat günümüze Bizans'tan; yeraltında bulunan zaman zaman ortaya çıkan ama tekrar kaybolan yapıları saymazsak Molla Gürani Cami (Kilise Camii ya da Aziz Teodoros Kilisesi) ve Valens Su Kemer kalmıştır. Daha da geriye gidersek Molla Gürani Cami'nin yerinde 6. yüzyılda bir kilise kompleksinin bulunduğu tahmin edilmektedir (Çetinkaya, 2009). 12.yüzyılda zarar görmüş olduğu düşünülen bu kilise kompleksinin yerine Hagios Theodoros Kilise'si yaptırılır. Bizans'ın son yüzyılında ise savaş ve yoksulluk sebebiyle nüfusu azalan şehirle beraber Vefa semti de yoksullaşır; ancak var olan yapılara ek yapılarak bu durgunluk aşilmaya çalışılır.

15. yüzyılda İstanbul'un fethiyle beraber semte de adını veren Şeyh Vefa Cami inşa edilir; zamanla medrese, kütüphane, türbe, çeşme gibi yapıların eklenmesiyle cami külliyyeye dönüşür. Semtin imar süreci hızlandırılır ve şehre gelen nüfusa yeni barınma alanlarının açılması sağlanır (Eyice, 2009). Nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak için küçük ölçekte mescit, sebil, mektep ve çeşmeler inşa edilmiştir. 16. yüzyılda Süleymaniye Cami'nin yapımının tamamlanmasıyla bölgenin nüfusu daha da artar. Bölgedeki konut stoğunun artmasıyla dar sokaklı mahalleler oluşmaya başlamıştır (Eyice, 2009). 1618'de Ekmekçizade Ahmet Paşa Medrese'si, 1757'de Recai Mehmet Efendi Sıbyan Mektebi, 1741 yılında ise Atıf Efendi Kütüphane'si gibi yapılarla 19. yüzyıla kadar bölge gelişimini sürdürür.

Bugün o dönemden kalan konut stoğu yok denecek kadar azdır. 19. yüzyılda semtin geçirdiği deprem ve yangınlar, 20. yüzyılın ortalarında Atatürk Bulvarı'nın açılması ve İstanbul Manifaturacılar Çarşısı'nın yapımıyla beraber bölge hızlı bir değişim sürecine girmiştir. Bölgenin en önemli yapılarından olan Vefa Külliyesi'nden geriye ise 90'ların başında yeniden yapılan cami, sınırları kaybolmuş meydan, taşları dökülmüş çeşme ve

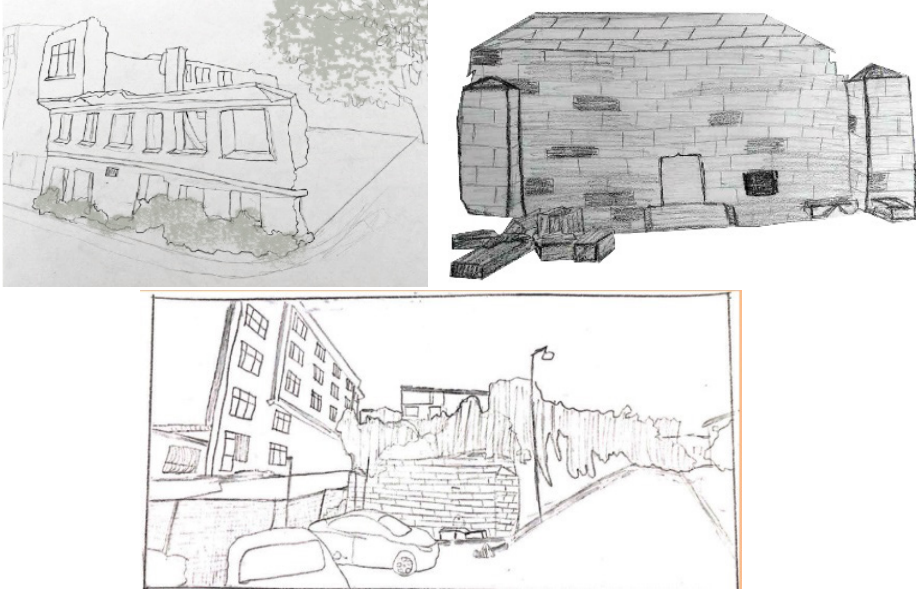
medrese duvarı kalmıştır. 20. yüzyılın ortalarından itibaren semtin çevresinin değişmesiyle yapıların giriş katları atölye, işyeri ve depolara dönüşmüştür. 21. yüzyıldaki göçlerle beraber bölge, Suriye'den ve Anadolu'dan gelen sosyo-ekonomik seviyesi düşük kesimin yaşam alanı haline gelmiştir. Bugün semt kışları ağır kömür kokusuyla beraber geri dönüşüm işçilerinin depo alanı olarak kullanılmaktadır. Ayakta kalan yapıların camları kırık ve bakımsızdır. Zaten harabe halde bulunan kültürel miras yapılarının molozları toprağa karışmış semt yok-oluş sürecine girmiştir. Buna karşın son 20 yılda semt içerisinde yer alan bazı yapılar da çevreden bağımsız olarak yenileme sürecini tamamlamıştır (Atıf Efendi Kütüphanesi, Süleymaniye Cami ve Molla Gürani Cami). Bugün bu yapılara ulaşmak için harabe ve molozların arasından geçmek gerekmektedir.

GERİYE KALANLAR; HARABELER VE MOLOZLAR...

Yıkma ve yıkılma kentin fiziksel bütünlüğüyle beraber tarihsel bütünlüğüne de zarar verir. Kent tarihi ve belleği kentlinin aidiyetini arttıran en önemli faktörlerdendir. Jonathan Hill'e (2022) göre tarih sadece kelimelerle değil aynı zamanda çizilerek, betona veya toprağa dökülerek de yazılabilir. Bu çerçevede kent tarihi de yazılı bellek ile beraber yapılı çevre, topografik hareketler gibi yazılı olmayan bellek içerisinde de okunur. Italo Calvino'ya (2007) göre '*kent geçmişini dile vurmaz, çizik, çentik, oyma ve kakmalarında zamanın izini taşıyan her parçasına, sokak köşelerine, pencere parmaklıklarına, merdiven turabzanlarına, paratoner antenlerine, bayrak direklerine yazılı geçmişini, bir elin çizgileri gibi barındırır içinde*' (s.62). Bu çalışmada kent; yazılı olmayan bellek izleri üzerinden okunmaktadır. Bu çerçevede Vefa'nın geçmişinin izleri ayakta kalan nadir yapı stoğuyla beraber yıkılmış bir duvarda, mezar taşında veya topografyanın hareketinde aranmıştır.

Kent; yapım, yenileme süreçleriyle beraber eskime, aşınma, çürüme, çözülme ve hatta yok oluşları bir arada yaşar. Bu oluşlar doğanın fiziksel nesne üzerindeki yıkıcı etkisinden kaynaklandığı gibi insan müdahalesinin de bir sonucu olabilir. George Simmel'e göre binanın yıkıldığı, sanat eserinin öldüğü yerde doğa güçleri harabe içerisinde sanat eserini hala yaşatır (Url-1). Harabe genellikle doğa ve mimarının bütünleşmesi olarak algılanır. Simmel'e göre insan eserlerine zarar veren doğadır ama onu çürümeye bırakan insandır (Url-1). İnsanın bu durumunu kayıtsızlık ve pasiflik olarak değerlendirir. Son zamanlarda yıkıma odaklanan kent çalışmaları harabeleri estetik ve siyasi sembol olarak okur. Antopoloji ve tarih çalışmaları profesörü Ann Laura Stoler'a (2013) göre yıkım, geleceğe ağırlık veren ve bugünü şekillendiren

aşındırıcı bir süreçtir. Stoler (2013) bugün harabeleri emperyalizmin, sömürgeciliğin ve zorbalığın varlığının göstergeleri olarak değerlendirir. Semt Bizans döneminden bu yana ekonomik sıkıntılar, savaş, deprem veya yangınlardan dolayı yıkım ve yeniden inşa süreçlerini zaman zaman yaşamıştır. Bugün Vefa'nın fiziksel durumundaki aşınma, doğa güçlerinin ve kontrol edilemez durumların ötesinde yanlış göç politikaları, müdahale etmeme, itibarsızlaştırma gibi siyasi güçlerin kent üzerindeki etkisidir.

Resim 3: Vefa'nın harabeleri (Sırasıyla Buket Eneç çizimi ve proje alanı, Semra Havutlu'nun Vefa Meydan Çeşmesi çizimi ve Ruşen Ürgen'nin Vefa meydanı çizimi)

Yıkım, tüketim gibi durumlar neoliberal devlet anlayışının kent içerisindeki hareketleri olarak okunabilir. Bu hareketlerin sürekliliği kent parçasının kaybı sürecine doğru sürükler. Harabeler fiziksel nesnenin izlerini üzerinde taşıırken molozlar nesneyi yok oluş sürecine götürür. Vefa'da harabelerden etrafa yayılan taşlar, çöplerle birleşen toprak bölgede moloz alanların oluşmasına sebebiyet vermiştir. Toprağa karışan bu nesnelere topografyanın hareketini etkiler. Duncan & Duncan (1988) peyzajı edebi bir metin, ideolojinin somut bir forma dönüşmüş hali olarak okur. Harabe ve moloz gibi topografya da biçimiyle hem tarihin hem de sosyal hayatın izini taşır. Görünen ve görünmeyen bu süreçlerin hikâyelerin izlerinin silinmeden açığa çıkarılması bugün daha da önem taşır.

Çöküntü bölgesi olarak Vefa semti topografyasının farklı katmanlarında tarihin izlerini barındırır. Fakat semt tarihi boşluklarıyla hala birçok soruya cevap aramaktadır. Örneğin Bizans döneminden kalan birçok eser gibi Vefa Külliye'si içerisinde yer alan hamamın nerede olduğu hala bilinmemektedir. Semavi Eyice'ye (2009) göre bu bölgede bazı binaların altlarında Bizans ya da Türk mimarisine ait mahzenlerin olduğu bilinmektedir, fakat hala ortaya çıkarılmamışlardır. Toprak üstündeki yapılar hızla yok olurken toprak altındaki bilginin üstü giderek örtülmektedir. Hızla değişen bu durum kent görüntüsünü ve temsillerini de etkilemektedir. Kentin her anında kent görüntüsü kendini yeniden oluşturur. Resim 3'de öğrenciler bölgenin bazı yapılarını resmetmişlerdir. Çizimlerde görünen doğayla bütünleşen harabe yapılar bölgenin güncel durumunu yansıtmaktadır. Özellikle Vefa'nın haritalarındaki değişim oldukça dramatiktir. Resim 4'de 2022 yılı mart ayına ait stüdyo öğrencisi Berke Balkal tarafından üretilmiş Vefa haritası yer almaktadır. Haritada semtin kalıntıları ve izleri, boşluk ve doluluklarla bir arada gösterilmiştir. Korunan ve restore edilen kültürel miras yapıları dışındaki yapılar fiziksel bütünlüğünü kaybederek toprağa karışmış yapıların yeryüzündeki izleridir. Bölgenin kimliğini oluşturan dar sokaklı mahalleler sınırlarını kaybetmiş ve haritalardan silinmiştir.

Resim 4: İlk görsel: Berke Balkal'ın ürettiği Vefa'da 'geriye kalanlar'ın haritası ve proje alanları, İkinci görsel: Öğrencilerin haritalarının birleştirilmesiyle oluşturulmuş harita

İZLERİN DÖNÜŞÜMÜ

Mimari; toplumlara bilgilendiren ve etkileyen fikirleri, hikâyeleri, değerleri ve duyguları harekete geçirir (Hill, 2022). Mimari; kent tarihini, belleğini ya da fiziksel bütünlüğünü tamamlamak için çeşitli yöntemlere başvurur.

Yapılaşmanın dışında bilgiyi açığa çıkarmak ve görünür kılmak ile beraber yapıları bütünlüğe kavuşturmak, onarmak, yeniden inşa etmek ve kullanmak ya da hatırlatıcı yeni üretimlere dönüştürmek kent için farklı potansiyeller barındırır. Hill'e (2022) göre kısmi yıkıma uyum sağlama, odaklanmış onarım ve yeniden kullanım kapitalist bir toplumda eskime ve israfın tekrar eden döngülerini sorgulayabilir (s.15). Bu çalışmada yıkım ve tüketime karşı üretilen mimari projeler Hill'in üçlü gruplaması üzerinden okunmuştur. Kısmi yıkıma uyum sağlama geçmişi, bugünde kalan izleri üzerinden değerlendirir ve geleceğe taşır. Bu çalışmada odaklanmış onarım; tarihi yapının geçmişteki mimari bilgisi üzerinden onarılarak tasarım sürecinde yapıyı merkeze konumlandırma olarak değerlendirilmiştir. Mimari tasarım yapım ve uygulamayla beraber kullanım ile de ilgilidir. Yapıların seyirlik bir nesne olmaktan ziyade deneyimlenmesi toplumsal belleği kuvvetlendirir. Yeniden kullanım ise yapıların özgün işlevleri üzerinden bugünün toplumuna hizmet etmesini önceler.

Kısmi yıkıma uyum sağlama:

Resim 5: Molla Gürani Cami ve karşısında yer alan konutun Pervititch Haritası'ndaki temsili, 1887 yılında Alfred Nicolas Normand tarafından çekilen fotoğraf (Url-2), 2015 (Url-3) ve 2023 yılından Cami'ye bakış (Kişisel arşiv)

Öğrenci projenin tetikleyici izi olarak Molla Gürani Cami karşısında yer alan kâgir konuttan geriye kalan L şeklindeki duvarı seçmiştir (Resim 5, 3. Fotoğraf). Güneyinde hazire alanı yer alan duvar kalıntısının üzerinde pencere boşlukları ve kat silmeleri yer almaktadır. Eski fotoğraflar incelendiğinde bu yapının 19. yüzyılda 3 katlı ahşap bir konut olduğu görülmektedir (Resim 5, 2. Fotoğraf). Muhtemelen 20. yüzyılın başındaki büyük Fatih yangınıyla beraber kâgir yapı olarak inşa edilmiştir. Yapı bütünlüğünü ve işlevini kaybetmiş olsa da kentin belleği için korunması gereken bir iz olarak tanımlanmıştır. Bölgenin dar sokakları semtin kimliğini şekillendiren en önemli özelliklerdendir. Bu gerekçeyle öğrenci duvar kalıntısına uyum sağlayarak yol ve yapı sınırlarını korumuştur.

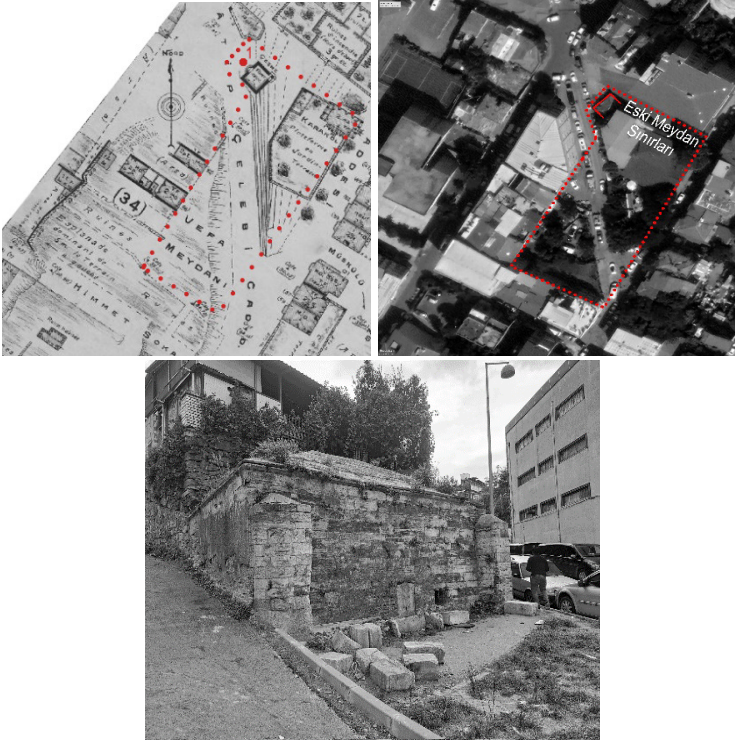

Resim 6: Kısımî yıkıma uyum sağlama projesi olarak Molla Gürani Cami karşısında yer alan duvarın değerlendirilmesi, Buket Eneç çizimleri ve maketi

Kâgir yapının Molla Gürani Cami ile kurulacağı ilişki projenin ana problemini oluşturmaktadır. Öğrenci bölgenin dar sokaklarının yarattığı ölçeği bozmadan Cami'ye doğru bakış noktaları tasarlamayı hedeflemiştir (Resim 6). Bu sebeple sokağın sınırını koruyarak kat döşemelerini camiden geriye doğru konumlandırmıştır. Sergi alanı olarak tasarlanan yapının Cami'ye bakan cephesi

şeffaflaştırılarak Molla Gürani Cami'nin kuzeybatı cephesi seyir nesnesi olarak tasarıma dâhil edilir. Bu vesileyle öğrenci sokak sınırını ve kent belleğinde yer etmiş bugün atıl halde bulunan duvarı koruyarak geleceğe taşımıştır. Resim 5'in 2023 yılı mayıs ayında çekilen 4. fotoğraf karesi bölgenin değişim hızını daha net göstermektedir. 1 yıl önce eski mahalle sınırlarını okumamız için referans sağlayabilecek kâgir duvar yıkılarak alan tamamıyla boşaltılmış ve otoparka dönüştürülmüştür.

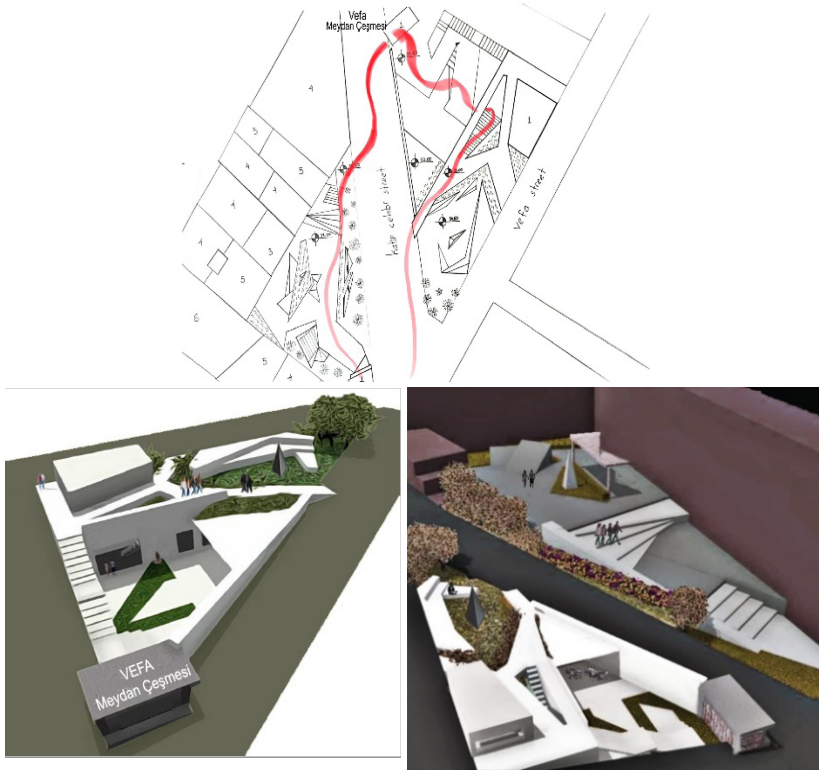
Odaklanmış Kullanım:

Resim 7: Vefa Meydanı'nın izleri (Pervititch Haritası), Güncel harita (Google Earth, 2023), Kişisel arşiv (2022)

Vefa semti içerisinde çeşme, sebil, sarnıç, ayazma gibi su yapılarına sıklıkla rastlanmaktadır. Berke Balkal geçmişte Vefa Meydanı olarak tanımlanan bölge içerisinde kalan, taşları dökülmüş Vefa Meydan Çeşme'sini projenin başlangıç noktası olarak belirlemiştir. Bu çeşmeyi diğer çeşmelerden ayıran en önemli özellik Şeyh Vefa Külliyesi'ne ait ve meydan ile bütünleşen bir çeşme olmasıdır.

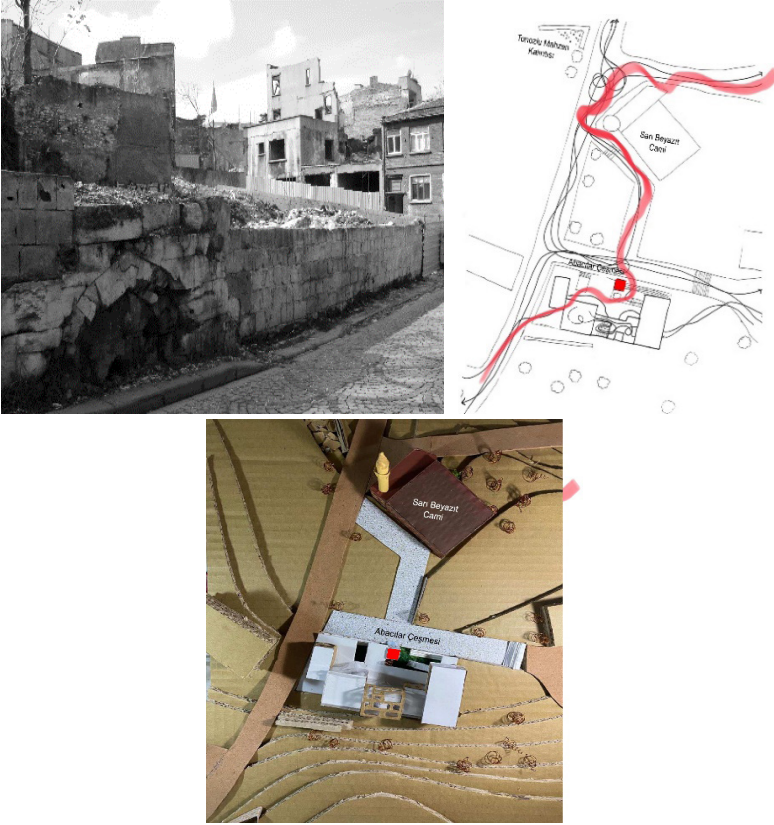
Çeşme meydanının kuzeybatı yönüne bakmakta ve topografyadan dolayı arka cephesi toprak altında yer almaktadır. Eğimli bir alanda yer alan meydanda 20. yüzyıl haritalarında karakol yapısı, bugün ise kafe işlevinde kütlece büyük bir yapı yer almaktadır (Resim 7, 3. fotoğraf). Meydanın üst kotundaki Vefa Caddesi, Süleymaniye Cami'ne bağlanırken Kâtip Çelebi Caddesi ise eski meydanla İMÇ'yi birleştirmektedir. Öğrenci alana tekrar meydan kimliğini kazandırmayı, bugün suyu akmayan ve taşları dökülmüş çeşmeyi odak noktası haline getirmeyi hedeflemiştir. Bu çerçevede meydanın tekrar kamusal alan olarak değerlendirilmesi ve eski sınırlarına kavuşması için meydan niteliksiz yapılardan arındırılmış, çeşmenin güneydoğu cephesi açığa çıkarılmıştır. Çalışmada Vefa Meydanı ve çeşmesinin işlevlerinin sürekliliği amaçlanmıştır.

Resim 8: Vefa Meydanı'nın düzenlenmesi ve Vefa Çeşmesi'nin yeniden meydanla bütünleşmesi, Berke Balkal.

Eğimli bir alanda konumlanan meydanın güneybatı ucundaki yapılar arasında kalan bölümü açık oturma alanı olarak tasarlanmıştır. Meydanın üst ve

alt kotu arasındaki fark dolayısıyla rampalar ve basamaklar saçaklar ve oturma alanlarıyla birleştirilmiştir. Kâtip Çelebi Caddesi'nin doğusunda kalan bölümü ise çeşme yapısını içine alacak şekilde eğimle bütünleşerek iç avlulu yarı açık-kapalı mekânlardan oluşmaktadır (Resim 8). Öğrenci bu alanı küçük ölçekli karşılama merkezi ve kafe işlevleriyle değerlendirmiştir. Vefa Caddesi'nden gelecekler için açılan boşluklar Vefa Meydan Çeşmesi kotuna bağlanmakta ve çeşmenin arka tarafıyla ilişkilendirilmektedir. Bu çalışma, meydanın sınırlarını tekrar görünür kılmaya, kamusal mekânı ve çeşmeyi yeniden kullanıma açma denemesidir.

Resim 9: Destari Mustafa Paşa Çeşmesi'nin ortaya çıkarılması ve Cami ile ilişkilendirilmesi, Melisa Ercin ve Buse Nur Yanık (Kişisel arşiv 2010, öğrencilerin çizim ve maketi)

Melisa Ercin ve Buse Nur Yanık proje başlangıç noktası için yarısı toprağın altında kalan atıl vaziyetteki 17. yüzyıldan kalma kesme taştan yapılmış Abacı

Çeşmesi'ni (Destari Mustafa Paşa Çeşmesi de denmektedir) seçmişlerdir (Resim 9). Çeşmenin kuzeyinde Sarı Beyazıt Cami, Güneybatısında ise Rehabula Kadın Sebili yer almaktadır. Yolun kotunu çeşmenin seviyesine indirmekle projeye başlayan öğrenciler cami ve çeşme arasında da ilişki kurmayı amaçlamışlardır. Çeşme yapısı haritalar vasıtasıyla incelendiğinde etrafının konutlarla çevrili olduğu ve bahçe duvarına yaslandığı okunmuştur. Karma kullanım alanı olarak tasarlanan projede çeşme, tekil bırakılmadan tasarımla bütünleştirilmiştir. Sarı Beyazıt ve Abacı Çeşmesi Sokak'a bakan yapı topografyanın eğimli olması sebebiyle geçit ve boşluklarla kotları birbirine bağlamaktadır. Bu çalışma kültürel mirasa sahip çıkarak çeşmenin işlevini yeniden kazandırma ve çevredeki yapıları birbirine bağlayarak deneyim mekânı ve rotası oluşturma denemesidir.

Resim 10: Ali Efendi Çeşmesi (Url-4, 5 ve 4)

Elif Ceren Aydın ise Sarı Beyazıt Cami ve Tavanlı Çeşme sokağın birleştiği yerde bugün harabe halde bulunan Tavanlı Çeşme olarak da bilinen Ali Efendi Çeşmesi'ni başlangıç izi olarak kabul etmiştir (Resim 10). Dikdörtgen planlı, iki cepheli köşe çeşmesi 19. yüzyıl başlarında inşa edilmiş olup bugün depo olarak kullanılmaktadır. Eğimli bir alanda bulunan çeşmenin üst kısmında

geçmişte mezarın olduğu ve türbe olarak kullanıldığı söylenmektedir. Yakın zamanda çevre binaların yıkımı esnasında çeşme ve türbe zarar görmüştür. Çeşmenin hikayesini araştırmaya başlayan öğrenci yapının sağ üst köşesinde yer alan boşluğun işlevine yoğunlaşmıştır. Geçmişte kandil veya mum koyma yeri olarak kullanılan bu boşluk üzerinden yola çıkarak işlevini belirlemiştir. Kent belleği için her türlü ritüel ve deneyim önemlidir. Proje çeşmenin orijinal işlev ve görüntüsüne döneceği öngörüsüyle başlamıştır. Öğrenci çeşmenin kuzey doğusuna pasaj işlevinde dikdörtgenler prizması konumlandırmıştır. Yapının uzun cephesi Sarı Beyazıt Sokak'a bakarken yapının girişi çeşme duvarı hizasından verilmiştir. Bu pasaj çeşmenin üst tarafında yer alan eğimli topografya içerisinden geçmekte ve Kasnakçılar Sokağı'na bağlanmaktadır. Öğrenci toprağa karışan deneyimlere ve mekânlara vurgu yaparak tasarımını toprak altında konumlandırmıştır. Çeşmenin üst kotu boş bırakılarak gelecek deneyim ve ritüeller için potansiyel barındırmaktadır (Resim 11).

Resim 11: Ali Efendi Çeşmesi'nin hikayesinin ortaya çıkarılması ve projelendirilmesi, Elif Ceren Aydın'ın çizimleri ve maketi

Yeniden kullanım:

Resim 12: Atıf Efendi Kütüphanesi (Kişisel arşiv, 2023) ve Hızır Ali Çalık'ın proje senaryosu ve proje maketi

Hızır Ali Çalık proje başlangıç noktası olarak diğer öğrencilerden farklı olarak bütünlüğü korunmuş bir eser seçmiştir. 1741 yılında inşa edilen Atıf Efendi Kütüphanesi avlulu planı ile İstanbul'un Türk mimarisinin günümüze ulaşmış ender örneklerindedir. Kütüphanenin ana binası avluya konumlandırılmış olup avlunun etrafı duvarla ve meşruta evleriyle çevrelenmiştir. Avluyu çevreleyen duvarın batısında Şeyh Vefa Cami haziresi bulunurken kuzeybatısında izleri kaybolmaya yüz tutmuş sarnıç yapısı yer almaktadır. Avlunun güneyinde kalan sokağa açılan yerde bulunan meşruta evleri ise sokağın kavisine uyum sağlayarak kademelenmektedir. Yapıda bugün el yazması eserler yer almaktadır. Öğrenci, kütüphanenin gündelik hayata dâhil edilmesi ve işlevinin yeni yapılacak tasarım ile genişletilmesi amacıyla tarihi yapıyı kuzeydoğuda saran tarihi duvarı eski ve yeninin birleştiği bir eşik olarak düşünmüştür. Meşruta evlerinin kademeli yapısını tasarımına dâhil etmiş ve lineer parçalara ayırdığı yapıyı kademelendirmiştir (Resim 12). Bu vesileyle yapıyı parçalayarak bir ara ölçek yakalamaya çalışmıştır.

SONUÇ

İstanbul'un en önemli semtlerinden biri olan Vefa günümüzde bütünlüğünü kaybetmiş harabe ve molozlarla dolmuştur. Öğrenciler kaybolmanın eşliğinde olan bu izleri başlangıç noktaları olarak seçmiş ve değişim süreçlerini incelemişlerdir. Bu noktada özellikle eski haritaların incelenmesi ve güncel haritaların üretilmesi semtin değişimini okumak ve bugünün izlerini işaretlemek için oldukça faydalı olmuştur. Tasarım sürecinde kentin kimliği, dokusu ve belleği, toplumsal alışkanlıklar ve ritüeller, yapıların kullanımı ve işlevleri öne çıkan kavram ve durumlardandır. Öğrenciler geçmişin bu değerlerinin sürekliliğini sağlamayı hedeflemişlerdir. Eneç, sivil mimarlık örneği olan kâgir dokunun duvarını koruyarak geçmiş izlerin sürekliliğini sağlamıştır. Ayrıca mahalle dokusuna uyum sağlayarak işlevini ve planlamasını yakın çevreden referanslarla tamamlamıştır. Yakın zamanda Molla Gürani Cami'nin restorasyon projesinin tamamlanmasıyla beraber L şeklindeki kâgir duvar da yıkılmıştır. Bu durum göstermektedir ki semtin yıkımı devam etmektedir.

Semt meydanları, çeşme ve sebiller insanları bir araya getirir ve kamusal hayatı kuvvetlendirir. Vefa meydan çeşmesi hem meydan sınırlarının kaybı hem de işlevini yerine getirememesi sebebiyle bugün kamusal özelliğini kaybetmiştir. Stüdyo öğrencilerinden Balkal, semtin ana meydanının sınırlarını tekrar görünür hale getirmiştir. Böylece Vefa Meydan Çeşme'si de meydan çeşmesi olma özelliğine geri kazanmıştır. Ercin ve Yanık ise yarısı toprağın altında kalan çeşmenin bütünlüğünü ve işlevini yeniden kazandırmış çeşmeyi tasarladıkları deneyim rotasına dâhil etmişlerdir. Aydın da proje alanındaki çeşmeyi eski işlevine kavuşturmuş ve çeşmenin üst kotunda yer alan ritüel alanını boş bırakarak gelecek için alternatif senaryolara imkan tanımıştır. Çalık ise kütüphaneye yapılacak bir ek yapı ile yapıyı gündelik hayata dâhil etmeyi denemiştir. Genel olarak öğrencilerin tasarım süreçlerinde sosyal hayatın sürdürülebilirliği öne çıkmaktadır. Onarmak, yeniden işlevlendirmek ve kullanmak, uyum sağlamak kent belleğini kuvvetlendirmek ve sürekliliğini sağlamak için öne çıkan eylemlerdendir. Bu çalışma kayıpları ve kaybolmanın eşliğinde kültürel izleri olan Vefa'nın geleceğine dair alternatif düşünceler üretmek için yapılmıştır.

TEŞEKKÜRLER

Bu çalışmada stüdyo öğrencilerimiz Berke Alp Balkal, Buse Nur Yanık, Buket Eneç, Elif Ceren Aydın, Hızır Ali Çalık, Melisa Ercin ve Semra

Havutlu'nun proje, çizim ve maketleri kullanılmıştır. Değerli öğrencilerime çalışmalarını için teşekkür ediyorum.

KAYNAKLAR

Calvino, I.(2016). Görünmez Kentler (çev. Işıl Saatçioğlu). İstanbul: YKY Yayınları.

Çetinkaya, H. (2009). Vefa Kilise Cami'nin Yeni Gözlem ve Buluntuları, içinde Bir Semte Vefa (ed. B. Özel İmanov ve Y. Uğur). İstanbul: Klasik Yayınları.

Duncan, S, J. & Duncan, N. (1988). (Re)reading the landscape. Environment and Planning D: Society and Space, 6, 117-126. doi: 10.1068/d060117

Eyice, S. (2009). Bizans'tan Osmanlı'ya Vefa, içinde Bir Semte Vefa (ed. B. Özel İmanov ve Y. Uğur). İstanbul: Klasik Yayınları.

Hill, J. (2022). Editor's Introduction, in Design Studio 2021 Volume 3. London: Riba Publishing.

Sav, M (2009). Vefa'nın Bizans devri topografyası, içinde Bir Semte Vefa (ed. B. Özel İmanov ve Y. Uğur). İstanbul: Klasik Yayınları.

Stoler, A. L. (2013). Introduction "The Rot Remains": From Ruins to Ruination, in Imperial Debris: On Ruins and Ruination. USA: Duke University Press.

Susser, I & Schneider, J. (2003). Wounded Cities Destruction and Reconstruction in a Globalized World. United Kingdom: Berg Publisher.

Url-1: http://maxryynanen.net/wp-content/uploads/2016/06/Simmel_Ruins.pdf (erişim tarihi: 29.04.2023)

Url-2: <http://www.eskiistanbul.net/tag/Alfred-Nicolas-Normand/> (erişim tarihi: 29.04.2023)

Url-3: <http://zekeriyaipek.blogspot.com/2015/02/molla-gurani-camii-ve-fa-kilise-camii.html> (erişim tarihi: 29.04.2023)

Url-4: <https://www.erolkara.net/2019/07/kucukpazar-tavanl-cesme-sokak.html> (erişim tarihi: 29.04.2023)

Url-5: <https://kulturenvanteri.com/tr/yer/ali-efendi-cesmesi/#16/41.018746/28.961029> (erişim tarihi: 29.04.2023)

BÖLÜM IX

YENİDEN İŞLEVLENDİRME: KONUTA DÖNÜŞTÜRÜLEN LOFT YAPILARI

Refunctioning: Loft Structures Converted to Housing

Selin KIR¹ & Damla ATİK²

¹(Mimar), İstanbul/Türkiye, selinkir@trakya.edu.tr
ORCID: 0000-0002-9960-9355

²(Doç. Dr.), Trakya Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü,
Edirne /Türkiye, damlazeybekoglu@trakya.edu.tr
ORCID: 0000-0003-3963-3844

ÖZET

Sanayi devriminden sonra gerek teknolojiye gerekse üretimde yaşanan küresel değişim süreci, kent tanımını ve algısını değiştirmiştir. Sanayi devrimiyle gerçekleşen makineleşme yeni mekânsal ihtiyaçları gerektirmiş; bu doğrultuda endüstriyel üretim kent sınırlarına taşınmıştır. Kentlerde artan nüfus, üretim ve tüketim anlayışı, değişen toplum yapısıyla birlikte yeni ihtiyaçların karşılanması için, yapıların da işlevsel dönüşüm geçirmesini zorunlu kılmıştır. Buna paralel olarak toplumlarda gelişen çevre bilinci, bu yapıların yeniden kullanılması fikrinin gelişmesini sağlamıştır. Dolayısıyla toplumsal yapının yeniden şekillenmesiyle fiziksel yapı çevrenin de bir dönüşüm geçirmesi kaçınılmaz olmuştur. Bu sebeple gelişen gereksinimler için yapı stoklarının değerlendirilmesi önem kazanmıştır. Yapılma amacını taşıyan işlevlerini kaybeden yapılar yapısal özelliklerini korumaktadırlar. Önceki işlevini günümüze aktarmayan yapıların başka bir işlevle varlıklarını sürdürebilmeleri zorunludur. Böylece yeniden işlevlendirme “özgün fonksiyonunu yitirmiş yapılarda sosyo-kültürel süreklilik için en iyi koruma yönteminin yeniden kullanılması” anlamıyla koruma kavramıyla birlikte kullanılmıştır. Sanayileşme sürecinde endüstri yapılarının yakın çevresinde çalışanlar için konut alanları oluşturulmuş; bu alanlar sanayileşme

kent sınırlarına taşındığında hızlı kentleşme doğrultusunda kent merkezinde atıl durumdaki endüstri yapılarına taşınmıştır.

Bu doğrultuda, en temel anlamda endüstri yapılarının yaşam mekânı olan konuta dönüşümünü anlamlandıran loft kavramı zaman içerisinde bir yaşam biçimi ve konut tipi olarak görülmüştür. Zaman içerisinde loft kavramının sadece endüstri yapılarıyla sınırlı kalmayıp, farklı işlevdeki yapıların belirli nitelikler doğrultusunda yaşama mekânı olan konutların karşılığı halini aldığı görülmüştür.

Bu çalışma kapsamında, farklı işlevdeki yapıların yeniden işlevlendirilerek konut yapısına dönüşümü loft kavramı üzerinden incelenmiştir. Kavramlar üzerinden literatür araştırması yapılmış; yeniden işlevlendirme süreci mekânsal, taşıyıcı strüktür ve işlevsel organizasyon kriterleriyle değerlendirilmiş; dünya örnekleri üzerinden karşılaştırılarak işlevin uygunluğu tartışılmıştır. Sonuç olarak atıl haldeki endüstri yapılarının yeniden işlevlendirilerek yaşam mekânı olan konut yapılarına dönüştürüldüğünde, yapıların korunarak sürdürülebilir bir şekilde kentte var olmasına olanak sağlandığı ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: dönüşüm; endüstriyel yapılar; konut; loft yapılar; yeniden işlevlendirme

GİRİŞ

Kentler, farklı işlevlerde çeşitli yapıların varlığıyla oluşan ve gelişen fiziksel çevrelerdir. Kent olgusunun ortaya çıkmasından itibaren, merkezden çepere doğru sosyal, ekonomik ve teknolojik gelişmeler doğrultusunda değişim ve dönüşüm gözlenmiştir. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar endüstriyel merkezler olan kentler, modern sanayi kenti olma özelliğinden, kentleşme ile birlikte küresel nitelik kazanmaya doğru gelişim göstermiştir. Bununla beraber, günlük yaşam döngüsü içerisinde ve zamanın sürekliliği doğrultusunda, toplumların da sosyal, kültürel ve ekonomik yönlerden değiştiği; geliştiği ve farklılaştığı bilinmektedir. Dolayısıyla kentlerin ve mekânların çeşitli gereksinimler doğrultusunda dönüştüğü ifade edilebilir.

Sanayileşmeye kadar geçen sürede insan gücüne bağlı üretime dayalı toplumsal dinamikler, sanayileşmeden sonra yerini makineleşmeye bırakmıştır. Bu da mevcut kentsel kimliklerin değişmesine ve kent merkezinde işlevsiz kalan yapıları çevre işlevinin üretimden barınmaya dönüşmesine sebep olmuştur. Bir başka deyişle, kent merkezinde atıl durumda kalan yapılar yıkılmak yerine yeniden işlevlendirilerek konut stoğu olarak değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda yeniden işlevlendirme ile birlikte loft kavramı ortaya çıkmıştır.

Loft anlam olarak, eski endüstri binalarının ya da atıl halde bulunan fabrika, depo/antrepo gibi sanayi alanlarının, atölye ve konut olarak kullanılmaya başlandığı pratik bir dönüşümdür (Richards, 2000). Ev ya da diğer yapıların çatısı altında bir oda veya bölüntüsüz depolama alanı olarak da tanımlanmaktadır (Pearsall, 1998). İlk aşamada çatı katı olarak tanımlanan loft kelimesi, bugün atıl hale gelen yapıların yeniden işlevlendirilmesi ile günümüz gereksinimlerini karşılayan yaşam mekânı haline dönüşümünü tanımlamaktadır. Bu dönüşümün dünyadaki örnekleri incelendiğinde loft yapılar, geniş açıklık, bölünmeyen mekansal kurgu, doğal aydınlatma gibi kriterlerle özgünlüğünü korumakta; modern konut mimari anlayışını destekleyen ve geliştiren bir araç olarak kabul görmektedir.

KAVRAMLAR

Kuban (1980), işlev/fonksiyon kavramını gereksinimlerin belirlediği istekler ve onların programlaştırması olarak tanımlamaktadır. Yapısal olarak bakıldığında işlev kavramı mimari, strüktürel ve biçimsel özellikleriyle yapının kullanım uygunluğu olarak nitelendirilmektedir. Göçer'e göre (2003) mekanlar fiziksel açıdan somut nitelikte olup; soyut ve değişken nitelikteki toplumsal yapıyla bir etkileşimde bulunurlar. Dolayısıyla yaşanan mekânların günün değişen şartlarına işlevsel olarak cevap verememesi bir takım zorluklara neden olmaktadır (Göçer, 2003). Bir başka deyişle, ihtiyaçların belirlediği istekler sonucunda ortaya çıkan işlev zaman içerisinde değişikliğe uğrayabilmektedir. Genel olarak binaların fiziksel ömürlerinin, işlevlerinden çok daha uzun süre dayandığı ve işleve kıyasla yapının çok daha uzun zaman sonra kendiliğinden değişime uğradığı varsayılmaktadır. İşlev ise zaman içerisinde, gerek teknolojik gerekse sosyal ve kültürel anlamda eskimeye uğramaktadır. Malzeme ömrünü tüketmemesine rağmen, işlevsel olarak eskiyerek standart altı kalan, güncelleştirme yapılmadığında, terk edilerek harap olmaya yüz tutmuş yapıların, yıkımdan kurtularak bir takım tadilatlarla yeni ihtiyaçlara uygun ve tekrar yaşanılır bir mekân haline getirilmesi yeniden işlevlendirme olarak tanımlanmaktadır (Burden,2004). Bir başka deyişle yeniden işlevlendirme, yapıların korunup yeniden ele alınması sürecindeki dönüşümdür. Bu yöntem ile yapının korunması, yapıma amacı olan ilk işlevi ile dönemin gereksinimleri doğrultusundaki işlevine karşılık yeniden onarılması ve ihtiyaçları karşılayacak şekilde yeniden kullanılması amaçlanmaktadır. Altınoluk'a göre (1998) yapıların yeniden işlevlendirilmesinin nedenleri kültürel, ekonomik ve sosyal boyutta ele alınmaktadır.

Değişen toplum yapısı ve ortaya çıkan gereksinimler doğrultusunda fiziksel çevrede de bir dönüşüm ve yenilenme başlamaktadır. Bu sebeple yapısal olarak ayakta kalan ancak ihtiyaç duyulmayan yapılar terk edilmektedir. Terk edilen yapılar sosyo-kültürel yok olmayı da beraberinde getirmektedir. İnsanlığın kültürel birikimini özümseyen ve yansıtan her fiziksel yapıyı çevre toplumun yaşantı biçimini yansıtmakta toplumsal değişimlerden etkilenmektedir. Mekânsal bir hareketlilik ve değişimle yeniden işlevlendirilen yapılar hem koruma bilinciyle kültürün sürdürülebilir olmasında hem de yeniden yapmak yerine mevcut yapı stokunun kullanmanın ekonomik ve sürdürülebilir olmasının sağladığı yararlarından söz edilebilmektedir.

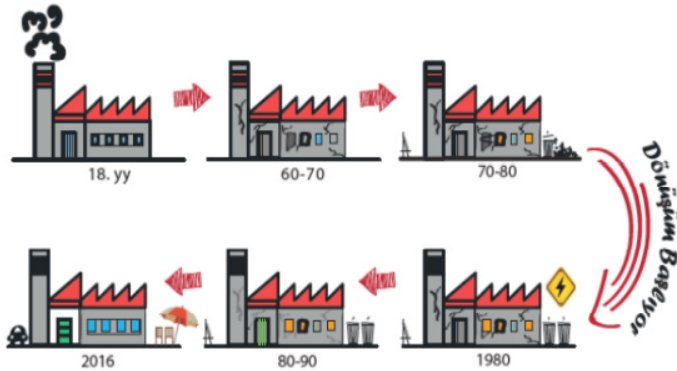
Sürdürülebilirlik kavramı; yeniden işlevlendirme kavramıyla aynı paralellikte kültürel ekonomik ve sosyal nedenlerle ilişkili olmaktadır. Bu bağlamda yeniden işlevlendirilen her yapının ekonomik olarak kazanç sağlarken; kültür ve kimliği değiştirmedeği için sürdürülebilir olduğu ifade edilebilir. Sürdürülebilirlik kavramında, yapıların birbirleri ile etkileşim halinde olup, birbirlerini tamamlar ve tanımlar nitelikte ekolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel boyutları ile tanımlanması gerekmektedir. Yaşanabilir çevrelerin oluşturulabilmesi için fiziksel, ekonomik, ekolojik, kültürel ve sosyal sistemlerin yeniden yapılanması gerekmektedir. Keleş sürdürülebilirliği “çevresel değerler ve doğal kaynakların savurganlık yapmaksızın akılcı yöntemlerle, bugünün ve yarının ihtiyaçlarını da göz önünde bulundurularak kullanılması ve bu ilkedden sapmadan ekonomik gelişmenin devamlılığını amaçlayan çevreci bir dünya görüşü” ifadesi ile tanımlamaktadır.

Bu noktada koruma ve yeniden işlevlendirme kavramlarının amaçlarının, yapı ömrünün sağlıklı bir şekilde sürmesini amaçlamakla aynı olduğu görülmektedir. Bir başka deyişle yeniden işlevlendirme yapının yıkılmasına engel olarak en güçlü koruma yöntemi olmaktadır; korunan yapı varlığını devam ettirebilmesi için içinde bulunduğu dönemin ihtiyaçlarını karşılamalıdır. Her ne kadar Tekeli (1988) koruma kavramının temelde değişmeye karşı çıkmayı, onu yadsımayı içerdiğini; ancak gerçekte bunun olanaksız olduğunu ifade etse de ve benzer şekilde Riegl’e göre (1998) koruma kavramı, bir zamanlar var olmuş, tekrar var olamaz, gelişim zincirinde yeri doldurulamaz ve yerinden kaldırılamaz halkayı temsil etmekte ise de, burada sözü edilen sadece değişimle korumanın nasıl bağdaştırılabileceği konusudur. Kaldı ki koruma; taşınmaz kültür varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri; taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleri olarak tanımlanmaktadır (Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Mevzuatı, 1990). Sözen (1990), koruma kavramının yeniden işlevlendirme ile ilişkisini

toplumun geçmişteki toplumsal ve ekonomik koşullarını, kültür değerlerini yansıtan fiziksel yapının günümüzün değişen toplumsal ve ekonomik koşulları altında yok olmasına engel olmak, çağdaş toplumda çağdaş gelişmelerle bütünleştirerek yaşamasını sağlamak kapsamında açıklamaktadır. Tapan (2007) ise kullanımın olmadığı bir korumanın, sürdürülebilirliğini devam ettiremeyen bir konservatif -saklama esasına dayalı koruma-anlayıştan öteye geçemeyeceği savunmuştur (aktaran: Saraç & Tanrısever, 2018). Bu doğrultuda kimliğin devamlılığında yapılan her koruma müdahalesi kültürel sürdürülebilirliğin sağlanmasına yardımcı olmaktadır. Böylece değişen toplum yapısında devinim gösteren fiziksel yapıyı çevrenin, kentlilerin yararlanması için her türlü yıkıcı, tahribat ve hasar verecek eylemler karşısında güvence altına alınmasının koruma, yeniden işlevlendirme ve sürdürülebilirlik kavramları çerçevesinde ele alınması gerektiği ortaya konmuştur.

LOFT YAPILAR

Sanayileşmeyle birlikte kent merkezinde insan gücüne dayalı olarak bulunan endüstriyel yapılar makineleşmeden sonra yerini kent merkezinden kent sınırlarına doğru değiştirmiş ve büyüme göstermiştir. Bu doğrultuda üretim yerleşimleri kent çeperlerinde geniş hacim ve yeterli büyüklük sağlanarak oluşturulmuştur. Daha öncesinde kent merkezinde bulunan endüstriyel, ticari yapıların çalışanlarının yaşam alanları kent merkezinin etrafında konumlanmıştır. Yer değiştiren endüstriyel üretim sebebiyle atıl duruma gelen kent merkezi hızlı kentleşme sonucu konut yapılarına dönüştürülmeye başlanmıştır. Kaynakların giderek azaldığı bir dünyada görünüşte yararsız hale gelmiş kentsel ya da kırsal yapılar konuta dönüştürülmeye başlanmıştır (Şekil 1) (Niesewand, 1998).

Kaynak: Varol Can, 2016

Şekil 1. Loft yapılarının oluşum süreci (Varol Can, 2016)

Endüstri yapılarının sanayisizleşmesinin ardında özellikle 1950'lerde Amerika ve Avrupa'nın birçok şehrinde savaş, ekonomik faktörler, nüfus değişimleri ve soylulaştırma gibi (Karagöz, 2007) çeşitli toplumsal dinamiklerle birlikte Sanayi Devrimi'nden önce depo ve üretim mekânı olarak kullanılan bu yapıların sonrasında atölye ve yaşam alanı olarak kullanılması (Uyar & Pala Azsöz, 2022) loft kavramını doğurmuştur. Bir başka deyişle endüstrileşen ve sanayileşen toplumun fiziksel çevresindeki değişim, kullanıcının ekonomik olarak daha ucuz konut arayışında loft yapılarına yönelmesine neden olmuştur.

Endüstri binaları kökenli olan ve çatı arası, tavan arası anlamıyla da bilinen loft kavramı, Özsirkıntı Kasap'a göre (2014) 1960'lı yıllarda ilk olarak New York Manhattan'da ortaya çıkan, farklı bir tasarım anlayışına sahip olan ve dönüşen endüstriyel yapılar olarak tanımlanmaktadır. Erdemir (2015) ve Özsirkıntı Kasap'a (2014) göre loftlar, evsizlik problemine çözüm olarak ortaya çıkmış; ucuz ve farklı kullanımlara uygun olanaklar sağladığı için sanatçılar tarafından tercih edilmiştir. Bu anlamda stüdyo konut amacıyla kullanılan loft yapıları, 1970'lerde orta gelir grubuna (Işıkkaya, 2015) hitap ederken, zamanla daha geniş kitlelerin dikkatini çekmiş ve günümüzde yüksek gelir grubunun moda anlayışıyla bir prestij ögesi haline de gelmiştir. Türkiye'de ilk olarak 1980 ve 1990'lı yıllarda görülmeye başlanmıştır; 2000'li yıllarda ise konut, sanat atölyesi veya ofis olarak dönüştürülmüştür (Özsirkıntı Kasap, 2014). 20. Yüzyılın sonlarından itibaren loft kavramı orijinal strüktürü konut kullanımına dönüştürülen büyük alanları tanımlanmakta kullanılmaya başlanmıştır (Ullmann, 2003). Loft kavramının bugünkü anlamına en yakın kullanımı: Oxford İngilizce sözlüğünde ABD'de çok katlı depoların ve endüstriyel yapıların her katındaki büyük ve genellikle açık alanlara verilen ad olarak yer almaktadır. Genel özellikleri yüksek tavanlı, geniş açıklıklı-hacimli, esnek bir mekan kullanımı sunan, su ve havalandırma tesisatları gizlenmemiş, genellikle yerden tavana kadar uzanan büyük camları olan, renk-doku-kullanılan malzeme ve donatılarıyla kişiselleştirilmiş mekânlar olmalarıdır (Karagöz, 2007; Özsirkıntı Kasap, 2014).

Baba'ya (2015) göre loft yapılar geçmişle derin biçimsel ve yapısal bağlantılara sahip olmakla birlikte, çağdaş ve yenilikçi bir ruh da taşımaktadırlar. Dönüştürülmüş konutlar olmalarının yanı sıra Taner (2011) loft yapılarının üç başlık altında ele alındığını ifade etmektedir:

- Endüstri yapıları dönüştürülerek yeniden işlevlendirilen loft yapıları,
- Loft kavramı benimsenerek 19. yy yapılarından dönüştürülen yapılar (bu yapılar arasında endüstri yapısı olmayan yapılar da vardır),

- Loft kavramı benimsenerek tasarlanan yapılar

Bu yaklaşımlarda, loft kavramının ortaya çıkışı ile fonksiyonel ve estetik açıdan belirgin özelliklere sahip olan endüstri yapılarının, bu değerleri bilinçli bir şekilde korunarak farklı amaçla kullanılmasını (Özsırkıntı Kasap, 2014) ifade edebilmek mümkündür. Büyük ölçekli yapılarda yeniden işlevlendirme olanakları sınırlı kalmakta; yeni kullanım kriterlerine uyum sağlamak zorluklar yaşanmakta ayrıca devlet ve özel sektör mali desteğinde de güçlüklerle karşılaşmaktadır (Kıraç, 2001). Endüstri yapılarına yönelik yeniden işlevlendirme uygulamalarına bakıldığında bu yapıların çoğunlukla kültür (müze, sergi), eğitim (üniversite), konut (loft) olarak yeniden kullanıldıkları görülmektedir (Köksal, 2005). Dönüşümü sağlanabilecek sanayi yapılarının azlığı orijinal loft üretimi sınırlanmakta; bu nedenle orijinal loft tasarımı taklit edilerek biçimsel benzerliği ile yeni bir mimari anlayış doğmasına sebep olmaktadır (Uyar ve Pala Azsöz, 2022). Burada yapı grubunun mekân analizleri yapılırken sahip oldukları boyutları, biçimleri, açıklıkları, oranları, mekânı oluşturan doku ve malzemeleri, yüklenilen işlevin mekân ve malzeme ile uyumu gibi etmenler göz önüne alınarak değerlendirilmektedir (Drexel, 2005).

Bölüm kapsamında konut olarak yeniden işlevlendirilen loft yapıları ele alınacak olup; mimari tasarım kriterleri ortaya konarak plan kurgusu, yapısal ve işlevsel ölçütler üzerinden mimari analiz kapsamında değerlendirme yapılacaktır (Tablo 1).

Mimari Tasarım Kriterleri				Mimari Analiz										
Yüksek Tavan	Serbest Plan Şeması	Geniş Pencere	Çıplak Stüktür	Plan kurgusu			Yapısal ölçütler				İşlevsel ölçütler			
				açık loft	bölünmüş loft		Doğal Loft	Gerçek Loft	Ara Loft	Sahte Loft	Yeni Loft	Kamusal Loft	Özel Loft (Konut)	
					Yatay bölünme	Dikey bölünme								

Tablo 1. Konuta Dönüştürülen Loft Yapıların İncelenmesi

Loft Yapılarında Mimari Tasarım Kriterleri

Loft yapılarının en temel ortak özelliği tümünün eski endüstri binalarından dönüştürülmüş olmasıdır; bununla birlikte günümüz kullanımında mimari tasarım kriterleri açısından bu yapıların yüksek tavanlara, serbest plan şemasına, geniş pencere yüzeylerine ve çıplak strüktüre sahip olması gerektiği ifade edilmektedir (Erdemir, 2015; Özsrkıntı Kasap, 2014; Mustafaoğlu, 2020).

a. Yüksek Tavan: Loft yapıları önceden sahip oldukları işlevleri gereği mekan ölçüleri bakımından konut yapılarına benzememektedir. Mekan ölçüğü olarak da niteleyebileceğimiz yüksek tavan kriteriyle ön plana çıkan loflar yapılarda (Erdemir, 2015), tavan yükseklikleri günümüz konut mimarisindeki yüksekliğe göre daha fazla olmaktadır (Şekil 2). Bazı araştırmacılara göre standart bir loft ortalama 10 metreden 13 metreye kadar olan tavan yüksekliği ile 5,300 ve 6,500 m² arasında değişen taban genişliğine sahip olabilmekte iken (Duran, 2010); bazılarına göre ise tavan yüksekliği ise 3 ile 10 metre arasında değişmekte, tek bir katta ortalama olarak 185 m² veya 100 m² arası kapalı hacme sahip olmaktadır (Erdemir, 2015). Tavan yüksekliğiyle beraber mekansal olarak da büyük ölçekte tasarlanana yapılarda tavanların tonozlu kemer veya kolonlarla desteklendiği durumlar da görölmektedir.

b. Serbest Plan Şeması: Geniş hacimlere ve bölüntüsüz alanlara göre tasarlanan loft yapılarında (Uyar & Pala Azsöz, 2022), bütün mekan ve birimlerin tek bir alan içerisinde yer alması demektir (Şekil 3). Serbest plan şeması kullanıcıya özgün ve özgür bir mekan organizasyonu sunmaktadır (Inions, 1999). Asansör merdiven vb. hizmet birimleri haricinde fiziki bir bölüntü elemanı bulunmayan loft yapıları, mekan ihtiyacına göre modüler ve taşınabilir elemanlarla bölünebilmekte (Özsrkıntı Kasap, 2014); genişlik, yükseklik vb. mevcut olanaklar dahilinde bölme duvarlar yerine perdeler, seperatörler vb. geçici elemanlar ile ayrımlandığı da görölmektedir. Bu mekanlarda yaşamsal aktiviteler olan oturma, yeme-içme, uyku ve ıslak hacim bölümleri yer almakta olup, bu bölümler yapının tavan yüksekliğinden asma kat gibi düzenlemeler ile ya da yapının genişliğinden mekansal organizasyon doğrultusunda ayrılmaktadır. Bugün bir loft, çelik ve ahşap türlerdeki malzemelerden oluşan, endüstriyel estetiğın yer aldığı açık plan şeması ile yarı saydam ve esnek alan anlamına gelmektedir (Bahamòn, 2004).

Şekil 2. Yüksek Tavan (URL 1)

Şekil 3. Serbest Plan (URL 2)

c. Geniş Pencere Yüzeyleri: Loftlar yapıları için en önemli kriterlerden biri mekandaki ışık oranı; bir başka deyişle aydınlatma olmaktadır. Yapıların orijinalinde bulunan büyük pencereler ve özellikle çatılardaki ışıklıklar, iç mekânın çokça ışık almasını ve doğal yollardan aydınlatılmasını sağlamaktadır (Şekil 4). Pencere tiplolojileri incelendiğinde çoğunlukla 20. yüzyıl başlarında tercih edilen metal çerçeveli ikili düşey sürme/giyotin, pivotlu, kanatlı, sabit kısmi açılır ve tepe penceresi gibi çeşitlilik gözlemlenmektedir (Erdemir, 2015). Bazı örneklerde yalnızca iki cepheden ışık alan yapıların daha küçük planlı loftlara dönüştürüldüğünde aydınlatma sorunu yaşadıkları; bazı örneklerde ise yapıların dönüştürülürken cephesinin tamamen cam malzeme ile kaplandığı da görülmektedir (Özsırkıntı Kasap, 2014).

d. Çıplak Strüktür: Ekonomik sebepler ve arıza durumunda kolay müdahale olabilmesi için havalandırma, tesisat boruları ve elektrik kabloları gibi sabit yapı elemanlarının olduğu gibi açıkta bırakıldığı bu yapılarda, yeniden işlevlendirme ile birlikte mevcut donatı ve donanımların kendi karakteristik dokusuyla kullanılması loft yapıları için belirleyici olan belki de en çarpıcı tasarım kriteri olmaktadır (Şekil 5). Uyar ve Pala Azsöz (2022), strüktürün yükleri taşımaktan öte, tasarımın ana öğesi olarak bir mimari yapının hem estetik niteliğine hem de yapısal özelliklerine önemli ölçüde etki ettiğini ifade etmektedir. Açıkta bırakılmış tuğla duvarlar, boyasız ve brüt bırakılmış zeminler, sıvasız yüzey ve tavanlar yapıya karakteristik bir doku kazandırmakta; Erdemir'e göre (2015) de bu mevcut dokuların kullanımı, kişisel tercihe bağlı olmaktadır.

Şekil 4. Geniş Pencere (URL 3)

Şekil 5. Çıplak Strüktür (URL 4)

Loft Yapılarında Mimari Analiz

Loft yapıları mimari tasarım kriterleri doğrultusunda bazı ölçütler üzerinden çeşitli türlere ayrılmışlardır; bir başka deyişle yapının yeniden işlevlendirme sürecinden sonra yapılan müdahaleler ile mevcut koşullar bazı sınıflandırmaları beraberinde getirmiştir. Bu noktada mevcut fonksiyonel durum ile değişim sürecinde korunan yapı elemanları değerlendirilmiştir. Yapının yeni işlevi, malzeme, doku, plan şemaları gibi kriterlerle plan kurgusu; yapısal ölçütler ve işlevsel ölçütler kapsamında ele alınmıştır.

a. Plan Kurgusu: Loft yapıları mimari tasarım kriterleri gereği sahip olduğu açık plan şemasına göre gelişmiş ve ihtiyaçlara yönelik biçimlenmiştir. Gerekli yaşamsal eylemler sonucu gerek bölme duvarlarla gerekse geçici elemanlarla bölünmüş loft yapıları plan kurgusunda çeşitli biçimlenişleri oluşturmaktadır. Kullanıcı eylemleri doğrultusunda mekansal organizasyonda farklılık gösteren loft yapıları açık loft ve yatayda ve dikeyde bölünmüş loftlar olmak üzere ayrılmaktadır (Varol Can, 2019).

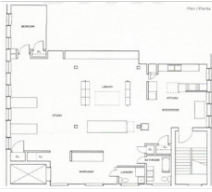
• **Açık Loftlar:** Loft yapıları yapı kökenleri gereği geniş açıklıklardan oluşan ahşap ve çelik karkas yapılarıdır. Yapı hacmi çoğu zaman sanayileşme sonrası makinelerin yer alabilmesi için açık ve bölüntüsüzdür (Şekil 6). Mekan sadece taşıyıcı elemanlar ile sınırlandırılmıştır; koparılmış mekan ıslak hacimlerdir (Slesin, 1988). Mahremiyet gereken ıslak hacimler ve uyku mekanları haricinde açık loft bölüntüsüz plan şemasına sahiptir.

• **Bölünmüş Loftlar:** Yapının kullanıcının pratik ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik yeterli olabilmesi için bazı mekansal bölünmelere gidilmesi gerekmektedir. Loft bölünmesi genellikle açıklık kaybı anlamına gelmesine rağmen, bu çok yönlü yaşam alanlarının gelişmesinde önemli bir adım atılmasını sağlamıştır (Slesin, 1988). Gün geçtikçe bu bölünmeler mevcut olanaklar

(genişlik, yükseklik vb.) doğrultusunda hem yataya hem de dikeye doğru biçimleniş göstermiştir. Asma platformların eklenmesi, esnek oda bölmeleri ve fonksiyonel tasarım detayları, orijinal yaşama alanlarının oluşumunu desteklemektedir (Özsırkıntı Kasap, 2014).

Yatay Bölünme: Kullanıcının yaşamsal ihtiyaçlarına olanak sağlayan loft mekanlar sürdürülebilir mekan oluşumunda etkilidirler. İç mekanlar, açık koridorlar, geniş açıklıklı pencereler yapı beden duvarlarının alt birimleridir. İhtiyaçlar doğrultusunda bölme duvarlar ile kalıcı mekansal birimlere ayrılmış yapı yatay bölünmüş loftları oluşturur (Şekil 7).

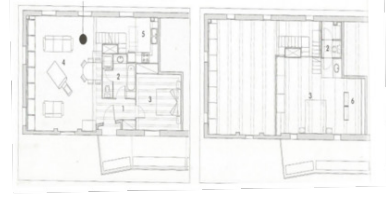
Dikey Bölünme: Loft yapılar tavan yüksekliği ve hacimleri yönünden diğer yapı türlerine göre farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar kullanıcının kendi oluşturabileceği mekansal birimlere olanak sağlamaktadır. Dikeye doğru oluşturulan birimler yatay bir düzlem oluşturur ve oluşan asma kat veya ikinci kat uyku alanı ya da çalışma alanı olabilmektedir (Şekil 8). Böylece bir ziyaret esnasında mahremiyeti gizleme mecburiyeti bulunmamaktadır.

Şekil 6. Açık Loft
(Varol Can, 2016)

Şekil 7. Yatay
Bölünmüş Loft (Varol
Can, 2016)

Şekil 8. Dikey Bölünmüş Loft
(Varol Can, 2016)

Yapısal Ölçütler: Loftlar yapısal ölçütler bakımından sınıflandırıldıklarında yapının tarihi dokusu ya da varoluşunda ki kullanımına özel karakteristik ve kendine has dokuları ele alınmaktadır (Varol Can, 2016). 5 farklı tanımdan oluşan bu grubun 3 tanesi mevcut yapının yeniden işlevlendirilerek dönüştürülmesi ile oluşturulmaktadır. Bunlar: Doğal Loft, Gerçek Loft ve Ara Loft'tur. Bunların dışında kalan diğer 2 tanesi ise, orijinal yapı veri ve niteliklerinin taklit edilerek yeniden inşa edilmesi ile oluşturulan Sahte Loft ve Yeni Loft olarak geçmektedir (Karagöz, 2007).

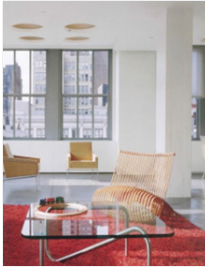
- **Doğal Loft:** Doğal loftlar yeniden işlevlendirilen yapıların orijinal işlevlerindeki haliyle yapısal özelliklerini koruduğu yapılardır. Bu yapılar çoğunlukla oldukları gibi bırakıldığı için genellikle ham loft da denmektedir.

- **Gerçek Loft (Sert loft):** Gerçek loftların en önemli özelliği kolon, giriş gibi taşıyıcı strüktürel elemanların çıplak bir şekilde bırakılmasıdır. Yüksek tavan tercih edilmekte, tavanlar en az 10 metre yüksekliğinde olmaktadır.

- **Ara Loft:** Ara loflar da temelde doğal ve gerçek loftlar gibi endüstriyel ve endüstri yapılarının dönüşümüyle oluşmaktadır. Ancak temel fark ara loflarda yapının endüstriyel karakterinin büyük ölçüde yok edilmiş; karakteristik taşıyıcı elemanların ve özgün yüzeylerin çoğunun yeni malzeme ile kapatılmış olmasıdır (Şekil 9).

- **Sahte Loft:** Artan talep sonucu yeterli loft alanlarının bulunmayışı, loft yapılarının taklit edilmesini de beraberinde getirmiştir. Özgün olmayan bu yaklaşım doğal loftlar gibi geniş mekan ölçeğine, açık plan anlayışına, çıplak strüktüre ve geniş açıklıklı doğal aydınlatmaya sahiptirler. Ayrıca taş, tuğla, ahşap gibi sert bitirme öğeleri kullanılarak Doğal Loft'lardaki endüstriyel karakter taklit edilmiştir.

- **Yeni Loft:** Yeni loft yapıları, loftların mimari tasarım kriterlerinden geniş mekan ölçeğine, açık plan anlayışına ve geniş açıklıklı doğal aydınlatmaya sahip iken, çıplak strüktüre sahip değildir. Bahsedilen mimari karakterler göre sonradan bir düzenleme ve uyarlama söz konusu olmaktadır (Şekil 10).

Şekil 9. Ara Loft (Varol Can, 2016) **Şekil 10.** Yeni Loft (Varol Can, 2016)

Yapısal ölçütler açısından loft yapılarının arasındaki farkların ve ortak noktaların tespiti Tablo 2'de gösterilmektedir (Varol Can, 2016).

	Doğal Loft	Gerçek Loft	Ara Loft	Sahte Loft	Yeni Loft
Yüksek Tavan
Açık Plan Şeması
Geniş Pencere Yüzeyleri
Esneklik
Sürdürülebilirlik
Açık Tesisat Öğeleri
Çıplak Strüktür
Yeni Malzeme
Yapay Malzeme

Tablo 2. Yapısal Ölçütlerle Loft Analizi

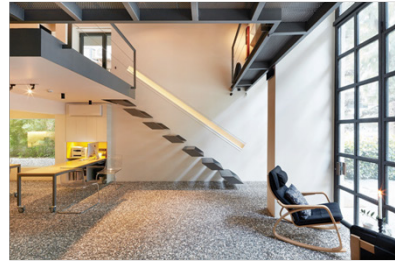
b. İşlevsel Ölçütler: Loft yapılar kendilerine has karakteristik dokusuyla ve mevcut özellikleri ile ilk örneklerini sanatçı atölyesi işleviyle hem yaşama hem de çalışma mekanı olarak göstermektedir. Ancak değişen koşullar neticesinde kimi zaman eğitim yapısı, kimi zaman kültürel miras niteliğinden müze yapısı kimi zaman da bir konut yapısı olarak değerlendirilmiştir. Bu kapsamda işlevsel ölçütler bakımından kamusal ve özel loft olmak iki başlıkta incelenmektedir.

- **Kamusal Loft:** Kamusal loftlar yeniden işlevlendirmenin nedenleri doğrultusunda kamusal hizmet ile işlevlendirilmiştir. Yapısal özellikleri kamusal loft olmaya olanak sağlamaktadır. Bu loft tipi kültür merkezi, müze, kütüphane, eğitim yapısı olarak sınıflandırılmıştır (Şekil 11).

- **Özel Loft (Konut):** Yeniden işlevlendirme sonucu yaşam mekanı olarak sınıflandırılan loft tipidir. Kamusal hizmet dışında kalmış, şahsa ait kullanımların hepsi özel loft tipi başlığı altında ele alınmaktadır. Mahremiyet olgusu özel loftlarda konut mimarisine göre açık plan anlayışı sebebiyle daha şeffaf kalmaktadır.

Şekil 11. Bilgi Üniversitesi (URL 5)

Şekil 12. Studio Loft (URL 6)

Türkiye’ de loft kavramı, endüstriyel gelişimin Amerika ve Avrupa örneklerindeki gibi yaşanmaması nedeniyle az sayıda ve tekil örneklerle gözlenebilmektedir. Loft kavramının gelişmemesinin başlıca sebebi, yerel yönetimlerin ve yatırımcıların endüstriyel korumacılık kavramını desteklememeleridir (Özsirkıntı Kasap, 2014). Ülkemizde bu konuda hazırlanan nitelikli çalışmalardan faydalanılmış olup; bölümde dünya örnekleri üzerinden bir değerlendirme yapılması uygun görülmüştür.

LOFT YAPILARI MİMARİ ANALİZİ: DÜNYADAN ÖRNEKLER

Bu bölümde orijinal işlevi farklı olan yapıların, önceki bölümlerde bahsedilen koruma ve sürdürülebilirlik kavramları bağlamında yeniden işlevlendirilmesiyle konut kullanımlı loft yapılarına dönüşümünün mimari analizi yapılmıştır. Dünyada yer alan loft yapı örnekleri dönüşüm yılı 1994-2004 yıllarını arasını kapsayacak çerçevede; yapım yılı, yapım yeri, eski ve yeni işlevi ele alınarak Tablo 3’te gösterilmiştir.

Yapım Adı	Tanıtım	Yapım Yılı	Yapının Yeri	Geçmiş Kullanımı	Günümü Kullanımı	Dönüşüm Yılı	Yapı Alanı	Kullanılan Kat Adedi
NEUKOLLN LOFTU		19. yy.	BERLİN - ALMANYA	ÇİKOLATA FABRİKASI	KONUT	1998	250 m ²	2
MILANO' DA ANTREPO		19. yy.	MILANO - İTALYA	ANTREPO	KONUT	2000	250 m ²	2
MADRID LOFTU		19. yy.	MADRID - İSPANYA	HEYKELTRAŞ A.	KONUT	2000	200 m ²	2
FLORANSA EVİ		19. yy.	FLORANSA - İTALYA	LABORATUVAR	KONUT	2001	220 m ²	2
NİLE CADDESİ LOFTU		19. yy.	LONDRA - İNGİLTERE	ANTREPO B.	KONUT	2000	100 m ²	2
MARNIX ANTREPOSU		19. yy.	ANTWERP - BELÇİKA	ANTREPO	KONUT	1998	245 m ²	2
VENEDİK LOFTU		19. yy.	VENEDİK - İTALYA	VENEDİK KİLİSESİ	KONUT	2002	300 m ²	2
RUE BICHAT LOFTU		19. yy.	PARİS - FRANSA	ANTREPO	KONUT	1990-2000	150 m ²	2
LOS ANGELES EVİ		19. yy.	LOS ANGELES - U.S.A.	KABLO ÜRETİM B.	KONUT	1996	400 m ²	2
LOFT A		19. yy.	MILANO - İTALYA	ENDÜSTRİ B.	KONUT	2002	250 m ²	2
EKMEK FABRİKASI		19. yy.	BELÇİKA	EKMEK FABR.	KONUT	2004	90 m ²	1
BUEONS AIRES LOFTU		19. yy.	BUENOS AIRES - ARJANTİN	GARAJ	KONUT	2003	350 m ²	3
ARJANTIN LOFTU		19. yy.	BUENOS AIRES - ARJANTİN	ENDÜSTRİ B.	KONUT	1994-1995	105 m ²	2
MORTON LOFTU		1900'LU YILLAR	NEW YORK - U.S.A.	GARAJ	KONUT	2000	150 m ²	2
CHICAGO LOFTU		1908	CHICAGO - U.S.A.	KOĞUŞ BİNASI	KONUT	2003	500 m ²	1
LAURENCE KRIEGLER EVİ		1900-1910	SOHO - U.S.A.	ÇİKOLATA FABRİKASI	KONUT	1990	150 m ²	2

Tablo 3. Dünya'dan Loft Yapıları Örnekleri

Belsize İtfaiye İstasyonu (Şekil 13), Black House (Şekil 14) ve Dublin Deposu (Şekil 15) olmak üzere seçilen 3 örnek yapının dönüşümü detaylı bir şekilde ele alınmış; yapı künyeleri ile birlikte plan kurgusu, yapısal ve işlevsel ölçütleri içeren mimari analizleri ilgili şekil numaralarında gösterilmiştir.

BELSIZE İTFAİYE İSTASYONU		<p>Londra Belsize Park'taki itfaiye istasyonu 1914 yılında mimar Charles Canning Winmill tarafından tasarlanmış ve inşa edilmiştir ve 2014 yılına kadar kullanılmıştır. Mimarlık ofisi Tate Harmer bu istasyonu bir dizi daireye çevirmiştir. İtfaiye direkleri ve motorların saklandığı çift yükseklikteki bölmeler gibi orijinal özellikler korunarak bu konutlara dahil edilmiştir. Her daire gün boyunca güneş ışığından en iyi şekilde yararlanmakta; güncye bakan açık yaşam alanları ile çapraz havalandırma için ikili bir yöne sahip olmaktadır. Mevcut beyaz sırlı tuğlalar, binanın ısıyı emmesine ve tutmasına yardımcı olmaktadır. İç mekânlarda metal spiral merdivenler, çıplak tuğla şömineler ve ahşap girişler bulunmaktadır.</p>
		
		
MİMARİ ANALİZ	Plan Kurgusu	YATAY BÖLÜNÜMŞ LOFT
	Yapısal Ölçüt	DOĞAL LOFT
	İşlevsel Ölçüt	ÖZEL LOFT

Şekil 13. Belsize İtfaiye İstasyonu (URL 7)

BLACK HOUSE		
		
Ön görünüş	Arka görünüş	İç mekan
		İç mekan
		
İç mekan		
		
İç mekan		
		
	Zemin kat planı	1. kat planı
	Yapım yılı: 19 yy.	
	Yeri: New York	
	Yapı alanı: 465m ²	
	Eski işlevi: Garaj	
	Dönüşüm yılı: 2019	
MİMARİ ANALİZ	Plan Kurgusu	DIKEY BÖLÜNMÜŞ LOFT
	Yapısal Ölçüt	GERÇEK LOFT
	İşlevsel Ölçüt	ÖZEL LOFT

Şekil 14. Black House (URL 8)

DUBLIN DEPOSU		Clancy Moore Architects, Dublin'deki depoyu dönüştürmüştür. İki kat yüksekliğindeki bir atrium etrafında düzenlenen yapıda, endüstriyel karakter korunmuştur. Yüksek atrium kat planının ortasındadır. Zemin katta oturma ve çalışma alanları bulunurken üst katta yatak odaları ve banyolar yer alır. Çatıda yapıya ışık sağlanması için dört adet tavan penceresi yer almaktadır. Bunlardan üçü atrium köşelerinde olup, aynı zamanda onu da aydınlatmaktadır. Dairesel iç pencerelerden çapraz kirişlere kadar mimari detaylar korunmuştur. Bu dairese ve yarım daire şeklindeki pencereler ile üç yatak odası da atriuma bakabilmektedir. Yapının depo işlevinden dolayı iki girişi bulunmaktadır. Dönüşüm sırasında biri yaşam alanına diğeri de çalışma alanına ulaşacak şekilde kullanılmıştır. Dış
 <p style="text-align: center;">Ön görünüş</p> <p style="text-align: center;">Geniş ağırlıklı pencereler</p> <p style="text-align: center;">Çıplak yapı</p> <p style="text-align: center;">İç mekan</p> <p style="text-align: center;">İç mekan</p>		
		Yapım yılı: 1970
		Yeri: Dublin
		Yapı alanı: 520m ²
		Eski işlevi: Garaj
		Dönüşüm yılı: Depo
MİMARİ ANALİZ	Plan Kurgusu	DIKEY BÖLÜNÜMÜŞ LOFT
	Yapısal Ölçüt	ARA LOFT
	İşlevsel Ölçüt	ÖZEL LOFT

Şekil 15. Dublin Deposu (URL 9)

SONUÇ

Tablo 1'de bahsedilen genel loft mimari tasarım kriterlerini karşılayan kilise, spor salonu, garaj, itfaiye istasyonu ve depo gibi yapılar da zaman

içerisinde loft yapılar kapsamında değerlendirilmiş; dünyada çeşitli ülkelerde yer alan ve 1994-2014 yılları arasında konut olarak dönüşümleri gerçekleştirilen 16 adet yapı örneği Tablo 3'te gösterilmiştir. Bu yapıların yapım adı, yapım yılı, yeri, yapı alanı, kat adedi, eski işlevi, günümüz işlevi ve dönüşüm yılı listelenmiş; yapılara ait görseller ve plan şemaları gösterilmiştir. Bu yapılardan hariç daha detaylı incelenen Belsize İtfaiye İstasyonu (Şekil 13), Black House Garaj Binası (Şekil 14) ve eski bir depo olan Dublin Deposunun (Şekil 15) konut yapısına dönüşümü değerlendirilmiştir. Söz konusu örneklerin yine yapım yılı, yeri, yapı alanı, eski işlevi ve dönüşüm yılı belirtilerek; plan kurgusu, yapısal ve işlevsel ölçütler üzerinden mimari analizleri gerçekleştirilmiş ve loft türleri incelenmiştir. Yapıların planları, iç mekân ve dış cephe görselleri eklenerek, yapının künyesi ve eski kullanımları hakkında bilgi verilmiş; yapılan müdahaleler ile birlikte değişim hikâyesi aktarılmıştır. Yapılan bu değerlendirmelere göre:

Plan kurgusu bakımından incelendiğinde, Belsize İtfaiye İstasyonunun yatay bölünmüş loft kurgusuna sahip olduğu; Black House ve Dublin Deposunun ise dikey bölünmüş loft tipinde kurgulandığı tespit edilmiştir.

Yapısal ölçütler bakımından incelendiğinde, Belsize İtfaiye İstasyonunda, yapının orijinal işlevindeki mimari kurgusunun ve yapısal elemanlarının korunduğu görülmüştür. Bu sebepten dolayı bu yapı doğal loft kapsamında değerlendirilmiştir. Black House yapısında ise kolon ve giriş gibi taşıyıcı elemanların açıkta bırakılması; yapının yüksek tavana ve büyük pencerelere sahip olması, onun gerçek loft kategorisinde değerlendirilmesini gerektirmiştir. Dublin Deposunda taşıyıcı elemanların ve tesisat sistemlerinin yeni malzeme ile kapatıldığı görülmüş olup, yapı ara loft olarak tanımlanmıştır.

İşlevsel ölçütler bakımından ele alındığında ise, her üç yapının da zaten çalışma konusu çerçevesinde dönüştürülen konut yapısı örnekleri olması nedeniyle özel loft tipine dâhil oldukları ortaya konmuştur.

Sanayi devrimiyle birlikte teknolojik gelişmelerdeki değişim üretim anlayışını ve üretim tekniklerini değiştirmiştir. İnsan gücüne dayalı üretim anlayışı yerini makineleşmeye bırakmış, makine gücüne dayalı üretim için yeni mekânsal ihtiyaçlar ortaya çıkmıştır. Makinelerin mevcut yapılara sığmaması, üretim hacimlerinin büyümesi gibi sorunlar doğrudan endüstriyel üretim kent merkezinden kent çeperine doğru yer değiştirmiştir. Kent merkezinde yer alan endüstriyel yapılar şehir merkezlerinden sanayi alanlarına doğru büyüme gösterdiği için atıl ve işlev dışı kalmıştır. Endüstri yapılarının zamanla özgün işlevlerini yitirmeleri üzerine kullanım dışı kalmaları bu yapıların yeniden işlevlendirme, koruma ve sürdürülebilirlik kavramları bağlamında incelenmesini

gerektirmiştir. Çalışmada bu kavramlar ele alınarak loft yapıları özelinde mimari tasarım kriterleri incelenmiş ve mimari analizler yapılmıştır. Sunulan örneklerde de görüldüğü üzere farklı işlevlerdeki yapıların, yapılan müdahalelerle yaşam alanı olan konutlara dönüştürüldüğü ve loft yapıları kavramıyla modern konut mimarisine ilham verdiği görülmüştür. Böylece atıl halde bulunan özellikle endüstri yapılarının yeniden işlevlendirilerek korunmasına ve sürdürülebilir bir şekilde kentte var olmasına olanak sağlanmıştır.

KAYNAKLAR

Altınoluk, Ü. (1998). Binaların Yeniden Kullanımı, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.

Baba, E.C. (2015). Loft, Modernizmden Postmodernizme Geçiş Sürecinde Loft Mimarisi ve İstanbul'daki Yansımaları. Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.

Bahamón, A. (2004). New Loftspace Design. Spain

Burden, E. (2004). Illustrated Dictionary of Architectural Preservation: Restoration, Renovation, Rehabilitation, Reuse. New York: McGraw-Hill Press.

Drexel, T. (2005). Renovieren: Wohnungen, Häuser, Lofts Umbauen und Zeitgemäß Gestalten. München: Deutsche Verlags-Anstalt

Duran, Sergi C. (2010). Lofts. China: Loft Publications.

Erdemir, Z. (2015). İçmimaride Loft Tasarımı. The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication, Vol. 5/3, 52-57.

Göçer, P.Ö. (2003). Devingen Toplum Esnek Mekânlar İster, Arredamento Mimarlık, sayı: 02, s.80-83.

Inions, C. (1999). One Space Living. London: Ryland Peters&Small.

Işıkkaya, A. D. (2015). Loft Tipi Konutların Başkalaşım Süreci Bağlamında Türkiye'de Loft Kavramının Analizi: Levent Loft Örneği. Megaron, 10(2), 205-223.

Karagöz, Z. (2007). Tasarımda Loft Anlayışı. İstanbul Kültür Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Özsırkıntı Kasap, H. (2014). Endüstri Yapılarının Dönüşümü Sonucunda Ortaya Çıkan Loft Yapıları ve Estetik. Artium, Vol.2, No.2, 151-164.

Kıraç, B. A. (2001). Türkiye'deki Tarihi Sanayi Yapılarının Günümüz Koşullarına Göre Yeniden Değerlendirilmeleri Konusunda Bir Yöntem Araştırması, M.S.G.S.Ü., Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.

Köksal, T. G. (2005). İstanbul'daki Endüstri Mirası için Koruma ve Yeniden Kullanım Önerileri. İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.

Kuban, D. (1980). Mimarlık Kavramları: Tarihsel Perspektif İçinde Mimarlığın Kuramsal Sözlüğüne Giriş, YEM Yayınları, İstanbul.

Mustafaoğlu, Ç. (2020). Türkiye'de Loft Yaşam Alanlarında Mahremiyet Olgusu. İstanbul Kültür Üniversitesi. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

Niesewand, N. (1998). Verwandelte Räume: Gestaltete Lofts, Fabriken und Ateliers. Köln: DuMont.

Pearsall, J. (1998). The New Oxford Dictionary of English. New York: Oxford University Press.

Richards, I. (2000). Manhattan Lofts. Great Britain: John Wiley&Sons LTD.

Riegl, A. (1998). The Modern Cult of Monuments: Its Character and its Origin, Oppositions Reader: Selected Readings From a Journal for Ideas and Criticism in Architecture 1973-1984, Hayes, K.M. (Der.), Princeton Architectural Press, Sf. 621-651, New York.

Saraç, Ö.; Tanrıseven, C. (2018). Kastamonu'da Yeniden İşlevlendirilen Tarihi Yapıların Sürdürülebilirliğe Etki Eden Çekicilik Faktörleri. Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 29(2), 151-163.

Slesin, S. (1988). Wohnen in Lofts: Großzügige Appartements und Atelier in Alten Speichern und Produktionshallen. Wiesbaden: Bauverlag.

Sözen M. (1990). Kültür Varlıklarının Korunmasında Sorunlar ve Olanaklar, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurultayı, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

Taner, S. (2011). İstanbul Endüstri Yapılarının "Loft" Kavramı Çerçevesinde Yeniden Değerlendirilmesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, FBE, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Tanrıseven, C., Saraç, Ö. ve Aydoğdu, A. (2016). Yeniden İşlevlendirilen Tarihi Yapıların Sürdürülebilirliği, İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – Kırgızistan, Akademik Bakış Dergisi, 54: 1068-1082.

Tekeli, İ. (1988). Kentsel Korumada Değişik Yaklaşımlar Üzerine Düşünceler, Planlama Dergisi, Sayı: 1988/1.

Ullmann, H. F. (2003). Lofts: Living, Working and Trading, Loft Publications, Çin

Uyar, E.N.; Pala Azsöz, G. (2022). Loft Kavramı ve Yapıların Loft Dönüşüm Ölçütleri Kapsamında Örnekler Üzerinden İncelenmesi. Kırklareli Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi, 1(2), 43-58.

Varol Can, M. (2016). Loft Yaşamının Oluşum Süreci Ve Örnekler Üzerinden İncelenmesi, Selçuk Üniversitesi-Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Erişim tarihleri: 17-18 Mayıs 2023

URL1: <https://archi101.com/son-yazilar/loft-yasam-tarzi-loft-interior-design/>

URL2: https://www.freepik.com/premium-photo/industrial-style-loft-apartment-with-indoor-balcony-3d-render_26569908.htm

URL3: <https://www.dreamstime.com/industrial-style-loft-apartment-arch-windows-indoor-balcony-d-render-image247134149>

URL4: https://vrchat-legends.fandom.com/wiki/Loft_Apartment

URL5: <https://www.bilgi.edu.tr/tr/yasam/kampusler/>

URL6: <https://yapidergisi.com/studio-loft/>

URL7: <https://www.dezeen.com/2020/11/11/belsize-fire-station-conversion-tate-harmer-london-architecture/>

URL8: <https://www.self-build.co.uk/home/an-industrial-garage-conversion/>

URL9: <https://www.dezeen.com/2020/05/11/clancy-moore-architects-converted-warehouse-avenue-road-dublin/>

BÖLÜM X

KENTLE KIYININ BULUŞMASI: ORDU İLİ ALTINORDU SAHİLİ POTANSİYELLERİ

The Meeting of the City and the Coast: Potentials of Altınordu Coast in City of Ordu

Tuğba KARADENİZ¹ & Pınar ÖKTEM ERKARTAL²

¹(Y. Mimar), İstanbul Beykent Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul/Türkiye, ymm.tugba@gmail.com
ORCID: 0000-0003-3629-9158

²(Doç. Dr.), İstanbul Galata Üniversitesi, Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi,
İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, İstanbul/Türkiye,
pınar.oktem@galata.edu.tr
ORCID: 0000-0002-8564-8900

ÖZET

Kentlerde kıyı alanları tarih boyunca ulaşım, yerleşme, ticaret ve tarım faaliyetlerinde bulunma gibi farklı amaçlarla kullanılmıştır. Özellikle sanayi devrimi sonrasında hammaddeye erişim, lojistik planlama ve atık yönetimi açısından fayda sağlayan kıyı bölgeleri sanayi işletmelerine mesken oluşturmuştur. Ne var ki, kontrolsüz nüfus artışı, iş nedenli göç, plansız yapılaşma ve atık sorunları gibi nedenlerle kıyıların doğal yapısı bozulmaya başlamış, özel işlevlere tahsis edilen kıyıları kamusal kimliklerini kaybetmiştir. Kentle kıyı arasında aşılması güç sınırlar, kamuya ait olması gereken kıyıları ulaşılması imkânsız yerler haline getirmiştir. Zamanla sanayi yapılarının da kent içine ya da çeperlere çekilmesiyle atıl kalan kıyı alanları, canlılığını yitirerek çöküntü alanları haline gelmeye başlamıştır. Küresel rekabetin kuvvetlenerek devam ettiği günümüzde kentler, turist çekmek, daha “yaşanabilir” olmak ve

güçlü bir kent imajı oluşturmak amacıyla kıyılara yeni işlevler kazandırarak; sürdürülebilir ve rekreatif faaliyetlerin başrol oynadığı canlandırma projeleri uygulamaktadır. Bu projelerde ana hedef, kıyıyı sürekli aktif, canlı ve yaratıcı kamusal mekânlar haline getirmektir.

Üç tarafı denizlerle çevrili olan Türkiye de, kıyı kentleri açısından oldukça zengindir. Bu kentlerden biri Karadeniz Bölgesi'nde yer alan Ordu ilidir. Ordu; konumu, doğal, tarihi ve kültürel özellikleri sayesinde kıyı kullanımı ve turizm açısından birçok potansiyele sahiptir. Söz konusu potansiyelleri kullanılarak kentin cazibesini arttırmak ve uluslararası kentsel marka imajı kazandırmak mümkün ve gereklidir. Bu metin kapsamında Ordu ilinin kıyı kullanımı potansiyeli üzerine çalışılmıştır. Bu doğrultuda, kente ilişkin kıyı kullanımına dair bir kullanıcı anketi yapılmış; halkın istek ve önerileri belirlenmiştir. Daha sonra, Ordu'nun kent merkezini oluşturan Altınordu ilçesinin kıyı bandı turizm ve rekreasyon açısından irdelenmiş, güçlü ve zayıf yanları incelenerek kıyı hattını canlandırmaya yönelik öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Kıyı; Ordu; Kentsel Tasarım; Kıyı Düzenlemesi; Kıyı Potansiyeli

GİRİŞ

Su ile karanın birleştiği yer anlamına gelen kıyı sözcüğü ise, eski Türkçede kenar-sınır anlamındaki “kıdığ” sözcüğünden gelmektedir (Nişanyan, 2020). Basit olarak kıyı; deniz, göl, akarsu gibi doğal su kütlelerini çevreleyen toprak şerididir. Bu kıyı şeridi, kara ve suyun birleştiği bölgenin yükseltisine göre geniş veya dar bir alan olabilmektedir. Kentsel kıyı ise, kentin suyla etkileşime girdiği arayüzleri tanımlar. Biket'in (2019) belirttiği gibi, tüm canlılar için mutlaka gerekli olan “su”yun farklı şekillerde bir kent bileşeni olarak karşımıza çıkması ve farklı kullanım, eylem ve alışkanlıklara olanak sağlaması nedeniyle kentlerin kimliğinde ve hafızasında önemli bir yere sahip olması noktasında, kıyıları, kentlerde yaşam kalitesini yükselten, kentin çekiciliğini artıran, ekonomiyi etkileyen ve sosyal iletişimi sağlayan kamusal alanlar olarak önemli bir yer teşkil etmektedir. Aynı zamanda şehirlerin silüetini ve kimliğini oluşturan alanların başında gelirler. Geçmişte insanlar fiziksel ihtiyaçlarını karşılamak, ticaret yapmak ve tarımsal faaliyetlerde bulunmak amacıyla su kenarlarına yerleşmişlerdir. Bu nedenle toplumlar ve kıyıları her zaman sürekli etkileşim halinde olmuştur.

Sanayileşme ile birlikte şehirlerin su ile ilişkisi de evrim geçirmiş; liman kentleri ortaya çıkmıştır. Hızla gelişen liman kentlerinde sosyal ve

kültürel değerler çeşitlenmeye başlamıştır (Duru, 2003). Sanayi için gerekli hammaddelere rahat ulaşılması, ürünlerin hızlı bir şekilde pazara sürülmesi ve üretim sonrası atıklardan kolayca kurtarılabilmesi gibi birçok sebeple sanayi yapıları kıyılarda konumlandırılmıştır. Bu durum, kıyı ile kent bağlantısını kopararak; kamunun kıyı alanlarına erişimini ortadan kaldırmıştır. Daha sonraki süreçte, doğal kaynakların zarar görmesi, kentin özgün kimliğinin zedelenmesi ve halkın kıyı kullanımının engellenmesi nedeniyle, bu sanayi yapıları belirlenen yeni sanayi bölgelerine doğru nakledilmiştir (Tokyay, 2006).

Sanayi yapılarının kıyıdan uzaklaşması ve kent içine ya da çeperlerine doğru çekilmesiyle, kıyıdaki eski sanayi alanları atıl kalmıştır ve kıyı kullanımı açısından bu durum daha büyük zararlara yol açmıştır. Zamanla işlevselliğini yitiren ve kamu yararına kullanılmayan kıyılar, turizm ve rekreasyon potansiyellerinin ortaya çıkmasını sağlayacak sürdürülebilir yenilenmeye ihtiyaç duymaktadır. Yamak ve Biçer (2023), kentsel mekanların, bir yandan gündelik yaşamın öznel ve psikolojik süreçlerinin geçtiği, algı ve deneyimlerin bilince dönüştüğü, kişilerin mekana yüklediği farklı kimliklerle şekillendiği yerler olmakta, diğer taraftan ise, kamusal benlik ve kimliğin inşa edildiği, dönemin ve uygarlığın yansıtıldığı yaşamsal alanlara evrilebildiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, fiziksel ve sosyal sürdürülebilirlik ve kent kimliği noktasında, kentsel kıyıları herkes tarafından kullanılabilir ve erişilebilir hale getirmek, kentleri turizm ve yaratıcı sınıf açısından daha çekici kılmak ve ekonomik, ekolojik ve sosyal sürdürülebilirlik sağlamak açısından önemlidir.

Küresel rekabette öne geçmek, daha “yaşanabilir” olmak ve yatırımcının dikkatini çekmek amacıyla kentler, hızla kıyı alanlarında rehabilitasyon ve yeniden canlandırma projelerini hayata geçirmeye başlamıştır. Bu doğrultuda yapılan projelerde esas olarak; ekolojik bozulmanın engellenmesi, kıyı bölgelerinin doğal yapısının korunması, yeni işlevler sayesinde kıyımın sürdürülebilir ve sonraki nesillere aktarılabilir alanlar sağlanması, kentlinin yaşam kalitesinin yükseltilmesi, kimliğini yitiren kıyıların özgünleşmesi, kentin marka değerinin artması için yeni bir imaj kazandırılması, kıyımın verimli kullanılması ve planlı şekilde düzenlenmesi, yeni işlevlerle istihdamın artması, ekonominin güçlendirilmesi ve sosyal etkileşimin artması, kentin cazibesinin artması amacıyla rekreatif faaliyetlere öncelik verilmesi, nüfus artışının sebep olduğu hızlı yapılaşmayla çarpıklaşmış kıyı dokusunun düzenlenmesi, kentlinin kıyıya ulaşımının sağlanmasıyla kıyı ve kent merkezi ayrımını azaltan kamusal alanların oluşturulması hedeflenmektedir (Uzun Sönmez, 2017).

Günümüzde yeniden canlandırılan kıyıların sürdürülebilir, kamu erişimine açık ve çevreye en az zararı olan tasarımlara sahip olması büyük bir avantaj ve zorunluluktur. Temmuz 2000’de Berlin’de düzenlenen Kentsel Gelecek Küresel Konferansı kapsamında ve Expo 2000 Dünya Fuarı sırasında kentsel kıyı alanlarının sürdürülebilir kalkınması için on ilke onaylanmıştır. Bunlar; su ve çevre kalitesinin güvence altına alınması, kıyıların kentin yapıları ve doğal karakterinin bir parçası olarak görülmesi, tarihi özgünlüğün korunması, karma kullanımın teşvik edilmesi, kamusal erişimin sağlanması, kamu ve özel sektör aktörlerinin planlamada ortak çalışması, şeffaflık, yenilemenin uzun bir süreç olarak kabul edilmesi, planlamada esneklik ve uluslararası ağlardan kazanç sağlanmasıdır (Bradbury, 2010). Kısacası, başarılı bir kıyı yenileme için şeffaflık, esneklik ve toplum katılımlı planlama esastır. Tasarımın çevre dostu olması ve öncelikle doğa ve suyla iyi bir ilişki kurması, tarihi karakteri mümkün olduğunca koruması, çeşitli aktiviteler sunması ve kamu tarafından erişilebilir olması çok önemlidir. Bunlara ek olarak, kentsel kıyıların devamlılığının özel mülkiyet gibi kısıtlamalarla kesintiye uğramaması da dikkat edilmesi gereken bir diğer önemli parametredir.

Türkiye, üç tarafının denizlerle çevrili olması nedeniyle oldukça zengin bir konumdadır. Karadeniz bölgesinde bulunan Ordu da oldukça geniş kıyı alanına sahip bir kenttir. Ordu’nun tarihi mirası, konumu, kültürel özelliklerinin avantajıyla kıyının kullanımının potansiyeli büyüktür. Ancak plansız yapılaşma ve sanayileşme sebebiyle kıyı dokusunda meydana gelen bozulmalar, kıyı bandının uygunsuz işlevlerle işgali ve atıl kalan sanayi yapılarının kentin kıyı sürekliliğini bozması sebebiyle, bu potansiyel hakkıyla kullanılamamaktadır. Kıyının doğayla daha etkin bir ilişkide olması, kıyıya ulaşılabilirliğin artırılması, kıyıda yer alacak donatıların doğru seçimi ve kıyı bandının sürekliliğinin sağlanması şarttır. Kentin turizm açısından çekiciliğini arttırmak, kente pozitif bir marka imajı kazandırmak ve yaşayanların kentsel refahını yükseltmek amacıyla kıyının yukarıda sayılan tasarım parametreleri ışığında daha verimli ve yaratıcı kullanılması gerekmektedir.

ÇALIŞMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Bu çalışmanın amacı, Ordu ilinin mevcut kıyı kullanımının incelenmesi sonrasında olumlu ve olumsuz yönlerin tespit edilmesi ve bu tespit ışığında kentin kıyı potansiyelini ortaya çıkaracak önerilerin oluşturulmasıdır. Bu kapsamda, odaklanılan alan olarak merkez ilçe Altınordu seçilmiştir. Bu seçimdeki belirleyici parametreler; ilçenin demografik olarak en kalabalık ilçe

olması, sahil kullanımı açısından bu ilçenin diğerlerine göre daha çok tercih edilmesi ve kentin tarihinde önemli bir yere sahip olmasıdır. Çalışmada yöntem olarak literatür taraması, yerinde gözlem ve analiz (alan çalışması) ve anket çalışması bir arada uygulanmıştır.

Makale, Karadeniz Ordu ili ve kıyısı üzerine kısa bir bilgi aktarımı ile başlamaktadır. Bu bölümde kentin coğrafi, doğal ve kültürel yapısı kısaca anlatılmış, kıyı kullanımının tarihi tablolştırılarak özetlenmiştir. Ardından kentin kıyı şeridinin rekreasyon potansiyelini engelleyen, kamusal kullanıma uygun olmayan bölgeler gözlemlenerek tespit edilmiştir. Bu tespitler, Google Earth programından elde edilen altlıklar üzerine işaretlenerek görselleştirilmiştir. Bu tespitin sonrasında, kullanıcıların kıyı bandı ile ilgili görüşlerini elde etmek amacıyla; Altınordu sahilinde rastgele seçilmiş olan yüz kişiye açık uçlu, çoktan seçmeli ve Likert ölçeği sorularından oluşan bir anket uygulanmıştır. Bu sayede katılımcıların kıyının mevcut durumundan ne derece memnun oldukları, kıyı alanında olumlu ve olumsuz buldukları noktalar, kıyıda olmasını talep ettikleri işlev-alan ve donatılar hakkında veriler elde edilmiştir. Gerçekleştirilen bu anket çalışması, hem alanı bizzat deneyimleyen kullanıcıların görüşlerinin elde edilerek, onların istek ve ihtiyaçlarına yönelik tasarımlar yapılması hem de kıyı planlaması sürecine kamunun dâhil edilmesi açısından son derece önemlidir. Çalışmanın son bölümünde ise, alan çalışması sırasında elde edilen tespitler ve anket sonuçları değerlendirilmiş ve Altınordu sahilinin iyileştirilmesi için öneriler sunulmuştur.

KARADENİZ ORDU İLİ VE KENTİN KIYI KULLANIMINA KISA BİR BAKIŞ

Orta Karadeniz Bölgesi'nde yer alan Ordu, Karadeniz kıyısı ile Kelkit vadisinin kenarındaki dik dağların arasında yer almaktadır. Bulunduğu arazi kesik ve çok dik tepelerden oluşmaktadır. Kıyı şeridinden iç kesimlere doğru yükselen topoğrafyası ve arazinin engebeli yapıya sahip olması nedeniyle iç kesimlere doğru ulaşımında bazı kısıtlamalar yaşanmaktadır. Kent, Karadeniz'e paralel doğrultuda uzanan kollardan biri olan Canik Dağları ile Kuzey Anadolu Dağlarının doğu-batı yönünde kesiştiği noktada küçük bir körfez olan dar bir alan üzerine kurulmuştur (Yüce ve Genç, 2012).

Ordu'nun topoğrafik yapı ve ılıman iklimi gibi doğal özelliklerinin sağladığı olanaklar sayesinde doğa turizmi açısından (Koday ve Kızıllan, 2018; Bahtiyar Karadeniz ve Sarı, 2018); sit alanlarının zenginliği nedeniyle de (Ordu İli Çevre

ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2019) kültür turizmi açısından oldukça yüksek bir potansiyele sahip olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, kültürel ve doğaya dayalı turizmin kentin ekonomisine yeterli derecede katkı sağlayamamasının sebebi olarak kentin marka imajının yetersizliği gösterilmektedir (Coşkun, 2004). Bu yetersizlik, kentin altyapı problemleri, trafik sorunları, ulaşım zorlukları, rekreasyonel alanların yetersizliği gibi olumsuz faktörlerle beslenmektedir. Uzmanlar, bir kentin markalaşması için, o kente özgü rekreasyon alanlarının ve bu alanlarda yapılabilecek kamusal faaliyetlerin önemine dikkat çekmektedir (Yüksel ve Yeşil, 2017). Bu bağlamda Ordu'nun kıyı kullanımının markalaşma sürecinde çok önemli bir aktör olduğunun anlaşılması son derece önemlidir. Kıyı, kentin özgün karakterinin oluşması, kentlinin rekreatif açıdan şarj olması, farklı aktörlerin karşılaşmasına olanak veren bir kamusal alan oluşturması ve ekonomik bir katalizör görevi görmesi açısından kentin en değerli bölgelerinden birisidir. Kısaca kentin sahil şeridi, özellikle de en gelişmiş ilçe olan Altınordu ilçesi kıyı bandı, bu markalaşmanın sağlanması için büyük bir potansiyele sahiptir.

Kentin tarihi incelendiğinde de, kıyının kent için önemi bir kere daha görünür olmaktadır.

 <p>Ordu kenti tarihsel gelişim süresi boyunca yaşam seviyesi yüksek ve medeni bir şehir olmuştur. Farklı medeniyetleri de içinde barındıran Ordu ilinin eski dönemlerine ait olan 1853 yılında inşa edilen Taşbaşı Kilisesi'nin denize sıfır konumlandığı görülmektedir. Bu dönemlerde henüz karayolu altyapısı bulunmayan kentte ulaşım deniz yoluyla yapılmıştır.</p>	<p>◀1920</p>	<p>Kentin 1930'lu yıllarda en çok kullanılan mekanları kıyı şeridi etrafında konumlanmıştır. Cıvil Irmağı ve Bülbül Deresi kentin toprak bütünlüğünü parçalayıp güneyden gelen ve denize dökülen akarsulardır. Ulaşım altyapısının olmadığı dönemlerde bu akarsular yerleşimin küçük bir alanda kısıtlanmasına neden olmuştur. Yerleşim, batı yönünde Boztepe'nin etekleri ile Bülbül Deresi'nin arasında kalan kıyı bölgesinde yoğunlaşmıştır.</p>
 <p>1940'lı yıllarda Taşbaşı Mahallesi'nde özellikle Boztepe'nin eteklerinde yapılaşma hızla artmış ve kıyılar insanlar tarafından yerleşim alanı olarak kullanılmıştır. Bu tarihlerde ülkemizde kıyılarla ilgili yasal bir düzenlemenin olmaması halkın bu bölgeye kontrolsüz bir şekilde yerleşmesine ve bu doğal kıyıların kamudan uzaklaştırılarak özelleştirilmesine sebep olmuştur.</p>	<p>1930 ▶</p>	<p>1955 yılında kıyıda yapılan dolgu çalışmaları ile Ordu'nun kıyı şeridi boyunca uzanan karayolunun yapımına başlanmıştır. Günümüzde Sinop ile Sarp Sınır Kapısı'nı birbirine bağlayan Karadeniz kıyı şeridi boyunca uzanan D010 karayolu insanların kıyıya erişimini etkileyen ikinci unsur olmuştur.</p>
 <p>Rihtımın başından toplanılan taşlar kamyonlar ile taşınıp kumsallar ve deniz yer yer 70 metreye kadar doldurulmuştur. Bu müdahale ile Ordu'nun en gözde doğal kumsalları yok edilmiş ve bunun bir sonucu olarak kent merkezi deniz, kayıklar, vapurlar ve gemilerden uzaklaştırılmıştır. 1960 yılında karayolu yapımı çalışmaları tamamlanmıştır. Yol platformu ve sahil kordonu oldukça geniş tutulmuş ve yol ile kordon arasında yeşil alan düzenlenmiştir.</p>	<p>◀1940</p>	<p>1970 yıllarından sonra karayolu ile taşımacılığa olan talep gittikçe artmış ve rihtımın önemi taşımacılık anlamında giderek azalmıştır. Denizi doldurma çalışmaları ile yapılan karayolu, zamanla ilde bulunan arabaların ve kamyonların sayısının artması ile oluşan trafikten dolayı kent merkezi ile sahil arasında bir sınır oluşturmaya başlamıştır.</p>
 <p>1980'li yıllarda köylerden kente göçün artması ile ilde kentleşme hızla artmıştır. Henüz kıyılarla ilgili düzenlenen kanunun yeterli olmaması nedeni ile bölgede plansız yapılaşma hâkim olmuştur. olan yakınlığının cazibesi bölgenin hızlı bir şekilde yapılaşmasına neden olmuştur. Kıyıya çok yakın alanlarda yüksek katlı yapılara izin verilirse de iç kesimlerde daha yüksek katlı yapılar yer almayı devam etmiştir</p>	<p>◀1960</p>	<p>Yıllar geçtikçe kıyıda yapılan rekreatif alan çalışmaları ile kıyı şeridi canlanmış ve kentin en önemli odak noktalarından biri haline gelmiştir. Yürüyüş yolları, çay bahçeleri, plajlar, ağaçlandırma, bitkilendirme vb. yapılarak insanların hizmetine sunulmuştur.</p>
	<p>1970 ▶</p>	<p>2008 ▶</p>

Tablo 1. Ordu Kıyı Kullanımı Tarihi (Resimler: URL-1, URL-2, URL-3)

Doğu ve Orta Karadeniz bölgesinde M.Ö. 675'li yıllarından sonra Kimmerler, Miletliler, Persler, Makedonyalılar yaşamış ve bu sınırlar içinde

kalan Ordu da bu kavimlerin tümünü misafir etmiştir. M.Ö. 280- M.S. 63 yılları arasında ise Pontus Devleti bu bölgelere hâkim olmuş, daha sonra Roma İmparatorluğu tarafından yıkılmıştır. 1204-1461 yılları arasında önce Roma İmparatorluğu, daha sonra da Trabzon Rum Devleti bu topraklarda hâkimiyetini sürdürmüştür. 14.yy.dan sonra ise Türkler Ordu'ya gelmeye başlamıştır. 16.yy. da Gököy Kalesi, bölgenin en hareketli mevki haline gelmiştir. 18.yy. sonlarına doğru Kirazlımanı mevkiisi hareketlenmiş ve kentleşme başlamıştır. Kirazlımanı'na gelen gemiciler, burayı çok beğenerek daha sonra burada ikamet etmeye başlamışlar ve böylece burayı yerleşim merkezi haline getirmişlerdir. 19.yy. başlarında Bucak Mahallesi giderek şenlenmeye başlamış ve 1869 yılında da resmi olarak Ordu adı kabul edilmiştir. Ordu 1920 yılında 6 nahiyesi, 318 köyü ve 180 bin nüfusu ile Trabzon vilayetinin en gelişmiş kazası iken 4 Aralık 1920 tarihinde Müstakil Sancak olduktan sonra 4 Nisan 1921 tarihinde il statüsüne girmiştir (Ordu Büyükşehir Belediyesi, 2015). Bundan sonraki dönemde de kentin gelişimi hep kıyıdaaki aktivitelere bağlı olarak sürmüştür (Tablo 1).

Ordu ilinin 19 ilçesinden 5'inin kıyıya sınırı vardır. Bunlar; Ünye, Fatsa, Perşembe, Altınordu ve Gülyalı ilçeleridir. Ünye limanının, 2016 yılında yapılan fizibilite raporu sonucunda yapımına karar verilen Ünye Port Projesi ile Karadeniz'e sınırı olan altı ülkedeki limanlardan daha büyük bir konteyner limanı olarak projelendirilmesi planlanmaktadır. Gülyalı ilçesi kıyısında, restoranlar ve konaklama alanları bulunmaktadır. Avrupa'da ve Türkiye'de deniz üzerine inşa edilen ilk ve tek havalimanı olma özelliğine sahip olan Ordu-Giresun Havalimanı kente ulaşımın kolaylaşmasını ve turizmin gelişmesini sağlamaktadır. Çalışmanın odak noktasını oluşturan Altınordu ilçesi de Ordu'nun en gelişmiş ve en kalabalık ilçesidir. Kent yerleşiminin büyük bir kısmı Altınordu merkez ilçesinin kıyı kesimine yakın 0 ila 30 m rakımlı alanında konumlanmıştır. Altınordu, kamuya açık, doğal kumsalların ve farklı işlevli alanların bir arada bulunduğu bir kıyı şeridine sahiptir. İlçede liman, konaklama yapıları, rekreasyon alanları, teleferik, konutlar, ve atıl durumdaki sanayi alanları bulunmaktadır (Şekil 1).

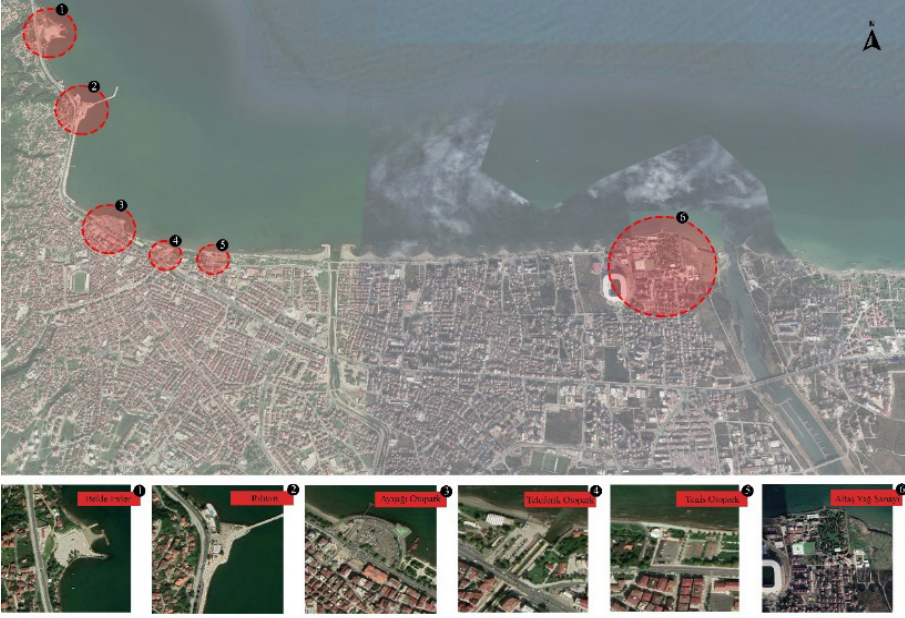
Şekil 1. Altınordu İlçesi Kıyı Kullanımı (Google Earth programından alınan görüntü üzerine 2020 yılında oluşturulmuştur.)

ALTINORDU MEVCUT KIYI KULLANIMINA İLİŞKİN TESPİTLER

Yerinde yapılan gözlemler sonucunda, Altınordu kıyı bandının, doğal güzellikleri ve olumlu özellikleri yanı sıra; tekrar ele alınması gereken zayıf yönlere de sahip olduğu saptanmıştır. Kıyı bandında doğayla etkileşimi kesen, sahil hattının sürekliliğini bozan, kamunun kıyıya erişimini engelleyen unsurlar bulunmaktadır. Bu engellerin başında, Karadeniz Sahil Yolu Projesi kapsamında kentin kıyısına paralel olarak ilerleyen çevre yolu gelmektedir. Bu yol, her ne kadar merkezdeki trafiği, hava kirliliğini ve gürültüyü azaltıp, şehirler-arası mesafeleri kısaltmış olsa da; kent merkezi ile kıyı arasında özellikle yayalar açısından aşılması güç bir sınır oluşturmuş ve kamunun kıyıya erişimini sınırlamıştır. Yine kıyı boyunca, çok sayıda özel mülk, yüksek katlı yapı, atıl durumda kalmış sanayi tesisi gibi kıyı kullanımının sürekliliğini ve erişim hakkını engelleyen yapılar dikkat çekmektedir. Tüm bunların yanı sıra, kıyı bandında yer yer donatı elemanlarının eksikliği, yer yer de işlevli donatıların yetersizliği ve bunların her mevsime uygun olamaması büyük sorun teşkil etmektedir.

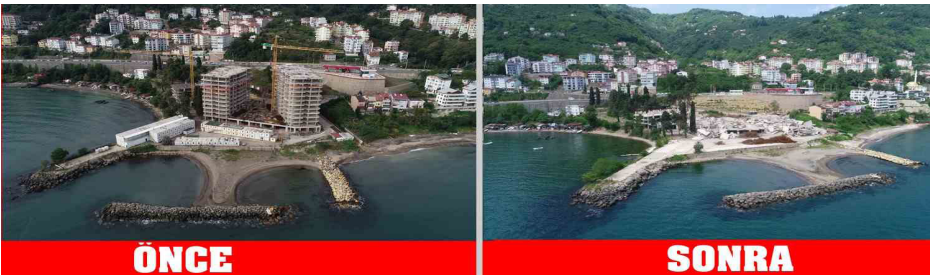
Şekil 2’de görülen harita üzerinde, Altınordu kıyı şeridinde bulunan ve en fazla soruna sebep olan 6 adet alan işaretlenmiştir. 1 numara, daha önce 17 katlı yapılmış ve daha sonra yıkılmış olan Belde Evler şantiye alanını; 2 numara, rıhtım bölgesinde yer alan restoran ve yüksek katlı otel alanını; 3 numara, Ayışığı Otopark alanını; 4 numara, teleferik otopark alanını; 5 numara, tenis

otopark alanını ve 6 numara Altaş Yağ Sanayi ve Ordu Yeni Stadyumu alanlarını göstermektedir.

Şekil 2. Altınordu'nun Kıyı Kullanımına Uygun Olmayan Alanları (Google Earth programından alınan görüntü üzerinden 2020 yılında oluşturulmuştur.)

Kirazlımanı mahallesinde 17'şer katlı 3 bloktan oluşan Belde Evleri Projesi kıyı kanununca belirlenen kıyı kenar çizgisine en fazla 50 m yaklaşma maddesini ihlal ettiği ve ilçenin silüetini bozduğu için yıkılmıştır (Şekil 3). Ancak yıkılan alanda kamu yararına yeni bir proje yapılmamış ve alan olduğu gibi bırakılmıştır. Bu atıl bölge, kıyı sürekliliğini ve kamu erişimini engellemeye devam etmektedir.

Şekil 3. Belde Evler Projesinin Öncesi ve Yıkımı Sonrası (URL-4, 2021)

Atatürk Bulvarı'nda rıhtımın yanında yer alan ve “denize sıfır” olarak inşa edilen Anemon Otel (Şekil 4), konumu itibarıyla kıyıda yeterli çekme mesafesini sağlamamakta ve sahil yürüyüş yolunu kapatmaktadır. Aynı zamanda beş katlı olan bu yapı, kıyı silüetini de olumsuz etkilemektedir.

Şekil 4. Anemon Hotel ve Sahil (URL-5, 2020)

Ordu Büyükşehir Belediyesi'nin karşısında “denize sıfır” konumda bulunan Ayışığı Otoparkı (Şekil 5), 2018 yılında kent meydanı ve fuar alanı gibi farklı amaçlar için kullanılmak üzere yeniden projelendirilmiş; fakat bu proje hayata geçirilmemiştir. Uygulanmak istenen proje, bu değerli alanın kentin önemli ihtiyaçlarından biri olan kent meydanı şeklinde kullanılmasını öngördüğünden oldukça olumlu bir fikir sunmuş olsa da, gerçekleştirilememiştir. Otopark alanına daha sonraki süreçte ağaçlandırma ve peyzaj çalışmaları yapılmış; fakat alan işlevi dolayısıyla motorlu taşıtlara park alanı sağlamaktan ileriye gidemeyerek, kıyı sürekliliğini bozmaya devam etmiştir.

Şekil 5. Ayışığı Otoparkının Günümüzdeki Durumu (URL-6, 2020)

Boztepe teleferik hattının Altınordu ayağında bulunan Teleferik Otoparkı da aynı Ayışığı Otoparkı gibi, Civil Irmağı ile doğal kesintiye uğrayan alanda kıyı sürekliliğini daha da çok bozmaktadır (Şekil 6). Turistik kazanç amaçlı yapılan Ters Ev ve yerel ürünlerin satıldığı satış birimleri arasında yer alan ve gerek rekreatif ve gerek turizm amacıyla kullanılabilir potansiyele sahip bu alanın otopark olarak kalması, kıyı kullanımını açısından hiç uygun değildir.

Şekil 6. Teleferik Alt İstasyon Otoparkı (Google Earth programından alınan görüntü üzerinden 2020 yılında oluşturulmuştur.)

2018 yılında Tenis Kafe'nin yanında yapılan ve eskiden tenis kortlarına hizmet vermiş olan Tenis Otoparkı (Şekil 7), yukarıda sayılan diğer otoparklar gibi, "denize sıfır" konumdaki değerli kıyı alanının yanlış kullanımına örnek teşkil etmektedir. Bu alan, motorlu taşıtların giriş-çıkış yapması nedeniyle,

bisiklet ve yaya yollarının sürekliliğini engellemekte aynı zamanda kaza riskini arttırmaktadır. Konumu oldukça değerli, nitelikli ve özgün kamusal mekan olma potansiyeli barındıran bu ve benzer alanların daha yaratıcı işlevlerle değerlendirilmesi gerekmektedir.

Şekil 7. Tenis Otoparkı (Google Earth programından alınan görüntü üzerinden 2020 yılında oluşturulmuştur.)

Bir fındık yağı fabrikası olan Altaş Yağ Sanayi, Durugöl sahilinde yer almaktadır (Şekil 8). Kıyı kenar çizgisi ile yapı yaklaşma mesafesi arasında bulunan bu bölge, kıyı kanununa tamamen aykırıdır. Melet Irmağının kıyıyla buluştuğu ağzın hemen yanında yer alması, kentin doğusuna geçişi zorlaştırmaktadır Kentin merkezinde bulunan fabrika, hava kirliliğini artırma, kötü koku oluşturma ve atık yönetimini zorlaştırma gibi problemlere yol açmakta; kamusal erişimi engellemekte ve bölgede yaşayanların sağlığını ve psikolojisini kötü yönde etkilemektedir.

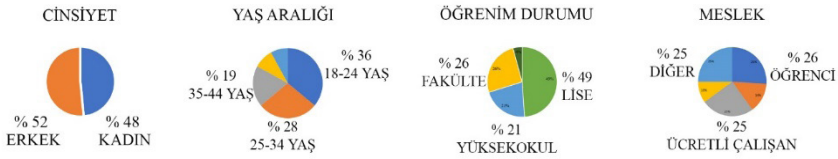

Şekil 8. Fındık Yağı Sanayi Fabrikası (URL-7, 2020)

ANKET ÇALIŞMASI VE ELDE EDİLEN VERİLER

Altınordu sahilinde rastgele seçilmiş olan yüz kişiye açık uçlu, çoktan seçmeli ve Likert ölçeği sorularından oluşan bir anket uygulanmıştır. Ankette, Altınordu sahilinin kullanıcı profilini, kullanıcıların kıyı bandında beğendikleri ve beğenmedikleri alanları, sahili hangi amaçlarla kullandıklarını ve kıyı bandında bulunmasını istedikleri faaliyetleri anlamaya yönelik 12 soru sorulmuştur. Yöneltilen sorular, kıyı kullanımını üzerine yapılan literatür taraması, ve alan çalışmasındaki tespitler ışığında oluşturulmuştur.

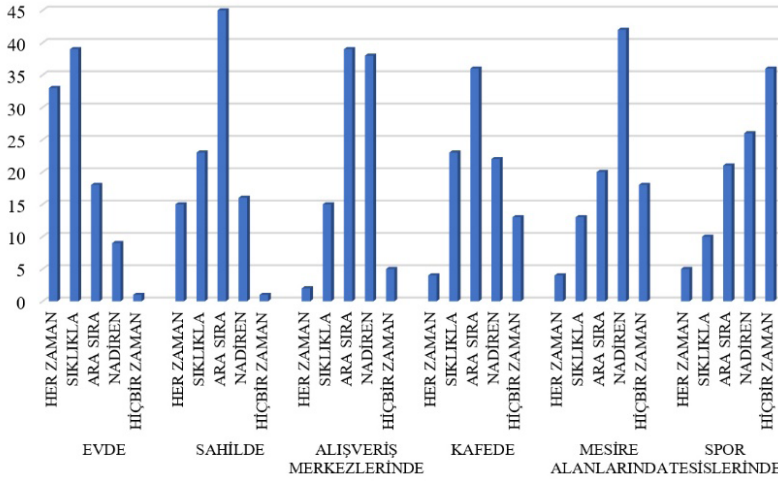
Anketin ilk sorusunda, kıyı kullanıcılarının genel profilini belirlemek amacıyla katılımcıların yaş aralıkları, meslekleri, cinsiyetleri ve öğrenim durumları sorulmuştur. Anket yapılan katılımcıların yaş aralıklarına bakıldığında; %36'sının 18-24, %28'inin 25-34, %19'unun 35-44, %9'unun 45-54 yaş aralığında, %8'inin 55 yaşın üstünde olduğu görülmektedir. Katılımcıların yaklaşık %49'u lise, %21'i yüksekokul, %26'sı fakülte, %4'ü yüksek lisans mezunudur. Meslek dağılımına bakıldığında, katılımcıların %26'sı öğrenci, %25'i ücretli çalışan, %25'i diğer meslek gruplarından, %14'ü memur, %10'u iş sahibidir (Şekil 9).

Şekil 9. Ankete Katılanların Genel Profili

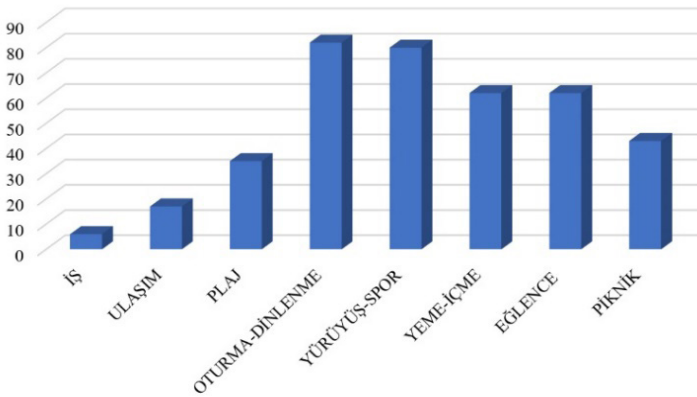
İkinci ve üçüncü sorularda, kullanıcıların hangi amaçla Ordu'da buldukları ve Altınordu ilçesinde yaşayıp yaşamadıkları sorulmuştur. Sonuçlara göre, katılımcıların %88'i Ordu'da yaşamakta, %8'i iş amaçlı ve %4'ü eğitim amaçlı burada bulunmaktadır. Katılımcıların %92'si Altınordu'da, %8'i diğer ilçelerde ikamet etmektedir. Altıncı soruya kadar devam eden sorularda, kişilerin gün içindeki serbest zamanlarının süresi sorulmuş, ayrıca bu süreyi nasıl ve nerede değerlendirmeyi tercih ettiklerinin cevabı aranmıştır. Katılımcıların %21'i 1-3 saat, %41'i 4-6 saat, %22'si 7-10 saat, %10'u 11-14 saat ve %6'sı tüm gün boş zamana sahiptir. Bu süreyi, çoğunlukla (%51) internette vakit geçirerek değerlendiren katılımcıların boş zamanlarında gerçekleştirdikleri diğer aktivitelerin sıklığı değişkenlik göstermektedir. Anket katılımcılarının serbest zamanlarında buldukları mekânlara bakıldığında; sıklıkla konutların,

ara sıra sahilin, alışveriş merkezlerinin ve kafelerin, nadiren mesire alanlarının ve spor tesislerinin tercih edildiği görülmektedir (Şekil 10).

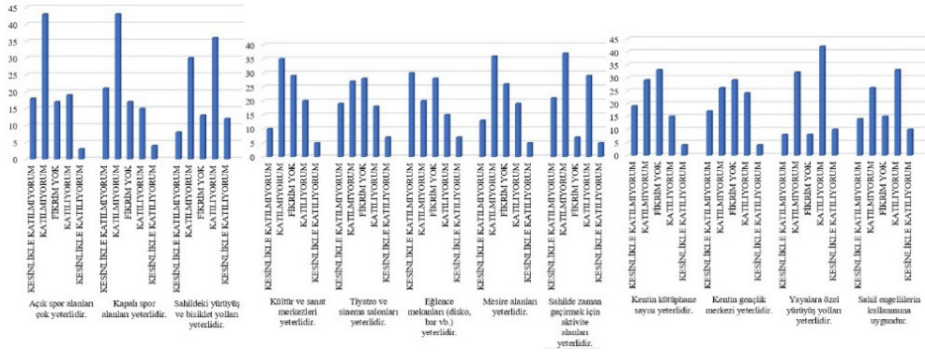
Şekil 10. Katılımcıların Boş Vakitlerini Değerlendirdikleri Mekânlar

Yedinci ve sekizinci sorularda, katılımcıların kıyı bandını hangi amaçlarla ve hangi zaman diliminde kullandıklarının cevabı aranmıştır (Şekil 11). Katılımcılar, en yüksek oranda dinlenme ve spor amacıyla gittikleri kıyı bandını çoğunlukla ilkbahar ve yaz aylarında, gün içerisinde de en çok 15:00-19:00 saatleri arasında kullandıklarını belirtmişlerdir. Anketin dokuzuncu sorusunda, kullanıcıların kıyı bandına nasıl ulaştıkları araştırılmıştır. Katılımcıların çoğunun ikamet yerinin Altınordu olmasının da etkisiyle, 78 kişi yürüyerek; 11 kişi toplu taşımayla, 28 kişi özel aracıyla kıyıya ulaştığını belirtmiştir.

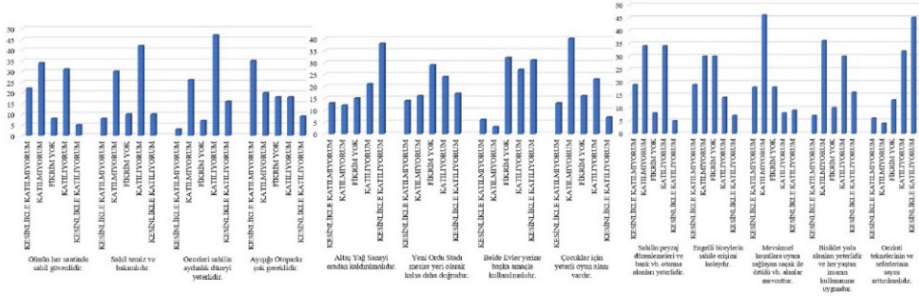
Şekil 11. Katılımcıların Kıyı Bandını Kullanma Amaçları

Onuncu ve onu takip eden soruda, kullanıcıların Ordu kenti ve Altınordu sahilini değerlendirmeleri ve önceden belirlenmiş olan ifadelere katılıp katılmadıkları sorulmuştur (Şekil 12-13). Bu sorudan elde edilen cevaplara göre, katılımcıların %43'ü Altınordu sahilindeki açık ve kapalı spor alanlarını yetersiz bulmaktadır. Katılımcıların %30'u, kıyı bandındaki yürüyüş ve bisiklet yollarını yeterli bulmamaktadır. Sahildeki kültür ve sanat merkezlerinin sayısı kullanıcıların %35'i tarafından az bulunmaktadır. Yine eğlence mekânları, katılımcıların %30'una göre kesinlikle yetersizdir. Katılımcıların %36'sı, sahildeki mesire alanlarını, %37'si ise sahilde vakit geçirebileceği aktivite alanlarını yetersiz bulmaktadır. Sahilin engelli bireylerin kullanımına uygun olduğuna katılanlar, katılımcıların %33'ünü oluşturmaktadır.

Şekil 12. Katılımcıların Altınordu Sahili ve Ordu Hakkında Değerlendirmeleri

Tüm bunlara ek olarak, ankete katılanların %34'ü kıyı bandının günün her saatinde güvenli olduğuna inanmamakta; %30'u da sahilin temiz ve bakımlı olmadığını, %46'sı da mevsimsel koşullara göre kullanım çeşitliliği sunacak saçak ve/veya yarı açık mekânların mevcut olmadığını belirtmektedir. Katılımcıların %47'si, kıyı bandının gece ışıklandırmasını, %40'ı da çocuk oyun alanlarını yeterli bulmaktadır. Ayışığı Otoparkı ve Altaş Yağ Sanayi'nin mevcut durumlarından duyulan rahatsızlık ankete katılan vatandaşların ortak görüşlerinden biridir. Katılımcıların %55'i Ayışığı Otoparkı'nın gereksiz olduğunu, %59'u da Altaş Yağ Fabrikasının mevcut konumundan kaldırılması gerektiğini savunmaktadır. Benzer şekilde, Belde Evler'in şu anda şantiye olarak bekleyen yerinin başka amaçlarla kullanılması, katılımcıların %31'i tarafından desteklenmektedir. Katılımcıların %45'i, gezinti teknelerinin seferlerinin arttırılması görüşünde hemfikirdir (Şekil 13).

Şekil 13. Katılımcıların Altınordu Sahili Hakkında Değerlendirmeleri

Anketin son sorusunda katılımcılardan, Altınordu sahil şeridinde olmasını diledikleri alan/işlev ve/veya mekânları belirtmeleri istenmiş ve verilen cevaplar ana başlıklar altında sınıflandırılmıştır. Buna göre, soruyu cevaplayanların %28’i, kıyıda bulunan ve doğayla etkileşim kurmalarına engel oluşturan tüm yapılardan rahatsız olduklarını belirtmiş ve daha fazla yeşil alan ihtiyacı olduğuna dikkat çekmişlerdir. %34’ü daha fazla spor ve etkinlik alanı, %16’sı daha fazla yeme-içme alanı talep etmiştir. Soruyu cevaplayanların %22’si, donatı elemanlarının sayısını yeteriz bulmuş ve bu donatı elemanlarının işlevsizliklerinden şikâyet ederek; daha kullanışlı donatılar talep etmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kentin, neoliberal politikaların önerdiği şekilde planlı, kontrollü ve sistemli bir “makine” değil, kağıt üzerindeki bir imaj ve tasarlanmış bir fiziksel bir mekan olmanın ötesinde, kullanıcı deneyimi ve yaşam bağlamında canlı ve dinamik bir yapı olduğu unutulmamalıdır. Kenti anlayabilmek ve anlamlandırabilmek için, onu sonsuz bir döngü içinde her gün yeniden inşa eden, kurgulayan ve yaşayan kullanıcıyı anlamak yoluyla değerlendirmek gerekmektedir (Biçer ve Erdinç, 2021). Yasar, Yücel Caymaz ve Matin Aygören de (2022), gözlemler ve araştırmaların, insanlar ve insan etkinliğinin dikkat ve ilginin en büyük nesnesi olduğunu gösterdiğini vurgulamaktadır. Bu çerçevede, kıyı alanları planlanırken, kullanıcıların ihtiyaçlarına cevap veren, tarihi ve doğal alanları korumayı hedefleyen, kamu kullanımına uygun ve turizm potansiyelini ortaya çıkaran sürdürülebilir tasarımlar yapılması oldukça önemlidir. Kamu binaları, turistik mekânlar, konaklama alanları, park ve bahçeler, konutlar, spor alanları vb. alanların bir bütün oluşturacak şekilde dengeli bir dağılımla yer alması, daha yaşanabilir ve tercih edilir kıyı alanlarının oluşturulmasını sağlamaktadır.

Yurtdışında ve yurtiçinde yapılmış başarılı kıyı canlandırma projeleri incelendiğinde (Karadeniz ve Öktem Erkartal, 2021); doğayı etkin kullanan, kamu tarafından rahat ulaşılabilen, sürekliliği bozulmayan, aktivite çeşitliliği sunan ve işlevli donatılarla desteklenen kentsel kıyıların kentin imajını pozitif yönde etkilediği görülmektedir.

Altınordu ilçesinin mevcut kıyı kullanımını incelendiğinde, kıyının sürekliliğini bozan yapıların, kamusal ulaşımı zorlaştıran engellerin, yanlış kullanımların ve yetersiz alanların olduğu tespit edilmiştir. Kıyı kullanıcılarıyla yapılmış olan anket sonuçları da bu tespitleri doğrulayarak; kamunun farklı aktivitelerle çeşitlilik sunan, yeterli yeşil ve rekreasyon alanlarını barındıran bir kıyı bandı talebi içinde olduğunu ortaya koymaktadır.

Kıyı kullanıcılarının ihtiyaçları ve talepleri, yerinde yapılan gözlem sonuçları ve incelenen başarılı projelerde tespit edilen tasarım kriterleri göz önüne alındığında, şu sonuçlar elde edilmektedir:

- Ordu kent merkezindeki yeşil alanlar, park ve mesire alanları kamu tarafından yeterli bulunmamaktadır ve bu alanların arttırılması gerekmektedir.

- Açık ve kapalı spor alanlarının yetersiz olduğu düşünülmektedir ve özellikle kıyıdaki spor alanları arttırılmalıdır.

- Sahildeki aktivite alanları yetersiz bulunmakta ve dengeli bir dağılım göstermemektedir. Bu sebeple çok fonksiyonlu ve homojen aktivite alanları oluşturulmalıdır (Şekil 14).

- Sinema, tiyatro, kütüphane, eğlence mekânları, kültür ve sanat merkezleri kullanıcılar tarafından yeterli görülmemektedir. Bu işlevdeki yapıların kıyı silueti bozulmayacak şekilde kıyının güney yönünde konumlandırılması uygundur.

- Sahilin günün her saati güvenli hale getirilmesi ve/veya güvenlik algısının iyileştirilmesi için çalışmalar yapılmalıdır.

- Elde edilen talepler doğrultusunda, engebeli bisiklet parkuru, paintball, go-kart alanı, elektrikli fayton gezi güzergâhı, konser alanı, bisiklet kiralama noktaları, arabalı sinema izleme alanı ve sosyal tesis gibi etkinlik alanlarının kıyı boyunca dengeli bir şekilde tasarlanması sahil bandının canlandırılması için önerilebilir.

- Kamu binalarına yakın konumdaki Ayışığı otoparkı, Ordu'nun ihtiyaç duyduğu kent meydanı olabilme potansiyeline sahiptir ve bu değerli alanın otopark olması kullanıcılar tarafından gereksiz bulunmaktadır. Potansiyeli yüksek olan bu alanın kent için daha gerekli olan bir işlevle yeniden tasarlanması gerekmektedir.

- Çocuklara yönelik faaliyet alanları yetersiz bulunmaktadır. Bu sebeple sahil bandında çocuk parkı ve etkinlik alanları eşit dağılımlı şekilde artırılmalıdır.

- Altaş Yağ Sanayi, konumu sebebiyle kullanıcıların sahil erişimini kısıtlamaktadır. Fabrikanın değerli kıyı bölgesinden kaldırılarak kent içinde bulunan sanayi bölgesine taşınması mümkündür. Fabrikanın kaldırılmasıyla oluşacak boş alanın ise rekreatif işlevler için kullanılması önerilebilir. Bu alanda; peyzaj alanları, oyun sahaları, yürüyüş amaçlı yol ve bahçeleri acil toplanma alanı, çocuklar için oyun alanları oluşturulabilir.

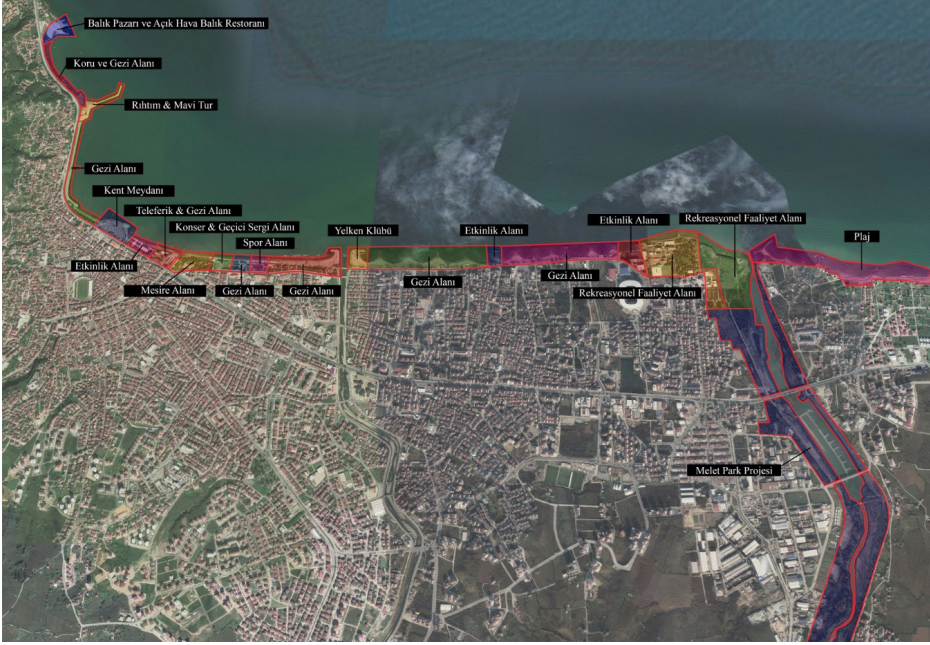
- Kullanıcılar, Yeni Ordu Stadı'nın bulunduğu bölgenin mesire alanı olarak değerlendirilmesini istemektedir. Stadyum ve yanındaki büyük yeşil alanın, ormanlık alan ve kamp alanı, su parkı, buz pateni alanı, mesire yeri vb. şekillerde kullanılması önerilebilir.

- Kullanıcıların kıyı bandına ulaşmalarını zorlaştıran, Altınordu ilçesinin kıyısı ve şehir merkezinin arasından geçmekte olan karayolunun kıyı-kent merkezi arasında kopukluğa neden olduğu tespit edilmiştir. Bu sebeple mevcut karayolunun uygun noktalardan yer altına alınarak kıyı-merkez sürekliliğinin oluşturulması sağlanabilir.

- Altınordu ilçesinde yeşil ve mavinin buluştuğu manzaradan mümkün olduğunca faydalanılması için seyir teraslarının yapılması önerilebilir.

- Melet Irmağı ve çevresinin su sporları vb. rekreasyon faaliyetlerinin gerçekleştirilebileceği bir alan oluşturması sebebiyle turizm için elverişli olduğu tespit edilmiştir. Irmağın ve çevresinin canlandırılması, turizm potansiyelinin kullanılarak ekonominin canlandırılması, yeşil rekreasyon alanlarını oluşturulması bölgenin gelişimi için önemli adımlar olacaktır.

- Ordu limanında sadece tek bir gemiyle yapılmakta olan mavi turlar halk tarafından beğenilmekte; fakat yetersiz bulunmaktadır. Bu sebeple, gezinti teknelerinin sayısının artırılması ve dört mevsim boyunca yapılacak şekilde düzenlenmesi, turizm, ekonomi ve şehrin tanıtılması açısından olumlu sonuçlar doğuracaktır.

Şekil 14. Altınordu Önerilen Kıyı Kullanımı (Google Earth programından alınan görüntü üzerinden 2020 yılında oluşturulmuştur.)

Sonuç olarak Altınordu,

- Rekreatif ve turizm potansiyellerinin ön plana çıkarıldığı etkinliklerle turistlerin ilgi odağı olmaya ve Ordu kentine bir marka statüsü kazandıracak şekilde şehrin yaşam kalitesini ve ekonomisini yükselten düzenlemelere ihtiyaç duymaktadır.

- Kıyı çizgisi ile kıyı kenar çizgisi arasında kalan alan tamamen kamunun kullanımına açılmalı; kesinlikle sanayi tesisi ve özel mülkiyet barındırmamalıdır.

- Kıyının sürdürülebilir olması için hatalı olan uygulamalara son verilmesi ve halkın yaşam kalitesini yükseltecek kamusal alanların oluşturulması gerekmektedir.

- Sürdürülebilir ve erişilebilir bir kıyı planlaması ve düzenlemesi yapılmalıdır ve bu planlamalar kıyının doğal karakterine müdahalenin en az olacağı ve kıyı özgünlüğünün korunacağı şekilde olmalıdır.

- Ordu halkının turizm açısından bilinçlendirilmesi, turistik faaliyetlerin geliştirilmesi, sahip olunan rekreatif ve turizm potansiyellerinin toplumun yararına olacak biçimde değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu sayede, yeni

istihdam alanlarının açılması ve kent ekonomisinin gelişmesine katkıda bulunulabileceği bilinci yerleştirilmelidir.

BİLGİ

Çalışma, birinci yazarın, ikinci yazar danışmanlığında hazırlamış olduğu “Kentlerde Kıyı Kullanımı: Karadeniz Ordu’nun Potansiyelleri” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir. Anket çalışması için gerekli olan etik kurul izni alınmıştır.

KAYNAKLAR

Bahtiyar Karadeniz, C. ve Sarı, S. (2018). Ordu ilinin doğal kaynaklara dayalı turizm potansiyelinin değerlendirilmesi. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11(61), 741-759.

Bıçer, Ü. ve Erdinç, S. Y. (2021). Kenti duyumsamak: Covid-19 salgını sürecinde İstanbul’da deneyimsel bir okuma, içinde Değişen ve Değişmeyenleri ile Covid-19 Dönemi ve Yeni Normaller, Cilt 3 (ed. V. Öngel ve Y. Özkoçak). İstanbul: Der Yayınları.

Biket, A. P. (2021). The place of water in urban identity and urban memory. 3rd International Symposium of Design for Living with Water, 18-19 November 2021, Istanbul, Turkey.

Bradbury, M. (2010). The sustainable waterfront. Hong Kong, China: 16th Annual International Sustainable Development Research Conference. 30 May – 1 June 2010.

Coşkun, R. (2004). Rekabetçi Sakarya: Sakarya’nın rekabet gücünün belirlenmesi ve geliştirilmesi projesi, Sakarya Üniversitesi, Adapazarı.

Duru, B. (2003). Kıyı politikası, kıyı yönetiminde bütünlük yaklaşım ve ulusal kıyı politikası, Ankara, Mülkiyet Vakfı Yayınları.

Karadeniz T. ve Öktem Erkartal, P. (2021). Regenerating the waterfront: From industrial use back to urban life. 3rd International Symposium of Design for Living with Water, 18-19 November 2021, Istanbul, Turkey.

Koday, S. ve Kızıllıhan, S. (2018). Ünye ilçe merkezinin doğal ve kültürel turizm değerleri. 4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu (Asos Congress), 3 - 05 Mayıs 2018, Alanya, Türkiye, 94-108.

Nişanyan, S. (2020, Ekim 15). Kıyı sözcüğü. <https://www.nisanyansozluk.com/?k=KIYI>.

Ordu Büyükşehir Belediyesi, 2015. Ordu turizm defteri, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Kültür Yayınları-4, Ordu.

Ordu İli Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2019. Ordu ili 2018 yılı çevre durum raporu, Türkiye Cumhuriyeti Ordu Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, Ordu, 2.

Tokyay, V. (2006). Su kıyısında gelişen mimarlık. Yapı Dergisi, 306, 60-68.

Uzun Sönmez, N. (2017). Kentsel kıyı alanlarının yeniden işlevlendirilmesi kapsamında izmit kıyı alanına ilişkin gelişme stratejilerinin değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Gebze Teknik Üniversitesi.

Yamak, G. ve Biçer, Ü. (2023). A “Solitary” Narrative in Context of Cultural and Spatial Identity: Kayaköy . Kent Akademisi , 16 (1) , 88-105 . DOI: 10.35674/kent.1207401

Yasar, D., Yücel Caymaz, G. ve Matin Aygören, S. (2022). The Effects Of Square Designs On User Behaviors: The Case Of Taksim Square. SAUC - Street Art and Urban Creativity, 8(1), 62 - 71. <https://doi.org/10.25765/sauc.v8i1.579>

Yüce, T. ve Genç, G. (2012). Ordu ili doğa turizmi master planı 2013-2023, T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, XI. Bölge Müdürlüğü, Ordu Şube Müdürlüğü, Ordu.

Yüksel, M. ve Yeşil, M. (2017). Kent ve rekreasyon (Ordu kenti örneği). Mavi Atlas, 5(2), 355-382.

URL-1: TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı.

<https://ordu.ktb.gov.tr/TR-130358/eski.html> [Erişim: 24.10.2021]

URL-2:

<https://onedio.com/haber/zaman-tuneli-52-fotograf-ile-gecmisten-gunumuze-ordu-707640> [Erişim: 12.12.2019]

URL-3: Naim Güney Twitter Hesabı. <https://twitter.com/hnagy52> [Erişim: 20.02.2020]

URL-4: <https://www.ordu.bel.tr/Haber/43868/buyuksehir-yine-hakli-cikti>. [Erişim: 24.11.2021]

URL-5: <https://tr.hotels.com/ho397549?rffrid=sem.hcom.xx.%20156.020.local%20universal.02>. [Erişim: 24.11.2021]

URL-6: <https://www.sabah.com.tr/ordu/2020/04/20/altinorduda-ayisigi-otoparki-agaclandiriliyor> [Erişim: 10.11.2021]

URL-7: <https://i.ytimg.com/vi/hm3eZB1i95w/maxresdefault.jpg> [Erişim: 08.11.2021]